

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETİM PROGRAMINDA SAYGI DEĞERİNİN YERİ**

Kenan MADEN

**Yüksek Lisans Tezi
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI
2017
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM
PROGRAMINDA
SAYGI DEĞERİNİN YERİ
(The Importance Of Respect In The Curriculum Of Religion And Moral At
Primary Education)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kenan MADEN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI

ERZURUM

Haziran, 2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI danışmanlığında, Kenan MADEN tarafından hazırlanan “ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Saygı Değerinin Öğretimi” başlıklı çalışma 02 / 06 / 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hacı Yusuf ACUNER

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02 / 06 / 2017

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değerinin Yeri” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

.... / /

Kenan MADEN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA SAYGI DEĞERİNİN YERİ

Kenan MADEN

2017, 116 Sayfa

Bu Araştırmanın amacı ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında kazandırılması hedeflenen değerlerden saygı değerinin programdaki yerini tespit etmektir. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma konusu, problemi, amacı, önemi ve yöntemi açıklanıp, kuramsal çerçeve geliştirilmiştir. Daha sonra konu alanında yapılan çalışmalara yer verilerek değerler eğitimi yaklaşımları sunulmuştur. İkinci bölümde ise İslam eğitim geleneğinde saygı kavramının Kuran-ı Kerim, hadisler, İslam felsefecileri ve İslam mutasavvıflarındaki yeri tespit edilmiştir. Daha sonra İslam eğitimcilerinin karakter eğitimi anlayışlarında saygı değerinin eğitim öğretim süreçlerine nasıl aktarılmaya çalışıldığı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında değerler eğitimi ve saygı değerine nasıl yer verildiği değerlendirilmiştir. Araştırmanın son bölümünde de bulgular ve önerilere yer verilmiştir. Araştırmada, ilgili öğretim programında saygı değerine yer verilmesine rağmen eksiklerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Saygı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, Değer, Değer Eğitimi, Değer Eğitimi Yaklaşımları, Karakter Eğitimi

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE IMPORTANCE OF RESPECT IN THE CURRICULUM OF RELIGION AND MORAL AT PRIMARY EDUCATION

Kenan MADEN

2017, 116 pages

The aim of this research is to find out the position of value of respect which is targetted to teach at primary school religion and moral program. The research consists of 4 parts. In the first part, theoretical framework was created after determining the research topic, problem, objective, importance and method. Studies dealt with in this field were placed and approaches of value education were mentioned. In the second part, the place of respect in Islamic tradition of education was identified in Quran, hadith, Islamic phisophers and Islamic mystics. Meanwhile, how Islamic educators transferred the value education to education process was examined in their character education studies. In the third part, how values education and respect were placed in the primary education religion and moral program was examined. In the last part of the study, some suggestions and evidences were given. It was concluded from the study that the value of respect was placed in the education program however there are some shortcomings although it was rearranged in accordance with Islamic tradition.

Key Words: Respect, Primary Education Religion and Moral , Primary Education Religion and Moral Program , Value, Value Education, Approaches of Value Education, Character Education

ÖN SÖZ

Dünyamız her geçen gün değişmekte, iletişim ve teknoloji baş döndüren bir hızla ilerlemektedir. Bu değişim ülkeler ve insanlar arsında var olan sınırları varsayımdan ibaret kılmaktadır. Her yeni güne yeni olay ve olgularla uyanan insanoğlu bu yeni durumlara ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Karşısına çıkan kültürel, ekonomik, sosyal, dini ve insani farklılıklara uyum sağlayabilmesi için bir takım değerlerle donatılmalıdır.

İnsanoğlunu her açıdan gelişmiş bir varlık haline getirmek ancak eğitimle mümkündür. Değerler öğretimini konu edinmeyen bir eğitim anlayışı eksik sayılır. Bu sebeple ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programına değerler eğitimi dâhil edilmiştir. Bu çalışmayla değerler eğitiminin bir parçası olan saygı değerinin yürürlükte olan (2010) ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi ve kullanılacak yöntem ifade edilmiştir. İkinci bölümde ise kuramsal çerçeve kapsamında değerler eğitimi ve saygı değeri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise ilk öğretimin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında (2010) saygı değerinin yeri tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışma boyunca hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, moral ve motivasyonumu en üst seviyede tutan, danışmanlığımı yürüten hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI'ya teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans çalışmam boyunca ders dönemi ve tez yazım sürecinde destek ve tecrübelerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ, Doç. Dr. Mustafa MACİT, Doç. Dr. Celal BÜYÜK, Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT hocalarıma teşekkürlerimi sunar, ayrıca araştırma görevlisi Ahmet ÇAKMAK, M. Fatih AY ve Şengül AKGÜL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam süresince dua ve desteklerini benden esirgemeyen eşim Yasemin MADEN'e ve aileme akrabalarım kardeşlerime teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Konu ve Problem	1
1.2. Amaç	5
1.3. Önem.....	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.5. Yöntem.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	8
2.1. Değer	8
2.2. Saygı.....	10
2.3. Karakter ve Saygı İlişkisi	14
2.4. Ahlak ve Saygı İlişkisi	16
2.5. Saygı ve Diğer Bazı Değerlerin ilişkisi.....	18
2.5.1. Saygı ve adalet.....	18
2.5.2. Saygı ve hoşgörü.....	18
2.5.3. Saygı ve sevgi	19
2.5.4. Saygı ve barış.....	19
2.6. İslam Eğitim Geleneğinde Saygı Kavramı.....	20
2.6.1. Kuran-ı Kerimde saygı kavramı	20
2.6.2. Hadislerde saygı kavramı	23
2.6.3. İslam felsefecilerinde saygı kavramı	26

2.6.4. İslam tasavvufu ve saygı kavramı.....	28
2.6.5. İslam eğitimcilerinin karakter eğitimi anlayışlarında saygı eğitimi	33
2.7. Değerler Eğitimi.....	37
2.7.1. Değerlerin özellikleri	37
2.7.2. Değerlerin sınıflandırılması	38
2.7.3. Değerler eğitimi etkinliklerinde dikkat edilmesi gerekli bazı esaslar	39
2.7.4. Değerler eğitiminde yaklaşımlar.....	40
2.7.4.1. Doğrudan değer öğretimi (telkin yaklaşımı, değer aktarımı) yaklaşımı...42	
2.7.4.2. Değer açıklama (belirginleştirme/ aydınlatma) yaklaşımı.....	43
2.7.4.3. Değer analizi yaklaşımı	45
2.7.4.4. Ahlaki sorgulama (ahlaki muhakeme/ahlaki gelişim) yaklaşımı.....	46
2.7.4.5. Davranış öğrenme yaklaşımı	47
2.7.4.6. Karakter eğitimi yaklaşımı	48
2.7.4.7. Vatandaşlık eğitimi yaklaşımı	50
2.8. Değerler Eğitimi Yaklaşımlarında Saygı Örneği	51
2.8.1. Doğrudan değer öğretimi(telkin yaklaşımı, değer aktarımı) yaklaşımı ve saygı	51
2.8.2. Değer açıklama (belirginleştirme/aydınlatma) yaklaşımı ve saygı	52
2.8.3. Ahlaki sorgulama (ahlaki muhakeme/ahlaki gelişim) yaklaşımı ve saygı ..	54
2.9. Yapılan Çalışmalar	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE

SAYGI DEĞERİ.....	58
3.1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Değerler Eğitimi ve Saygı Değeri (4, 5, 6, 7, 8).....	58
3.1.1. Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarında değerler eğitimi ve saygı değeri	59
3.1.2. Programın genel çerçevesinde değerler eğitimi ve saygı değeri	60
3.1.3. Programın temel yaklaşımında değerler eğitimi ve saygı değeri.....	62
3.1.3.1. Eğitimsel yaklaşım	62
3.1.3.2. Din bilimsel yaklaşım	62
3.2. Programın Yapısında Değerler Eğitimi ve Saygı Değeri	63

3.2.1. Genel amaçlar	63
3.2.2. Öğrenme alanları	64
3.2.2.1. İnanç	65
3.2.2.2. İbadet	65
3.2.2.3. Hz. Muhammed	66
3.2.2.4. Kur'an ve yorumu.....	66
3.2.2.5. Ahlak.....	66
3.2.2.6. Din ve kültür	66
3.2.3. Kazanımlar.....	67
3.2.4. Etkinlikler	67
3.2.5. Açıklamalar.....	67
3.2.6. Öğrenme-öğretme süreçlerinde öğretmenin rolü ve saygı değeri.....	67
3.3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı	
Değerinin Yer Aldığı Üniteler ve Kazanımları	68
3.3.1. Dördüncü sınıf din ve ahlak hakkında neler biliyorum? Ünitesi.....	70
3.3.2. Dördüncü sınıf Hz. Muhammed'i tanıyalım ünitesi	72
3.3.3. Dördüncü sınıf Kur'an-ı Kerim'i tanıyalım ünitesi	73
3.3.4. Dördüncü sınıf aile ve din ünitesi	74
3.3.5. Beşinci sınıf ibadet konusunda bilgilenelim ünitesi	75
3.3.6. Beşinci sınıf Hz. Muhammed ve aile hayatı ünitesi	76
3.3.7. Beşinci sınıf vatanımızı ve milletimizi seviyoruz ünitesi.....	78
3.3.8. Altıncı sınıf namaz ibadeti ünitesi	79
3.3.9. Altıncı sınıf İslam'ın sakınılmasını istediği bazı davranışlar ünitesi	80
3.3.10. Altıncı sınıf İslamiyet ve Türkler ünitesi.....	82
3.3.11. Yedinci sınıf İslam düşüncesinde yorumlar ünitesi.....	83
3.3.12. Sekizinci sınıf zekât, hac ve kurban ibadeti ünitesi.....	85
3.3.13. Sekizinci sınıf İslam dinine göre kötü alışkanlıklar ünitesi.....	87
3.3.14. Sekizinci sınıf dinler ve evrensel öğütleri ünitesi.....	88
3.4. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı	
Değerinin Doğrudan Yer Aldığı Kazanımlar	89
3.5. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı	
Değerinin Dolaylı Olarak Yer Aldığı Kazanımlar	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	93
4.1. Sonuç.....	93
4.2. Öneriler	95
 KAYNAKÇA	 96
ÖZGEÇMİŞ.....	103

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Saygı Değerinin Öncelikli Verilecek Değerler Arasında Yer Aldığı Üniteler Öğrenme Alanları.....	70
Tablo 3.2. Dördüncü Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum? Ünitesi	70
Tablo 3.3. Dördüncü Sınıf Hz. Muhammed'i Tanıyalım Ünitesi.....	72
Tablo 3.4. Dördüncü sınıf Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım Ünitesi	73
Tablo 3.5. Dördüncü Sınıf Aile ve Din Ünitesi.....	74
Tablo 3.6. Beşinci Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi	75
Tablo 3.7. Beşinci Sınıf Hz. Muhammed ve Aile Hayatı Ünitesi	76
Tablo 3.8. Beşinci Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi.....	78
Tablo 3.9. Altıncı Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi	79
Tablo 3.10. Altıncı Sınıf İslam'ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar Ünitesi	80
Tablo 3.11. Altıncı Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi.....	82
Tablo 3.12. Yedinci Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi	83
Tablo 3.13. Sekizinci Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi	85
Tablo 3.14. Sekizinci Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar Ünitesi	87
Tablo 3.15. Sekizinci Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri Ünitesi	88
Tablo 3.16. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değerinin Doğrudan Yer Aldığı Kazanımlar	89
Tablo 3.17. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değerinin Dolaylı Olarak Yer Aldığı Kazanımlar	90

KISALTMALAR DİZİNİ

İDKAB	: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problemi tartışılmış, amaçları ifade edilerek önemi belirtilmiş, sınırlılıkları ortaya konulmuştur.

1.1. Konu ve Problem

Bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların en değerlisi insandır. Biyolojik canlı olarak dünyaya gelen insanı sosyalleştiren toplumdur. Bu değişim de etkili olan en önemli faktör ise şüphesiz ki eğitimidir.

Eğitimin nihai hedeflerinin ne olması gerektiği tarihi süreç içerisinde tartışılmış, dönemsel olarak farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Bazen iyi bir savaşçı, iyi bir Müslüman, iyi bir vatandaş bazen ise bilgilerle donanmış yaratıcı bir birey yetiştirmek hedeflenmiştir. Dewey (1990)'e göre eğitim safhasında konu alanından ziyade bireyin karakter gelişimi öncelikli olmalıdır. Eğitimdeki asıl amaç bilgi edinmek değil, bireyin kendini gerçekleştirme olmalıdır.

Yetişmekte olan nesiller, dünya üzerinde var olan problemlerden, şiddet ve hoşgörüsüzlükten, terörden her geçen gün daha fazla etkilenmektedir. Pek çok ülkede ebeveynler ve öğretmenler toplumun düzenini tehdit eden bu sorunları bertaraf etmede değerler eğitiminin etkili bir yöntem olduğunu düşünmektedir (Tillman, 2000:IX 'dan aktaran Yazıcı, 2006:501). Zaman zaman ülkemizde de bu tarz toplumun huzurunu etkileyen olaylar yaşanmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmede değerler eğitimi etkili bir yöntem olabilir.

Toplumu denetleyen sistemlerin en önemlisi olan değerler, toplumsal birlikteliğin ayrılmaz unsurlarındandır. Kişinin yaşamında var olan gerçekler bu değerlere göre algılanır ve hayatın manası bu şekilde öğrenilir. Bu nedenle değerler eğitiminin gerçekleştirilmesinde, eğitim kurumlarına ve öğretmenlere çok büyük sorumluluklar düşmektedir (Güven, 1999:163-164).

Toplumların ileri gitmesine yardımcı olacak en önemli unsurlardan bir tanesi toplumsal olarak yaşanan değerlerdir. Değer; olgunlaşmış, iyi karakterli, çevresine uyum sağlayan ve üretken iyi bir vatandaş olmanın en mühim şartıdır (Hökelekli, 2011). Bireyin yeteneklerini geliştiren ve toplumların kalkınıp gelişmesini sağlayan eğitim, hiç şüphesiz değer eğitimi de içerisine almaktadır. Bu nedenle, okul öncesi kurumlardan başlayarak eğitimin bütün aşamalarında değer eğitimi üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir (Yuvacı, 2013:5).

Yaşam şartları, farklılaşan insan davranışları, toplumsal olaylar gibi değişimlerden ülkemiz etkilendiği kadar bu etki alanından çocuklarımız da nasibini almaktadır. Çocuklarımızın sahip oldukları; giyim kuşamları, düşünme biçimleri, sosyal medyadaki arkadaş çevresi, dâhil oldukları akran gurupları, karşılaştıkları insanların dünya görüşleri vb. özellikleri onları derinden etkilemektedir. Karşılaştıkları bu farklılıklar kimi zaman onlara olumlu kazanımlar sağlarken kimi zamanda olumsuzlukları beraberinde getirebilmektedir. Teknolojinin de etkisiyle çocuklarda görülen farklılıklar ve yaşanan sorunlar, değer eğitimi gündeme getirmiştir. Bundan dolayı ülkemizdeki eğitim sisteminde son yıllarda “Değer eğitimi” konusu sıkça duyulur olmuştur. Yapılan çalışmalar ve uygulanan projelerde değer kavramı ve bu kavramın çocuklar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu araştırmalarda çocuklara anlatılan değerlerin evrensel değerler olması konusunda ortaklık sağlanmıştır. Özellikle genç yetişkinlik ve ergenlik döneminde bu değerlerin daha da önemli olduğu üzerinde durulmuştur (Yuvacı, 2013:7).

Yirmi birinci asrın özellikle ikinci yarısında küresel çapta süratli değişimler yaşanmıştır. Ailelerin ve rol modellerin yaşanan kültürel ve evrensel değerleri genç bireylere tanıtmaya ve aktarmaya işlevi gittikçe azalmıştır. Mazide toplum bünyesindeki geleneksel yapıların üstlendiği bu görev bu gün çağdaş eğitim kurumlarına kalmıştır. Aile yapısı değişmiş bayanlar iş hayatına dahil olmuştur. Bilginin birikimsel yapısına bağlı bir şekilde yeni nesillerin eğitimi belirli formasyonlar gerektiren bir olgu haline gelmiştir. Çevresel etmenlerin öğrencilerin değer yargısına etkisi olumsuz manada gittikçe artmıştır. Öğrencilerde değer anlayışının oluşmasında ve gelişmesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi [İDKAB] dersi ve öğretim programına önemli görevler düşmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2011:32).

Özellikle ortaöğretim dönemi gencin ahlaki kimliğinin yerleştiği ve ahlaki yargı kabiliyetinin geliştiği dönemdir. Gençlerin ahlaki gelişimlerinin doğru bir şekilde tamamlanabilmesi için etkili bir ahlak ve değerler eğitimi faaliyetine başvurmak gerekmektedir (Parlak, 2011).

Her insanın karakteri, algıları, inançları, değerleri farklıdır. Farklılıklar özünde bir eksiklik ya da kusur değil koşulsuz kabul edildiğinde birer zenginliktir. Gerek sosyal medyanın gerekse iletişim ve ulaşım araçlarının tesiri ile insanlar her gün daha fazla insanla muhatap olmakta, iletişim kurmaktadır. Bu olgu beraberinde kabul etmemiz gereken, etmesek bile saygı duymamız gereken farklılıkları getirmektedir. İnsanoğlunun hayatta kaldığı sürece mutlu olması huzurlu bir birey olarak yaşaması çevresindeki farklılıklara karşı duyarlılığı, takındığı tavır ile yakından ilgilidir. Bu tavır onay ya da ret şeklinde karşımıza çıksa dahi temel duygu saygı olmalıdır.

Değerler eğitimi söz konusu olduğunda dikkate alınması gereken değerlerden biriside saygıdır. Türk Dil Kurumu'nun [TDK] sözlüğünde (2005:1714) Saygı “Birinin önemsenmesinden, üstün görünmesinden kaynaklanan ve o kişiye değerini belirtecek biçimde davranılmasına sebep olan duygu, hatır, gözetme, hatır sayma, bazı şeyleri önemseme ve onları incitmekten çekinme, Kıymet vermek itibar etmek, mukaddes bilinen şeyleri yüceltme duygusu” olarak tanımlanır. Var olan her şey, her birey, her insan saygı görmeye layıktır ve saygıyı hak eder. Toplumda huzur ve kardeşliğin temelini sağlam tutabilmemiz saygı değerine ne derece sahip olduğumuzla yakından ilişkilidir.

Kişiliğin gelişimi sürecinde eğitim, tartışılmaz oranda pay sahibidir. Bireyin kişisel anlayışı, karakteri, benlik algısı, dünya görüşü vb. kazanımları büyük ölçüde eğitim sürecinde şekillenmektedir. Olumlu eğitim sürecinin meyvelerinden biride hedef kitleye saygı değerinin kazandırılmasıdır. Bu sayede evrensel kültüre ait değerleri tanımış, benimsemiş ve bu değerlere saygı besleyen, gerçek hayata kılavuzluk edebilecek ahlaki değerlere sahip; özgüvenli, sistematik düşünen, müteşebbis, plânlı ve programlı çalışma kabiliyeti oluşmuş ve tenkidi nazara sahip, yaratıcı ve estetik duygularla bezenmiş şahsiyetler yetişmiş olacaktır.

Toplumsal dinamiklerin ve öz kültürün tehdit altında olduğu çağımızda toplumsal kişiliğin oluşması, biçimlenmesi doğumla başlar ailede devam eder ve eğitim-

öğretim sürecinde son şekillerini alır. Dahil olunan toplumun milli, manevi, kültürel ve dini değerlerini özümseyen onlara saygıyla yaklaşan; benliğine, ailesine, yaşadığı çevredeki herkese olumlu yönde katkı veren, ortak çalışma kültürüne sahip, hoşgörülü ve diğerkâm, kişisel ve toplumsal problemleri fark eden ve bu problemlere alternatif çözüm yolları geliştiren, yaratıcı kişilikler oluşturulması saygı değerinin bireylere kazandırılması ile doğru orantılıdır.

Pighin (2005: 59)'e göre saygı birlikte yaşayabilmenin temelinde yatan esas değerdir. Tüm insanlığa ve insanların onuruna saygı duyan kimse bütün değerleri de içselleştirebilecek kabiliyettedir. Saygı, nitelikleri, zayıflıklarıyla ve hatalarıyla, sahip olduğu hakkı ve ihtiyaç duyduklarıyla karşdakini koşulsuz kabul etmektir.

Kişinin karakter gelişim sürecinde hangi kaynaktan edilen saygı anlayışına sahip olduğu ya da olacağı bu değer gerçek manada yaşanılabilmesi için önemlidir. İçsel süreçlerle gelişip ortaya çıkması gereken vicdani kaynaklı mı yoksa dışsal baskılar sonucunda oluşan otoriteden ve cezadan kaynaklı mı olduğu önem arz etmektedir. Kişi gerçek manada saygı eğitimi aldığı anda bu soruya doğru cevabı da bulacaktır.

İlk öğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında (4.5.6.7.8. Sınıflar) öğrenciler tarafından benimsenmesi amaçlanan birçok değer sıralanmıştır. Bu değerlerden birisi de saygı değeridir. Literatür taraması yapıldığında temel değerlerden birisi olan saygıya yönelik araştırma veya çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. İDKAB öğretim programında saygı değerinin yerine yönelik bir araştırmaya rastlanılmamıştır. İşte bu çalışma saygı değerinin İDKAB programındaki yeri ve durumunu araştırmak amacıyla kurgulanmıştır. Bu araştırmada saygıyı kavram olarak tanımlamanın ötesinde daha farklı sorulara cevap aranmıştır. Saygı kavramının kavramsal çözümlemesi yapıldıktan sonra saygının boyutları derinlemesine ele alınacaktır.

Bu çerçevede araştırmamızın temel problemi “ Saygı değerine ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında nasıl yer verilmektedir?” olarak belirlenmiştir. Alt problemler ise;

1. Saygı değerinin kavramsal boyutlarını nelerdir.

2. Saygı değeri ilöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında öğrenme alanlarında, ünitelerde ve içeriklerinde, kazanımlarda nasıl yer almaktadır.

1.2. Amaç

Bu Araştırmanın temel amacı saygı değerinin İDKAB dersi öğretim programında saygı kavramına ilişkin kuramsal yaklaşımlardan hangisine yaslandığını, değer öğretimi yaklaşımlarından hangilerinin tercih edildiğini ve yerini tespit etmektir. Çalışmamın alt amaçları ise şunlardır:

- 1) Saygı değerinin kavramsal analizini gerçekleştirmek,
- 2) İDKAB dersi öğretim programında sınıf düzeylerine göre hangi öğrenme alanlarının, ünite ve içeriklerinin, kazanımların bu değer ile ilgili olduğunu saptamak, bu değerın gerçekleşmesine ne ölçüde hizmet ettiğini ortaya koymak,
- 3) Saygı ve saygı öğretimine ilişkin yaklaşımlardan hareket edilerek İDKAB program geliştirme süreçlerine ilişkin model önerisi geliştirmektir.

1.3. Önem

Saygı günlük hayatta sürekli kullandığımız bir kavramdır. İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu düşünecek olursak saygı kavramı daha da önemli hale gelmektedir. İnsanların huzur ve barış içinde yaşayabilmesinin temel şartı karşısındakine koşulsuz saygı göstermesi ile mümkündür. Toplumun temel ahlaki dinamiklerinden olan saygının bireylere kazandırılması kaçınılmaz bir olgudur.

Saygı değerini bireylere kazandırmanın yolu kuşkusuz eğitimden geçer. Bunun bilincine varan Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler arasına saygı değerini de dâhil etmiştir. İDKAB dersi öğretim programında kendine yer bulan saygı değeri kazandırılması gereken değerlerden biridir.

Farklı alanlarda saygı kavramı üzerine araştırmalar yapılmışsa da ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi alanında saygı kavramına dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile saygı değerinin İDKAB dersi öğretim programındaki yeri tespit edilmiş olacaktır. Aynı zamanda geçmişten günümüze eğitim süreçlerine nasıl aktarılmaya

çalışıldığına ilişkin tespitlerimiz öğretim programı geliştiricilerine ışık tutacaktır. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde saygı değerinin kazandırılmasına katkı sağlaması ve saygı değerinin daha net bir biçimde anlaşılması, eğitim sürecine dâhil edilebilmesi açısından bu çalışma önem taşımaktadır.

İslam geleneğinde var olan saygı öğretimi uygulamaları ile günümüz ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı arasındaki uyum, benzerlik ya da farklılıkların ortaya çıkmış olması da çalışmaya önem kazandırmaktadır. Yine bu çalışma işe koşulacak öğretim programlarında saygı değerinin daha sistematik olarak yer almasına katkı yapacaktır

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 2010 yılında yürürlüğe giren ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) ile sınırlandırılacaktır.

1.5. Yöntem

Araştırma, 2010 yılında yürürlüğe giren ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında saygı değerinin nasıl yer aldığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede “Nasıl” sorusuna cevap veren nitel araştırma yöntemi olarak metin analizi yöntemi benimsenmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında literatür taraması ile saygı değeri ve ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarına ilişkin yapılan çalışmalar, kitap, dergi, makale, online veri tabanları ve benzeri kaynaklar incelenecektir. Aynı yöntemle ayrıca değer, değer eğitimi ve değer eğitimi yaklaşımlarına ilişkin taramalar yapılacaktır.

Araştırmanın ikinci aşamasında literatür taraması sonucunda ulaşılan dokümanlar ve bilgilerle öncelikle saygı kavramının analizi yapıp, saygının boyutları çok yönlü olarak ele alınacaktır. Saygı değerinin İslam dinindeki yeri ve İslam eğitimcilerinin karakter eğitimi yaklaşımlarındaki ele alınışı ortaya konulacaktır.

Daha sonra, saygı değerinin İDKAB dersi öğretim programında kaçınıcı sınıf düzeylerinde, hangi öğrenme alanlarında, hangi ünite ve içeriklerinden ve hangi kazanımlarda yer aldığı metin analizi yöntemi ile saptanıp, tablolar halinde sunulacaktır.

Saygı değerinin kavram olarak geçtiği kazanımlar saygı değeri ile doğrudan ilişkili kabul edilecektir. Programın Açıklamalar kısmında öncelikli verilecek değerler arasında saygı değeri yer almasına rağmen kazanımlarda kavramsal olarak saygı yok ise o ünite de saygı değeri ile ilişkisi olduğu düşünölen kazanımlar saygı değeri ile dolaylı olarak ilişkili kabul edilecektir.

Belirtildiği üzere literatör taraması yapılarak veri toplanmıştır. Bu veriler toplanırken gerek araştırmanın sağlıklı yürütölebilmesi gerek etik kurallar açısından yüksek hassasiyet gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer

Yazıcı (2006)'ya göre bireyin kendisini, toplumun ise bireyi, kontrol etmesini sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Sahip olunan değerler bireyin toplum nezdinde ki konumunun belirlenmesine tesir etmektedir. Bu değerler sayesinde birey, diğer insanlar ile etkili iletişime geçebilir ve sosyal statüsünün belirlenmesi için uygun bir temel oluşturabilir. Toplumsal kültürün oluşması; fertlerin değer yargılarının bir üst kimlik olarak toplumsal hayata yön vermesi, ya da var olan toplumsal değerlerin bireylere aktarılması ile gerçekleştirilebilir. Doğumdan sonra ailede başlayan değerler eğitimi, örgün eğitim kurumları olan okullarda formal bir yapı içerisinde gerekli değerlerin öğrencilere kazandırılması ile devam eder

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2005:483) değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, üstün nitelik, meziyet gibi anlamlara gelmektedir. Bir ulusun ya da bireyin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel benliğini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. Cafo ve Somuncuoğlu (2000) ise değer kavramı şöyle tanımlanır; bir eylemde bulunmadan önce yöntem seçenekleri arasından tercih yapmak için, ölçüt ya da standart olarak hizmet eden, ortak sembolik sistem ögesi. Terim olarak “değer” bizim nesneleri, bireyleri, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılarımızı oluşturan standartlarımızı ve ilkelerimizi ifade eder.

Çelikkaya (1996:168) değeri; bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler olarak tanımlamıştır. Değerler bir bakıma hayatın gayeleridir (Güngör, 2000: 84). Zaten farklı bireylerden oluşan topluma “o toplum” olma özelliğini katan temel belirleyici, bireyleri tarafından ortaklaşa kabul edilen değerler bütünüdür. Türk milleti, İslam

toplumu, Anadolu insanı, Karadenizliler gibi adlandırmaların, gruplamaların altında yatan ana nedenlerin başında, o grubun üyelerinin paydaş olduğu değerler gelmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007:66). Değerlerin birey ya da toplum açısından önemli bir işlevi, ona bir bakış açısı vermesi, varlığı ve bulunduğu yer hakkında onu bilinçlendirmesidir. Çevresindeki olgu ve olaylara anlam vermede, önem atfetmede, değer biçmede, kendine konum belirlemede birey ve toplumu kanaliz eden, onlara kriterler sunan özellikler, sahip olduğu değerler bütününden başka bir şey değildir (Yeşil ve Aydın, 2007:67).

Tozlu'ya (1992, 52-53) göre farklı toplumların oluşması, birbirlerini etkilemesi, varlığını dünyanın her yerinde hissettirmesi, sahip olduğu değerlerin yüceliği ve benimsenmişlik düzeyi ile ilgilidir. Düşüncelerde oluşması nedeniyle insanı ve toplumu maddi gerçekliğin ötesine taşıma gücüne sahip olan değerler aynı zamanda bireyleri bilinçli olarak bir arada tutma, birlikte yaşatma, varlığını devam ettirme gücünü de barındırır. Bir taraftan toplumları birbirinden ayırırken diğer taraftan tüm insanların paylaştığı özelliklerin kaynağını oluşturması yönüyle de değerler birleştirici ve bütünleştirici bir güce sahiptir. Toplumsal değerler toplumları birbirinden farklılaştırırken evrensel değerler tüm insanlığı birleştiricidir.

Değerlerin insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu tarz olgular (değer vb.) yok sayılarak ya da göz ardı edilerek değil ancak örgün ya da yaygın eğitimin bir parçası olarak benimsenir ve yaşanabilir hale gelebilir.

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında belirtilen temel becerilerin yanı sıra, değerlerin öğretimi de ön plana çıkmaktadır. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında öğrencinin içselleştirmesi ön görülen değerler ise şöyle sıralanmıştır: Adil olma, aile kurumuna önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, ölçülülük, yumuşak huyluluk, güvenilir olmak, kanaat, cömertlik, sabır, samimiyet, güven, namuslu olmak, alçak gönüllülük, sözünde durmak, emanete riayet etmek, hakikat sevgisi, kardeşlik, duyarlılık, doğruluk, dürüstlük, estetik duyarlılık, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, paylaşımcı olmak ve fedakârlık (MEB, 2010:23).

2005 ve 2010 yılında hazırlanan ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programının getirdiği en büyük yeniliklerden biri değerler eğitimine doğrudan

yer verilmesidir. Son yıllarda değer merkezli eğitim anlayışının önem kazanmasıyla müfredatta değerler eğitime doğrudan yer verilmesi yakından ilişkilidir. Değer odaklı eğitim anlayışının tartıştığı konulardan biri, değerlerin ders dışında okul kültürü içerisinde nasıl kazandırılacağı konusudur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi büyük önem taşımaktadır. Programda sıralanan değerlerin göze çarpan en önemli özelliği dini, kültürel, ahlaki ve milli değerlerin yanı sıra evrensel ve modern değerlere de yer verilmesidir.

2.2. Saygı

Saygı kavramı olarak sözlükte “üstün oluşu, yaşı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla herhangi bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ya da Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğü,2005:1714).

Saygı, ilişki kurulan bir kurum, kişi ve benzerine, söz konusu varlığın veya oluşumun ilgi ve duygularının farkında olarak tutum sergilemek, buna göre uygun bir davranış tarzını benimsemektir. Saygı, sıklıkla ilişki kurulan, iletişim kurulan varlık veya oluşumun hak, değer, inanç ve her türlü özelliğini göz önünde tutmayı, bunlara önyargısız yaklaşmayı içerir. Her ne kadar terim genellikle kişiler arası ilişkilerde kullanılsa da aslında saygı terimi kişiler arası ilişkilerle sınırlı değildir; hayvanlar, gruplar, müessese ve örneğin ülkeler arasında kullanabilen bir terimdir. Saygı zaman zaman kibarlık veya görgü ile eş anlamlı kullanılsa da, bunlar birer davranışken saygı bir tutumdur (www.turkcebilgi.com, Mayıs:2016).

Saygı kavramı geçmişten günümüze günümüzden geleceğe her daim toplumsal hayatın bir parçası olmuştur ve olmaya devam edecektir. Peki, Saygı nedir? Ne anlama gelir? Saygı kavramına yapılan bazı tanımlar şöyledir;

- Kişinin kendine gösterdiği özenin ve kıymetin başkalarındaki yansıması; hayatı güzelleştiren, derinleştiren, değerli kılan bir yansıması...
- Saygın, büyük, değerli ve önemli kişilere veya nesnelere karşı duyulan sevgi ve bağlılık karışımı düşünce ve duygu yığını...

- Birinin önemsenmesinden, üstün görülmesinden kaynaklanan ve o kişiye değerini belirtecek biçimde davranılmasına sebep olan duygu, hürmet, ihtiram, hatır gözetme, hatır sayma...
- Bir kimseyi, başka bir kişiye yakın ilgi ve sevecenlik göstermeye, gerektiğinde özverili davranmaya yönelten; muhatabın sahip olduğu yere göre ve hak ettiği şekilde davranışlarını düzenleme zorunluluğu hissettiren duygu...
- Sevginin, varlığını borçlu olduğu, ayrılmaz parçası...
- Değeri, üstün oluşu, yararlılığı, kutsallığı kabullenme dolayısıyla bir kimseye ya da bir şeye karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya neden olan sevgi boyutu... (Karatekin ve diğerleri, 2013:12).

Tanımlara bakıldığında saygı kavramına birçok anlam yüklenmiştir. Saygının insan davranışlarına olumlu manada yön veren, insanı muhatabına değer vermeye iten bir duygu olduğu göze çarpan ortak noktadır.

Saygı ile ilgili bir diğer konu saygının kaynağıdır. Saygının kaynağı hissin sahibi midir yoksa saygı duyulan mıdır? Yani saygı öznenen mi nesneden mi kaynaklanır? Bu sorulara kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Ancak şu bir gerçek ki otorite ya da baskı sonucu oluşan saygı bu otoritenin ya da baskının bertaraf olması ile ortadan kalkmaktadır. İçsel süreçlerden ve öznenen kaynaklanan saygı ise dış koşulların değişiminden etkilenmemektedir. Öznenen kaynaklanan saygı daha uzun solukludur. Saygıya bir değer olarak hangi anlam yüklenirse yüklensin, hangi kaynaktan kaynaklanırsa kaynaklansın insan ilişkileri ve toplum düzeni ve refahı için önemli bir değerdir.

Ortaya konulan çeşitli tanımlardan da anlaşılacağı üzere saygıyı tek bir cümle ya da boyut ile açıklamak mümkün değildir. Saygı bir tutum, davranış şekli, olgular ya da olaylar karşısında benimsenen tavır ve duygu olarak ortaya çıkabilmektedir. Saygının tek bir hedefi yoktur. Toplumsal ya da kişisel zemin içinde şartlara bağlı olarak çok farklı nesnelere, oluşumlara, kavramlara, varlıklara saygı duyulabilir. Ön plana çıkan bazı saygı alanları şunlardır: Kendine saygı, insana saygı, hakka saygı, kişiliğe saygı, özel hayata saygı, emeğe saygı, düşünceye saygı, topluma saygı, doğaya saygı, çevreye saygı, kutsal değerlere saygı, yaratılana saygı...

Kişinin kendine karşı beslediği duygular öz saygıyı ifade eder. Çocuklar okul yıllarında kendilerinden hoşlanıp hoşlanmadıkları, ne kadar mutlu oldukları hakkındaki sorulara cevap verebilirler. Kişinin kendini değerlendirmesi öz saygı olarak nitelendirilir. Öz saygı düzeyi yüksek olan çocuklar gerek sosyal ilişkilerinde gerekse okul çalışmalarında daha girişimci daha güvenli ve daha meraklıdırlar, yeni durumlarla karşılaşmaktan kaçınmazlar. Öz saygısı düşük çocuklar ise kendilerine daha az güven duyarlar ve onlardan beklenenleri yapamayacakları duygusuna çok çabuk kapılırlar (Bacanlı,2005;Ulutaş, 2007:72).

Saygı evrensel ve bir değerdir. Bununla kastedilen birinci anlam değer olarak saygının tüm toplumlarda ve tüm zamanlarda kabul edilmiş bir değer olmasıdır. Saygı aynı zamanda tüm insanlara sırf insan oldukları için değer vermeyi içerdiği için saygı kavramın evrensel boyutu vardır. Bunun yanı sıra, saygı anlayışı toplumsal, kültürel ve yerel bir boyut içerir. Bu boyutta, neye saygı duyacağımız içinde bulunduğumuz topluma, kültüre ve geleneğe bağlıdır.

Eğitim, karmaşık bir varlık olan insanın topyekûn geliştirilmesi, güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılması için harcanan çabadır. Başarı bireyin kendine olan güveninin ve inancının bir ürünüdür. Öz saygı bir bakıma insanın başarabilmeye olan inancını da temsil eder. Gerek sosyal gerek akademik olarak başarılı bir bireyin yetiştirilmesi öz saygı düzeyi ile doğru orantılıdır.

Saygı eğitimi, çocukların olaylar karşısında duruşlarını ve gerçekleri fark etmeleri üzerine odaklanır. Aynı zamanda çocukların farklılıkları tanıması ve saygı duymalarını içermektedir (Üner, 2011:41). Çocuklar erken yaşlarda öğrenmelerinin büyük bölümünü edinir. Erken çocukluk dönemi daha çok aile ortamında ebeveynlerle ve diğer kardeşlerle birlikte geçirilmektedir. Aile bireylerinin tutum ve davranışları karakteristik özellikleri çocuğun zihninde canlandıracağı saygı kavramı üzerinde etkili olacaktır.

Saygı tanımlamalarının çoğunda farklı olana karşı ön yargılardan uzak olmaya bir atıfta bulunulmuştur. Farklılıklara Saygı, saygı eğitiminin bir parçası olmak durumundadır. Çocukları kişilik gelişimi sürecinde desteklemek ve onlara farklılıkları tanıma imkânları sunmak demek aynı zamanda çocukları dışlanmadan ve küçük düşürülmekten korumak demektir. Farklılıklara saygı kavramı esasında ayrımcılığa karşı

ortaya konulan bir anlayıştır. Önyargıların yıkılması ve bireylerin farklı olana tedirgin yaklaşımlarını engellemek farklılıklara saygı eğitiminin asıl amacıdır. Çok kültürlü bir toplumda yetişen bireyler henüz çok küçük yaşlarda kendilerinin diğer bireylerden farklı olduklarının bilinci içerisinde. Bu farklılıkları ön yargılarla algılamaları ve ayrımcı bir tavır içerisine girmeleri kendini gerçekleştirmiş bir birey açısından kabul edilmeyen bir özelliktir. İDKAB dersi öğretim müfredatına alınan saygı değeri farklılıklara saygıyı da eğitim- öğretim sürecine katmayı amaçlamaktadır.

İnsana saygı kavramı, insanı bütün yönleriyle ele alma anlayışını da beraberinde getirir. İnsana saygı, onun yaptıklarını tanıma, anlamlandırma, onun düşüncelerine ve iç dünyasına tesir etme çabasını da kendinde taşır. İnsan biyolojik bir canlıdır. Biyolojik ve fizyolojik özellikleri onun insan olmasının bir gereğidir. O, aynı zamanda gelişen ve değişen bir varlıktır. Maziye ait anıları, geleceğe ait beslediği umutları ve kaygıları mevcuttur. Korkuları, sevgileri, heyecanları, nefret ve istekleri, inançları, değer yargıları, tutumları ile insan, her gün yeniden keşfedilir. İnsanı hedef alan ilahî ve beşeri bütün açıklamalar, onu tanımanın, anlammanın ve yorumlamanın yöntemlerini zenginleştirmekten başka bir şey değildir (MEB,2010:3).

Saygı değeri söz konusu olduğunda değinilmesi gereken diğer önemli konu saygı ve eğitim ilişkisidir. Birey için eğitim anne karnında başlayıp son nefesini verdiği ölüm anına kadar devam eden uzun soluklu ve meşakkatli bir süreci kapsar. İnsanoğlu daha nefes almadan önce öğrenmeye ve eğitime başlar. Anne karnında başlayan ailede devam eden öğrenme işi, örgün ve yaygın eğitim-öğretim faaliyetleri ile ömür boyu devam eder. Her geçen gün birey iç ve dış dünyasında farklı durumlarla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan bu yeni durumları kabullenmek ya da reddetmek durumunda kalır. Bu kararları alırken birey ön yargılardan uzak durmalıdır. Karşılaştığı durumları değerlendirebilmeli uygun olanları benimsemelidir. Bunu yapabilmesi saygı değerine sahip olması ile yakından ilgilidir. Bireye ailede, okulda, toplumda sosyal ortamlarda saygıyı değerini öğrenebileceği fırsatlar yaratılmalıdır. Özellikle aile ve okul çocuğun hayatı boyunca uzun süreli birliktelikleri yaşadığı, eğitiminin önemli bir bölümünü edindiği iki önemli unsurdur.

Okul çağına gelindiğinde çocuk için yeni bir değer eğitim süreci başlar. Çocuk, edinmiş olduğu yeni arkadaş çevresi, örnek alacağı öğretmen ve okulda uyulması

gereken kurallar vasıtasıyla değer eğitimi almaya başlar. Ayrıca okullarda verilen eğitimin genelinde ve özel olarak İlk Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde olduğu gibi müfredata yansımış olan öğretim programı çerçevesinde bu eğitime tabi olur (Parlak, 2011: 45). Değerler sadece bir dersin konusu olmamakla birlikte bir dersin işleyiş süreci içerisindeki çeşitli yöntemler, etkinlikler örnekleri, öğretmen tutumları ve konuların işlenişinde kullanılan farklı öğrenim araç-gereçleri değerler eğitimi yapılmasına imkân tanır. İDKAB dersi bu anlamda gerek konuları gerekse amaçları açısından önemli imkânlar sunan bir derstir. Öğretmen, öğrencilerin bağımsız ve özgür iradeleriyle vazifelerini yerine getiren, haklarını talep edebilen, olumlu davranışlar sergileyen, arkadaşlarıyla iyi geçinen, kültürüne ve manevi değerlerine saygı duyan bireyler olması için çaba gösterir (Parlak, 2011: 46).

2.3. Karakter ve Saygı İlişkisi

Karakter kelimesi Yunan dilinde “caractere” olarak ifade edilir. Ayırt edici özellik, bireyin kendine has yapısı, onu diğerlerinden farklı kılan temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ıra, seciye (tdk.gov.tr.) anlamlarına gelmektedir.

Karakter genelde belli bir cins ya da canlı grubunun ortak özellikleri anlamında kullanıla bilmektedir. Hem tek tek alametler hem de alametlerin toplamı tarzında kullanımı mevcuttur. Aynı anlamda mimarinin, musikinin, vb. karakterinden de bahsetmek mümkündür. İnsanın karakterinden bahsettiğimiz zaman karakter kavramı yeni bir anlam kazanır. Bu yeni anlama göre karakter, insanın ruhunda yer bulan prensipler aracılığıyla kişinin fiilleri üzerinde ruhun istikrar kazanmış halidir. Eğer bu prensipler zamanın ve cemaatin ahlak kodeksleriyle uygunluk teşkil ederse o zaman karakter ahlaklılık vasfını taşır ki bu aynı zamanda kıymet ifade eden bir kavram olur (Kerschenstainer, 1977:14-15 ‘den aktaran Kaymakcan ve Meydan, 2012).

İnsanın karakterinden bahsederken iç âlemden doğarak dışa vuran harici şeylerden yola çıkarak insanın iç âlemi hakkında konuşuyoruz demektir. Bir yönüyle bu insanın fiil ve sözleri ile dışa vuran değerlerinden onun değerler sistemi ya da bir bütün olarak karakteri hakkında hüküm vermeyi işaret eder. Karakter bu yönüyle değer kavramından farklıdır. Karakter bilgi ve değer kaynaklı olup hareketi ve etkinliği de

ifade ederken değer, eğilim veya yönelmeyi ifade eder (Burke ve diğerleri 2001:6'den aktaran Kaymakcan ve Meydan, 2012).

Karakter, bireyin diğer bireylerin selameti için en iyisini yapmaya çalışma isteğini ve ahlaki fikrini, dürüst ve sorumluluk sahibi olma gibi davranışlarını kapsar. İyi karakter bireyin topluma olumlu değerler katabiliyor olmasını ve adil, eşit ve diğer diğerlerine saygıyı temele alan bir demokratik yaşam biçimi sürdürmesini sağlar (Battisitch, 2005'den aktaran Aslan, 200:17). Karakter, bireye has davranışların tümünü kapsayan insanın bedensel, duygusal ve zihinsel çabasına çevrenin verdiği değer olarak ele alındığı gibi benliğin ahlaki bölümüne de denilmektedir (Aydın, 2008).

Karakter hakkında yapılan tanımlamalar incelendiğinde karakterin değerlerin kişinin benliği ile şekillenen bir versiyonu olma özelliği göze çarpmaktadır. Bu düşünce değerler eğitimi ile karakter eğitiminin birbirini tamamlayan iki yapı olduğunu kanıtlamaktadır. Karakter eğitimi değerler eğitimi ile birlikte öğretim süreçlerine dâhil edilmelidir.

Hem veliler hem de toplum, yetişmekte olan nesillerin toplumun değerlerini, alışkanlıklarını, sosyal davranışlarını, maddi ve manevi kültürünü kazanmasını bekler ve arzular. Bu konuda vazifeli olarak birinci derecede okulu görürler. Önümüze çıkan istenmedik durumlar karşısında, eğitim kurumları öğrencilerinin iyi seçimler yapabilmeleri için seçenekler gösterebilmeli ve aynı zamanda öğrencilere seçimlerini yapabilme stratejilerini ve amaçlarını gösterebilmelidir. Sokrates asırlar önce, eğitimi çocuklara erdem ve bilgi kazandırma olarak tanımlamıştır. Okulların temel görevi, alanı başarılı ve iyi insanlar yetiştirmek olmalıdır. Bu ikisi birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Hatta bilinçli iyi insan yetiştirme çabalarının çoğu zaman akademik başarıyı da beraberinde getirdiği söylenebilir. Bir toplumun geleceği iyi yetiştirilmiş, iyi karakter sahibi bireylere bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. İnsanların doğuştan iyi ve ahlaki karaktere sahip değildir. Öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlaki kararlar almasına ve bu kararlara dayanan davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır (Perese, 2013:4).

Karakter sahibi bir bireyden sergilemesi beklenen erdemli davranışlardan biriside saygıdır. Saygı karakterin bir parçası olmak zorundadır. İyi karakter sahibi

diğerlerine saygılı olmalı, farklılıkları hoş görebilen altın kuralları takip etmeli, iyi halleri sevmeli, kötü bir dil kullanmamalı, diğerlerinin hisselerini anlayabilmeli, tehdit etmemeli, birini incitmemeli. Saygıyı karakter eğitimin bir parçası yapmadan birlikte yaşama ahlakını toplum fertlerinde tesis etmek mümkün olmayacaktır.

2.4. Ahlak ve Saygı İlişkisi

Kelime anlamıyla ahlak, “hulk” kelimesinin çoğuludur. “Hulk” ise Arapça bir kelime olup tabiat ve huy anlamlarını taşımaktadır. Huy ve tabiat insana özgü bir meleke olup insan nefesine sabittir (Parlak,2011:4). Nefsin sadece insanda bulunduğundan yola çıkarsak ahlakın insanın zorunlu bir iç mekanizması olduğu ve dürtüsel bir boyutunun varlığı iddia edilebilir. İngilizcede ise ahlak kelimesi “ethic” ve “moral” kelimeleriyle ifade edilir. Moral ise adet, karakter, hal ve hareket tarzı, yaşam kuralları gibi anlamlara gelir. Bu kurallar insanların belli bir düzen içinde mutlu bir hayat geçirmelerini sağlayan kurallardır. Ahlak: İnsanın karakter yapısını, neyi yapıp yapmayacağını belirten bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel kurallar bütünüdür (Özeri,1994). Bir bakıma fiillerimiz üzerinde denetim mekanizması gibi işlev görmektedir. Ahlak söz konusu olduğunda akla gelen ilk felsefecilerden olan Kant ahlak duygusu olarak nitelendirdiği duyguyu saygı olarak tanımlar. Saygı duygusu, ahlaki bir duygu olarak yasa karşısında hissedilen bir duygudur (Özdemir, 2006:66).

İslam dininde ise ahlaka yüklenen anlam biraz daha geniş bir kapsama sahiptir Kuran-ı Kerim ahlakı temiz bir kişiliğe sahip olmak olarak yorumlamıştır. “Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, bilsin ki o, kötü ve çirkin şeyleri emreder. Size Allah’ın ihsan ve ikramı olmasaydı, kesinlikle sizden hiç kimseyi temize çıkarmazdı. Ancak Allah, dilediğini temizler. Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.” (Nur:21). Başka bir ayette ise “Ey bizim Rabbimiz, hem de onlara içlerinden üzerlerine ayetlerini okuyan, kendilerine kitabı ve hikmeti öğreten, içlerini ve dışlarını temizleyen bir peygamber gönder, öyle güçlü olan, öyle yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunan Sensin ancak Sen!” (Bakara:129) buyurulmuştur. Verilen ayetlere bakıldığında ahlakın bir yaşam biçimi olma yönü de göze çarpmaktadır. Hz Muhammed ise “Ben, ancak güzel ahlâkı tamamlamak için

gönderildim.” (Hanbeli, Müsned: 2/381) buyurarak Kuran’ın insanları ahlaki olana sevk etmeye çalıştığını belirtmiştir.

Ahlaki eğitimde aile önemli bir paya sahiptir. Ailenin ahlaki eğitim noktasında dikkat etmesi gereken noktaları Aydın (2005) "Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi" adlı çalışmasında şu şekilde sıralanmıştır;

“Ahlaki eğitime, çocukların aldıkları ilk nefesleri ile birlikte başlanmalıdır. Çocuklar gelişim özelliklerine göre eğitilmelidir. Ailede iyi bir iletişim ortamı oluşturulmalıdır. Dengeli bir disiplin sahibi olunmalıdır. Bireysel ayrılıklar dikkate alınmalıdır. Ödül ve ceza yerinde kullanılmalıdır. Somut örnekler gösterilmeli ve fırsatlar oluşturulmalıdır. Çocuğun iyi arkadaş edinmesi sağlanmalıdır. Çocuğun arkadaşlarıyla iyi geçinmesi gerektiği öğretilmelidir. Çocuk, kitle iletişim araçlarının zararlarından korunmalıdır. Çocuk, okulda da takip edilmelidir. Ahlaki davranışlar hakkında bilgi verilip açıklama yapılmalıdır. Çocuğa, kendine güven duygusu kazandırılmalıdır. Çocuk kandırılmamalı, verilen söz tutulmalıdır. Çocuğun eğitimi sadece anneye bırakılmamalıdır. Çocuğa her şeyi yasaklamak yerine alternatifler sunulmalıdır. Ahlaki davranışların oluşması çerçevesinde sorumluluk verilmelidir. Ahlaki davranışların alışkanlık hâline getirilmesine çalışılmalıdır. Çocuğun iyi, doğru, güzel davranışları teşvik edilmelidir. Çocuklar, yaptığı davranışlar üzerine düşündürülmelidir. Çocuğun yaşına uygun olmayan kurallar koyulmamalıdır. Çocuğun duyguları anlaşılmalı çalışılmalıdır. Çocuğun temel eğilimleri ve duyguları yönlendirilmelidir. Ahlak eğitimi gerçek hayatı unutturmamalıdır. Çocukların oyunları ahlak eğitiminde değerlendirilmelidir. Örnek alabileceği kahraman ve idealler gösterilmelidir. Çocuğun bazı şeyleri kendisinin deneyerek öğrenmesine fırsat vererek girişimciliği desteklenmelidir. Yılmadan sabırla eğitime devam edilmelidir.”

Aydın’ın yukarıda belirttiği noktalar aile içinde saygı kavramının eğitimi açısından da paralellik göstermektedir.

Ahlak kavramı içeriği çok geniştir o kadar ki zerreden kürreye, canlıdan cansıza, Allah’ın yarattığı tüm varlıklara karşı olan davranışlarımızı kapsar. Bu bakımdan kişinin insana, canlıya, eşyaya, doğaya, yaratana hatta kendine saygısı ahlakın bir parçasıdır. Kaynağı ne olursa olsun saygı ahlak ile ilişkili bir kavramdır. Saygıyı ahlakın bir parçası yapan karşısındakine verdiği değerdir.

2.5. Saygı ve Diğer Bazı Değerlerin ilişkisi

Değerler kendi başlarına bir anlam ifade ettiği gibi diğer değerlerle birlikte bireye nüfuz ettiklerinde çok daha farklı bir boyut ve etki kazanırlar. İnsan tek yönlü standart bir varlık değildir aksine hala çözümlenmeyi bekleyen birçok gizemi kendinde barındırır. Bireyin neyi daha çok seveceğini ya da nelerden hoşlanmayacağını önceden kestirmek oldukça güçtür. Bireyin kendi değerler sistemini gizemli iç dünyasında oluşturabilmesi için değerlerin bir bütün olarak ve birbirleri ile bağlantılı şekilde bireye aktarılması şarttır. Değer olarak saygı kendi başına da olsa birey için anlamlı iken diğer bazı değerlerle arasında bağ kurulduğunda birey nazarındaki anlamı daha da kuvvetlenmektedir. Bu özelliği itibarı ile değer değil değerler eğitimi yapmak, değerlerin birbirleri ile bağlantılılıklarını ortaya koymak daha isabetli olacaktır.

2.5.1. Saygı ve adalet

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bu da insanın toplum içerisinde belli başlı kurallara uymasını ve insanların haklarına saygı duymasını gerektirmektedir. İnsanların haklarına saygı göstermeyen bireyin adaletinden söz edilemez. Ancak hakkı olmadığı halde hak iddia eden kişilere saygı göstermek adalet değil zulümdür (Çakmak, 2013:18).

2.5.2. Saygı ve hoşgörü

“Hoşgörü, insan hakları çerçevesinde hiçbir dil, cins, inanç, anlayış, sınıf ve etnik ayrımcılık gözetmeksizin tüm insanları doğuştan beraberlerinde getirdikleri özellikleriyle kabul etme, onlara bu kendilerine özgü nitelikleri konusunda yapacakları düşünsel veya işlevsel durumlarda herhangi bir engel çıkarmayıp, tabii halleriyle baş başa bırakmak demektir. Buna göre hoşgörü, beşeri anlamda farklı cins, dini anlamda farklı inanç, psikolojik ve felsefi anlamda farklı düşünce ve kanaat, sosyolojik anlamda farklı yaşam ve farklı kültür, etnik anlamda farklı ırk vb. farklılıkların varlığına hiçbir olumsuz tavır sergilememektir” (Aslan, 2005:36-37). Hoşgörü ve saygı gibi tutumlar birbiri üzerine kurulu aşamalılık ifade eder. Örneğin ırkçılık hoşgörü ile karşılanabilirken ona saygı duyulmayabilir. Ancak ikinci aşamada saygı duyulan her durum hoşgörüyü de kapsamaktadır (Altaş,2003:228).

Toplumlar günümüzde çok çeşitli etnik kökene, inanca ve geleneklere sahiptir. Küçük bir arkadaş gurubunda dahi birbirinden çok farklı özelliklere sahip bireyler bulunmaktadır. Gerek dar çerçevede gerek toplumun tüm kesiminde insanların bu farklılıkları saygı ile karşılanmalıdır. Saygı için hoşgörü önemli bir ön şarttır. Hoşgörü beraberinde saygıyı da getirecektir. Arzu edilen huzur ortamı hoşgörü temelli saygı ile mümkündür.

2.5.3. Saygı ve sevgi

İnsan, doğumdan itibaren sevilme ve korunma ihtiyacındadır ve çocuklar kendilerine yöneltilen sevgi gösterilerine olumlu cevaplar verirler. İlgı ve sevgi ihtiyacının karşılanması bireyin ruhsal bakımdan sağlıklı olabilmesi için en önemli koşuldur. Sevgi ve şefkat görerek yetiştirilmiş çocukların kendine güvenen, yaşama sevinci yüksek ve mutlu bireyler olduklarına dair birçok ortak görüş bulunmaktadır. Sevgi görerek yetişenler başkalarına sevgi göstermede ve başkalarından gelen sevgi mesajlarını almada daha başarılıdır. Aynı şekilde sevgi ve kabul görerek büyüyen ergenler dış dünyanın zorluklarına, yeterince sevgi görmeden büyüyenlere göre daha kolay alışmakta ve onlarla baş edebilmektedirler (Kulaksızoğlu, 2004:69).

Sözlükte insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye iten duygu (Çakmak, 2013:17) ile ifade edilen sevgi bir bakıma saygı ile işbirliği içerisindedir. İnsanlar tanıdıklarına eşine dostuna ilişki içinde olduğu kimselere karşı sevgi besler. Bu kimseler birey için önemlidir ve sevilmelidir anlayışı hâkimdir. Sevdiği kimselere karşı birey her zaman saygı çerçevesinde davranma eğilimindedir. Normal şartlarda saygı göstermeyeceği bir duruma sevdiği insanla bağlantılı olduğu için saygı çerçevesinde yaklaşacaktır. Bu da bize sevginin saygı gösterilecek kişilerin ya da durumların seçiminde önemli rol oynadığını göstermektedir.

2.5.4. Saygı ve barış

Harris'e göre, barış “pozitif bir güç olarak, başkalarını affetmeyi, başkalarına saygı göstermeyi, başkalarıyla işbirliği yapmayı ve şiddetin tüm türlerini azaltmayı vurgulayan bir süreç” olarak tanımlanmaktadır (Harris, 2002:17).

Harris ve Morrison'a (2003) göre, barış eğitimi felsefi boyutta şiddetsizlik, sevgi, tutku, saygı gibi tutumların ve değerlerin aktarıldığı; dinleme, yansıtma, problem çözme, işbirliği ve çatışma çözümü gibi konularda bilgi ve becerilerin kazandırıldığı eğitsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Barış eğitiminde, şiddeti ortadan kaldırmak amacıyla dolaylı bir yöntem kullanılarak, çocukların şiddetin nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin farkındalık kazanmaları ve anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözümüne ilişkin barış yapma becerileriyle donatılmaları hedeflenmektedir.

Kaos ve savaşların hızla arttığı dünyamızda yerel veya küresel ölçekte barışın sağlanması için saygı değerinin bireylerde oluşması gerekir. Başkalarının hakkına, sınırına, maddi ve manevi değerlerine karşı saygı beslemek gerekir. Böylece şiddet kontrol altına alınabilir ve kalıcı bir barış ortamı oluşturulabilir. Huzurlu bir toplumun ya da dünyanın sacayaklarından birini de kuşkusuz saygı değeri oluşturmaktadır.

2.6. İslam Eğitim Geleneğinde Saygı Kavramı

İslam dini geniş coğrafyalara yayılmış belli bir dönem dünya düzenine hükmetmiş ve onu siyasetten ekonomiye bilimden eğitime her alanda tesiri altına almıştır. Bu etkinin izlerini günümüzde dahi görmek mümkündür. Geçmişteki kadar belirgin olmasa da etkilemeye hala devam etmektedir. İslam dinin eğitim faaliyetleri suffa'dan başlayıp günümüz modern okullarına kadar devam eden bir süreci kapsar. Bu süreçte İslam dininin eğitim anlayışı üzerinde hâkim olan etkenlerin başında Kuran gelir. Kuran'ı hadisler ve peygamberin uygulamaları, İslam filozofları ve felsefecileri, İslam tasavvufu ve mutasavvıfları takip eder. Bu başlık altında İslam eğitim geleneğinde saygı kavramının nasıl ele alındığını incelenecektir. Daha sonra ise İslam eğitimcilerinin saygı kavramını karakter eğitimi süreçlerine nasıl aktarmaya çalıştıklarına ışık tutulacaktır.

2.6.1. Kuran-ı Kerimde saygı kavramı

Kur'an, ilahî kanunlarla her türlü sosyal, ekonomik, hukukî, idarî, beşerî, medenî, ahlaki düzeni temin eden bir kitaptır. İslam dininin ilk müracaat edilmesi gereken kaynağı kuranı kerimdir.

Kuran-ı kerim insanın hayatını ahlaki ve insanın onuruna yakışır bir biçimde sürdürmesi için kurallar içerir. Genel toplumsal kuralları, ekonomiyi, eğitimi, siyaseti, günlük hayatı ve dini hayatı düzenleyen kurallar getirir. Bu kurallar çerçeve birer kural olup insana istikamet tayin edici niteliktedir. İnsanın belirli değerlerle yaşaması temel hedeftir. Yaratılmış varlıkların en değerlisinin insan olduğu “Biz insanı en güzel biçimde yarattık.” (Tin:4) ve “O göklerde ve yerde ne varsa hepsini size boyun eğdirmiştir.” (Casiye:13) ayetleri ile belirtilmiştir.

İnsan akıllı ve özgür olduğu kadar sorumlu bir varlıktır. Diğer insanlarla olan ilişkilerinden, canlılara karşı davranışlardan ve rızık olarak sunulan her türlü imkânın hesabını verecektir. Bu hesabı verebilmesi ömrü boyunca belirli değerlerle yaşamasına bağlıdır. Bu değerler kuran da çeşitli ayetlerde belirtilmiştir. Saygı da bunlardan biridir. Saygı kavramı Kuran-ı Kerimde doğrudan ya da dolaylı olarak birçok ayete konu olmuş ve insana saygı duygusu öğretilmek istenmiştir. Saygı kavramı Kuran’da pek çok farklı kavramla birlikte kullanılmıştır: sorumluluk, sevgi, korku... Kuran’da saygı kavramından bahsedilirken daha çok neye saygı duyulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kuranı Kerim’de saygı duyulması gerekenlerin başında Allah bizzat kendini zikretmektedir. “Şüphesiz, Kitap Ehli içinden, Allah'a; size indirilene ve kendilerine indirilene Allah için hakka boyun eğerek -Allah'a derin saygı gösterenler olarak- inananlar vardır. Onlar, Allah'ın ayetlerine karşılık olarak az bir değeri satın almazlar. İşte bunların Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir.” (Al-i İmran:199).

Allah’a karşı duyulan saygının kimi zaman verilecek olan hesabın korkusundan kaynaklanırken kimi zaman sevgiden ya da verilecek olan mükâfattan kaynaklandığı görülmektedir. “De ki: Ben, ancak bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, O, burasını kutlu ve saygıdeğer (haram belde) kıldı. Her şey O'nundur. Ve ben ancak uyarılanlardanım.” (Neml: 91). Allah’a karşı olan saygı bazen insanları sorumluluk duygusuna yönlendirmektedir. “Gerçekten, Rablerine olan derin saygılarından dolayı sorumlu davrananlar...” (Mü'minun: 57) ayeti bunu işaret etmektedir. Allah’a karşı saygı insanlara bir takım sorumluluklar yükler. “Şayet biz eğer bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş paramparça (saygı ile baş

eğmiş, parça parça olmuş) görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.” (Haşr: 21) ayeti buna örnektir.

Kur'an-ı Kerîm'de ta'zîm, ta'zîr, tevkîr, takvâ, huşû, havf gibi kavramlar geniş anlamda Allah'a saygı için kullanılmaktadır. Fetih suresinde geçen (48/9) ta'zîr ve tevkîr kavramları tefsirlerde “Allah'a saygı ve O'nu yüceltme” diye açıklanmıştır. Özellikle takva kavramı, geçtiği hemen her ayette “Allah'a saygı ve O'nun koyduğu kuralları ihlâl etmekten sakınma” anlamını içermektedir (Çağrıcı M., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009:36/211-212).

Kuranı kerimde saygı duyulması istenenler arasında kuranın kendisi de geçmektedir. Hac suresi 54. ayete “Bir de kendilerine ilim verilenlerin, onun rabbin tarafından gelmiş kesin gerçek olduğunu anlamaları, ona iman etmeleri böylece bütün kalpleri ile ona bağlanmaları için yapar. Şüphesiz Allah, iman edenleri dosdoğru bir yola iletir.” (Hac:54) bakıldığında Kuran'a saygının bilgiyle mümkün olduğu görülmektedir. Bu ayetten anlaşılması gereken saygı göstermek önce bilmeyi, tanımayı, öğrenmeyi gerektirir. Manevi değerlere olan saygı ile ilgili birçok ayet sıralamak mümkündür. İslam peygamberi Hz. Muhammed'e ve diğer tüm peygamberlere karşı müminlerden saygılı davranmaları istenilmektedir. “Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik...” (Nisâ:64).burada geçen itaat kavramı önceki ve sonraki ayetler incelendiğinde peygamberin koyduğu hükme saygıyı, koyduğu hükmü benimsemeyi ifadelendirmektedir.

Kuranda saygının söz konusu olduğu bir diğer konu insan haklarıdır. İnsanoğlunun varoluşundan bu yana belki de en çok problemin yaşandığı bu konuda kuranın tavrı nettir. “Bu nedenden dolayı İsrailoğulları'na kitapta şunu bildirdik: Kim, bir insana ya da yeryüzünde bir bozgunculuğa karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur...” (Maide:32) ayeti ile insan haklarını ve bilhassa yaşama hakkını kutsal olarak ele alınmış, bu hakları korumak için bir takım kurallar koymuştur.

İnsanoğlu yaşadığı çevreye yakından başlamak kaydı ile sıkı ilişkiler beslemekle görevlendirilmiştir. Özellikle anne babasına karşı bir takım görevler yüklenmiştir. “Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, babaya, anaya, akrabalara,

öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, arkadaşına, yolda kalana, sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Kesinlikle Allah, büyüklük taslayan, kendini çok beğenen kimseyi sevmez.” (Nisa:36) . Eşe dostla özellikle ana-babaya saygılı davranmak onlara yapılacak en büyük iyiliklerden birisidir. “Biz insana, anne babasına bakmasını emrettik. Annesi hamileliği sırasında onu güçlüklerle karnında taşıdı. Onun süttten kesilmesi da iki yıl içindedir. (Biz insana şöyle dedik): “Bunlar Bana şükredesin, anana ve babana teşekkür edesin diyedir. Dönüş, ancak banadır.” (Lokman:14). Ayetlerden anlaşılacağı üzere saygı insanlara karşı bize bir takım sorumluluklar yüklemektedir.

Kuranı Kerimde saygı kavramı daha çok “değeri yüksek olanlara, kutsal bilinen kimselere, şeylere karşı duyulan, sevgi ve çekinmeyle karışık bağılılık duygusu” manalarında kullanılmıştır. Bunun yanında saygı, insanı sorumluluğa götüren duygu manasında kullanılmıştır. Başta Allah’a ve peygambere olmak üzere kutsal sayılanlara, ana-baba ve büyüklere, insan haklarına, canlılara, doğaya saygı duymak Kuran’ın insanlara yüklediği bir ödevdir.

2.6.2. Hadislerde saygı kavramı

Allah Resulü, kendisine verilen vahyi sadece inanlara tebliğ etmekle kalmamış, aynı zamanda onları açıklamış ve bizzat kendi yaşantısına da tatbik ederek müşahhas örnekler hâline getirmiştir. O'na yaşayan Kur'an denilmesi bu sebeptedir. İslâm âlimleri, dinî içerikli hâdislerin bizzat Allah tarafından Hz Peygamber'e vahyedilmiş olduğunu kabul edip; kanıt olarak da, "O (Peygamber), keyif ve arzusuna göre konuşmaz; o vahiy olunan bir vahiydir. Ona bu sözleri çok kuvvetli olan Cebrail öğretti." (En-Necm:3-4-5) ayetini gösterirler. Hadis konusunda çalışırken çok titiz davranmak gerekir. Zayıf ya da uydurma hadislere dikkatle yaklaşılmalıdır.

Hadislerle Hz Muhammed insanlara yol göstermiş genel ahlak kurallarını onlara aktarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken en güzel örneği yine kendisi teşkil etmiştir. İyi bir baba, iyi bir komşu, iyi bir lider, iyi bir öğretmen kısaca iyi bir insan nasıl olur bunu yaşantısıyla ortaya koymuştur. İnsani değerleri hep kendisine ilke edinmiştir. Onun yaşantısı evrensel bir takım değerler üzerine inşa edilmiştir. İyilik, hoşgörü, yardımseverlik, güven, adalet, merhamet, saygı vb. değerler her zaman onun hayatının

bir parçası olmuştur. Küçük büyük, kadın erkek, Müslüman gayrimüslim demeden bu değerleri herkese karşı sergilemiştir.

Saygı değeri hadislerde çok büyük paya sahiptir. Hz Muhammed insanları ayırmadan hepsine eşit davranmış ve saygı göstermiştir. Çünkü insan yaratılışı gereği yüce Allah tarafından saygıya layık görülmüştür ve tüm meleklerle secde emri verilmiştir. Hz Muhammed de şartlar ne olursa olsun bu esas doğrultusunda sırf insan oldukları için herkese saygı göstermiştir. Nitekim bir gün bir Yahudi'nin cenazesini götürüyorlarken, mescidin önünden geçerken cenazeyi gören Hz Peygamber ayağa kalktı. Sahabeden biri, "O Yahudi'dir..." dediğinde, Hz. Peygamber, "Ama insan değil mi?" (Müslim, Cenaiz, 78:1596) demiş ve insanlara olan saygısını bir kez daha göstermişti ümmetine.

Hz Muhammed bazı durumlarda ise sırf büyük oldukları için insanların yaşına ve tecrübelerine binaen saygı gösterilmesini tavsiye etmiştir. "Küçüklere merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen, bizden değildir." (Tirmizi, Birr:15) diyerek insanın ceddine saygı göstermesinin önemini belirtmiştir. Burada dikkat çeken diğer bir husus ise Hz Muhammed'in saygı kavramını merhamet kavramı ile birlikte kullanmasıdır. Özellikle küçüklere merhameti zikretmesinin altına yatan sebep olarak yıllar sonra bizimde yaşlanacağımız ve saygı gösterdiğimiz insanların konumuna geleceğimizi görmesidir. Küçükken merhamet ettiğimiz çocuklar büyüdüklerinde bize saygı duyacaktır. Buradan hareketle merhamet ve saygı kavramının zaman içerisinde birbirini doğurduklarını ve tamamladıkları söyleyebiliriz. Şu hadis de bu gerçeğe işaret etmektedir "Bir genç, yaşından dolayı bir kimseye saygı gösterirse Allah da yaşlanınca kendisine saygı gösterecek kişiler takdir eder" (Tirmizi, Birr:2023). İnsanlara saygı aynı zamanda Allah'a olan saygının da bir göstergesi olarak görülmüştür. "Saçı sakalı ağarmış yaşlı Müslüman'a saygı gösterip ikram etmek, Allah'a saygıdandır" (Ebu Davud; Edeb:23) buyurmuştur.

Hz peygamber yaratılmış olan her şeye karşı saygı beslerdi. Can taşıyan her varlığın yaşam hakkına saygı göstermiş, hayvanlara eziyet edilmesini, bitkilerin ve ağaçların gereksiz yere koparılıp kesilmesini yasaklamıştır. Kendisine, "hayvanlara yapılan iyilik için de mükâfat var mı?" diye soranlara şu cevabı vermiştir: "Evet, her

canlıya yapılan iyilik için mükâfat vardır” (Buhari, Şûrb:9) buyurmuştur. Hz peygamberin saygı anlayışı muhatap aldığı her şeye karşıdır.

Peygamberi uygulamaları ve hadislerdeki insan haklarına saygıya ayrı bir parantez açmak gerekir. Hz Muhammed’in peygamberlik öncesi ve sonrasında sürekli insan hakkın savunucusu olmuş, haksızlığa uğrayan mağdur kişilerin yanında yer almıştır. Gençlik yıllarından itibaren haksızlığa, zulme, zorbalığa ve adaletsizliğe karşı mücadele vermiş, bu alanda faaliyet yürüten ve tüccarların can ve mal güvenliği sağlamayı hedefleyen Hilfu'l-Fudûl (erdemliler cemiyeti) adlı sivil toplum kuruluşuna katılmada tereddüt etmemiştir. Bu güzide kuruluştaki bilfiil çalışmıştır. Her türlü zulme ve haksızlığa karşı mücadele amacıyla ihdas edilmiş olan, ancak Cahiliyye döneminin bir ürünü olan bu teşkilata katılmıştır. Hz Peygamber’in, genç yaşta bu teşkilata katılmak suretiyle daha o zamanda insan haklarına ne derece saygı gösterdiği anlaşılmaktadır (Sancaklı, 2003: 26).

Hız Peygamber başkalarını da ilgilendiren bir karar alacağı zaman muhakkak ilgili kişileri bir araya toplar onlarla görüş alışverişinde bulunurdu. İslam geleneğinde buna uygulamaya istişare adı verilir. Çocuk yaşından itibaren Peygamberimizin hizmetinde bulunan ve onu en yakından tanıyan Hz Enes: “Ashabıyla istişareye riayette Hz Peygamber gibisini görmedim” demiştir (Tirmizi, Cihad:34). Uhud savaşından önce Hz Muhammed, Ensar ve muhacirlerin ileri gelenlerini bir araya topladı ve kendileriyle harp hususunda istişarede bulundu. Peygamberimizin kanaati Medine’yi savunma savaşı yaparak korumaktı. Buna rağmen ashabin görüşlerine başvurup onların da fikirlerini öğrenmek istemiş. İstişare sonucuna göre meydan savaşı yapılmıştır. Burada da peygamber efendimizin insanların düşüncelerine saygısı gözler önüne serilmiştir. Kendisi gibi düşünmeyenleri dikkate almış ve görüşlerini uygulamıştır.

Hız peygamberin sözlerin de olduğu kadar davranışlarında da saygı önemli bir yer tutardı. Karşısındakini sözü bitinceye kadar dinler asla sözünü kesmezdi. Kendisiyle tokalaşmak için yönelen kimseye elini uzatır, karşısındaki elini çekmedikçe elini çekmezdi. Konuştukları sürece muhatapın yüzüne bakarak onu dinler yüzünü dönmedikçe başka tarafa dönmezdi (Kanger, 2012:145). İslam peygamberinin saygı değerini davranışlarında sergilemesi onun yaparak yaşayarak öğrenme ilkesini telaffuz

etmese de uygulamasındandır. Saygı ve diğer değerlerin birebir uygulayıcısı olmuş, insanlara örnek teşkil etmiştir.

2.6.3. İslam felsefecilerinde saygı kavramı

Farabi'ye göre Ahlaki erdemler (fazilet) ve aşağılıklar (rezilet) ancak belirli bir huydan doğan eylemlerin, belli bir zamanda defalarca tekrar edilmesi ve ona alışık hale gelmesiyle, insanda meydana gelir ve yerleşir. Yani erdemlerin alışkanlık ile edinilmektedir. Bu sebeple huyun değişmesi zordur. Bu huylar, iyiseler erdem; kötüseler aşağılık olacaklardır. Bu sebeple Farabi ahlâkî erdemlerin kazanılmasını insani bir çabayı (eğitim) gerektirdiğini belirtir. Farabi'ye göre her insan, iyiliğe ve kötülüğe eşit ölçüde yatkın olarak doğar. Dolayısıyla eğitimin ve alışkanlıkların ahlâk kazanma konusunda son derece önem arz ettiği görülmektedir. Her şeyden önce ahlâk pratik bir ilim olduğu için yaparak ve yaşayarak öğrenilir. İnsanın öğrenmelerinde tekrar ve yaşantıların önemi ortadayken ahlâklı olabilmek için de iyi ve güzel olan davranışlar benimsenmeli, onları huy ve ikincil bir karakter haline getirmek için çaba sarf edilmelidir. Ahlâk bizim alışkanlıklarımız sonucu kazanıldığına göre değişebilen bir yapısı mevcuttur. Öyleyse insanın mutluluktan pay sahibi olması için kendisini mutluluğa ulaştıracak faziletli davranışları edinme ve edindikten sonra da onları muhafaza hususunda sürekli ve ciddi çaba göstermesi gerekir.

Farabi genel geçerliliği olan iyilikleri erdem olarak onaylar. Çünkü yalnız isteyen için yararlı olan nesneye iyi denebilirse de erdem denemez (Çelikkol, 2010:83). Farabi felsefesinde doğrudan saygı kavramına yer verilmemiş olsa dahi ahlak ve erdem anlayışı incelendiğinde saygı kavramının onu erdem kavramının kapsamında olduğu sonucuna varılmaktadır. Saygı insan ilişkilerinde var olduğun da iki tarafında kazandığı bir erdemdir. Farabi'nin felsefesinde gerçek mutluluk insanın en büyük gayesidir. Saygı ise toplumsal huzur ve düzenin altın kuralıdır. Kişiyi ve dolayısıyla toplumu mutlu kılmada saygı önemli bir işleve sahiptir. Pratikte olmasa da ilkesel bazda Farabi felsefesinde saygı mevcuttur.

Gazali'de ise değerlerden bahsederken değerleri ahlaki değerler ve bilimsel ve düşünsel değerler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Gazali ahlaki değerlere eserlerinde doğrudan yer verirken bilimsel ve düşünsel değerleri eserlerine serpiştirmiştir (Oruç,

2009:24). Ahlaki değerleri hikmet, iffet, şecaat ve adalet olarak saymıştır. Bilimsel ve düşünsel değerleri ise akıl, bilgi, Düşünme-Tefekkür, iman ve sevgi olarak sınıflandırmıştır (Oruç,2009:1). Gazali'ye göre Çocuklara ulvî duygular aşılmalıdır. İlkeli, dürüst olmanın bir erdem olduğu anlatılmalıdır. Çocuğa, Allah'ın tevazu sahibi insanları yücelttiği, kibirli, gururlu insanları alçalttığı fikri aşılmalıp tevazünün önemi anlatılan çocuk, birlikte yaşadığı herkese saygı göstermeye, onlara karşı tatlı dilli olmaya, yumuşak ve nazıkçe konuşmaya başlar (Yıldız, 2007:168).

Ahlak, değer, fazilet konusunda görüşlerini ortaya koyan İbn Miskeveyh ise özellikle sevgi kavramına önem vermiştir. İbn Miskeveyh'e göre, eğer toplum içinde yaşayan varlıklar birbirlerini seven kimselerse, birbirlerine adaletli davranırlar ve aralarında hiçbir sıkıntı doğmaz. Eğer dost dostunu sever, kendisi için istediğini onun için de isterse aralarında hiçbir sorun tezahür etmez. Peygamber efendimizin ve yüce kitabımızın da tavsiyesini göz önünde bulunduran İbn Miskeveyh, insanların bir takım eksiklikler içerisinde yaratıldığı, mükemmelliğe ulaşmak için insanların birbirlerine ihtiyaç duyduğunu da dile getirmektedir (Akçaoğlu, 2010:100).

İbn Miskeveyh sevginin çeşitlerini şu şekilde sıralamıştır: İlahi sevgi, karı koca arasındaki sevgi, kınamaya yol açan sevgi, babayla oğul arasındaki sevgi, kulun yaratana olan sevgisi, filozofların sevgisi. Kulun yaratana olan sevgisini sevgilerin en safi ve bütün kusurlardan arındırılmış olan sevgi olarak bahseden İbn Miskeveyh, bu sevgiye çok az kimsenin ulaştığını, hatta azdan daha az insanın bu sevgiye ulaşabileceğinden bahsetmektedir. İnsanların Allah'ı gerçekten sevdiklerini zannettiklerini, aslında insanların kendi tasarladıkları putlara sevgi beslediklerini ifadelendirmektedir. Bununla ilgili "insanların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar" (Yusuf:106) ayetine yer vererek ve düşüncesini bu şekilde güçlendirmektedir. Asıl Allah sevgisinin O'na saygı, hürmet ve bağlılıkla elde edilebileceğini dile getirmektedir. Sevgilerin en üstünü olarak gördüğü Allah sevgisinin saf bir saygı ile mümkün olduğunu vurgulayarak saygının gerçek sevgiye götüren bir duygu olduğunu ortaya koymuştur (Akçaoğlu, 2010:103).

Bir diğer İslam düşünürü Tûsî erdemlerin temelde dört cins olduğunu belirtmektedir. Kendisini İbn Sînâ ve İbn Miskeveyh'le ortak kılan bu anlayışına göre erdemler hikmet, yiğitlik, iffet ve adâlet olmak üzere temelde dört cinstir. Ayrıca

filozofumuzun ahlâk felsefesinde bu temel erdemlerin yanı sıra onların her birinin altında yer alan erdem türlerinden de bahsedebiliriz (Gafarov, 2009:127). Tûsî'nin dört çeşit olan erdem türlerinin alt başlıkları da incelendiğinde doğrudan saygı kavramı bir erdem olarak yer almamaktadır.

. İslam filozofları günümüzdeki değer kavramı ile erdem kavramını büyük ölçüde aynı manada kullanmaktadırlar. Erdemleri iyi ya da kötü olarak genel olarak ikiye ayırmışlardır. Akla ve bilgiye erdeme ulaşmada büyük önem vermektedirler. Huy ve erdemlerin alışkanlıklar onucunda oluştuğundan eğitimi şart görmektedirler. Erdemlerin insanda oluşabilmesi için insanın bireysel olarak çaba harcaması gerektiğini düşünürler. İslam filozofları erdemleri kendilerince sınıflamaya tabi tutmuşlardır. Saygı kavramsal olarak bu sınıflamalarda çok fazla yer bulamamıştır. Daha çok diğer erdem sayılan davranışların içine dağıtılmış durumdadır. Saygı bir nevi diğer erdemlere zemin hazırlama görevindedir. Saf sevgiye, adalete, tevazuya, eşitliğe öncülük etmektedir. Erdemlere sahip olmadaki gaye gerçek mutluluğa ulaşmadır. Eğer bir erdem insanı gerçek mutluluğa ulaştırıyorsa o gerçek bir erdemdir, fazilettir.

2.6.4. İslam tasavvufu ve saygı kavramı

Cebecioğlu tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğünde tasavvufu “Kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kulun ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim” olarak tanımlamaktadır. Allah'ın varlığını, birliğini, niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliğiyle, yaratılanla yaratanın bir oluşu, aynı kaynaktan gelişi anlayışıyla açıklayan dinsel ve felsefi akım, İslam gizemciliği” (TDK) olarak tanımlanan tasavvuf insanın ahlaken ve manen arınmasını ve Allah ile kul arasındaki bağın daima canlı kalmasını amaçlayan oluşumdur. Güzel ahlakla İslam'a ulaşmak, Allah'a yaklaşımdır. Tasavvuf, hayatı nefis namına değil Hak hesabına yaşamak, özü su gibi duru, kalbi elmas gibi şeffaf ve düşünceleri bulutsuz hava gibi berrak olmaktır.

Berberoğlu (2011) İmam-ı Gazzâlî'nin tasavvuf hakkındaki görüşlerini “Tasavvuf, nefsin ağır gelen zorluklarına katlanmak, onun kötü huy ve çirkin sıfatlarından arınarak, Allah'tan başka her şeyi kalpten boşaltarak kalbi Allah'ın zikri ile süsleyip güzelleştirmektir. Allah'a yönelip kalbin dünya ile alakasını kesmektedir.” olarak aktarmıştır. Genel olarak, “Tasavvuf, dindar bir Müslümanın Cenâb-ı Hakk'a

daha yakın olmak maksadıyla nefsini terbiye ederek ibadet ve irfan yolunda yürümesi, böylece kâmil bir insan olmaya çalışmasıdır.” Diyebiliriz. Tasavvuf tarifleri dikkatle incelendiğinde ortak yönlerinin bulunduğu görülür. Genel olarak bu tariflerde işaret edilen ortak hususlar şunlardır:

- ✓ Kalbi dünyadan ayırıp Allah’a bağlamak,
- ✓ Kur’ân ve Sünnet’in gösterdiği yolda çokça ibadet edip ruhu saflaştırmak,
- ✓ İbadet, zikir, tefekkür, riyâzât ve mücahede ile nefsin arzularını kontrol altına almak,
- ✓ Hakikatin bilgisini elde edip Allah’a vuslatı gerçekleştirmenin arzu ve gayreti içerisinde olmaktır.

Tasavvuf özünde insanı değerli yapma çabasıdır. Tasavvuf Çeşitli eğitim metotları uygulayarak Allah yolundaki kişinin insanı kıymetli yapan bir takım değerlerle buluşturmadır. İnsanın gelişen maddi dünyasının yanında manevi dünyasının da güç kazanmasıdır. Manevi dünyayı hedef alan mutasavvıflar onda bazı değerlerin vuku bulmasını hedefler. Saygı değerinin tasavvuftaki yeri ve mutasavvıfların saygıya yükledikleri anlamlar ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde bu değer öğretmesine ışık tutacaktır.

Tasavvuf denildiğinde ülkemizde şüphesiz akla gelen ilk isim Mevlana’dır. Sesini mesnevi adlı eseriyle dünyanın dört bir yanına duyuran Mevlâna, Allah aşkını, Peygamber sevgisini, insana olan saygı ve hoşgörüyü gönüllere yerleştirmeyi hedeflemiş, İslamiyet’in aşk derecesinde bir samimiyetle yaşanmasını savunmuştur (www.semazen.net, Nisan:2016). Mevlâna, insanların topluluk şeklinde yaşamak zorunda olduklarını, böyle yaşamının bireysel bir inziva içinde yaşamaktan, hatta şehirde yaşamının köyde yaşamaktan daha üstün olduğu kanaatindedir. Günümüzün her geçen gün daha fazla çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli hale gelen toplumlarında, tolere edilebilir farklılıklara saygı ve hoşgörü ile yaklaşabilme özelliğini kazanmak, bu zamana kadar olduğundan çok daha büyük bir önem arz etmektedir (Yaran, 2011’den aktaran Çomaklı,2015:120). Mevlana insanlara olan yaklaşımını onlara sadece insan oldukları için duyduğu saygı ve sevgiyi şu meşhur dilden dile dolaşan dizeleri ile ortaya koyar:

“Gel ne olursan ol, gel!
 İster tanrıtanımaz, ister ateşe tapar,
 İster bin kere tövbeni bozmuş ol.
 Bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değil,
 Gel, ne olursan ol, gel

İnsanları yaradılıştan iyi kabul eden Mevlana anlayışında insanları fiziksel açıdan ayırmak da asla kabul edilmez:

Yüz de ısrar etme doksan da olur
 İnsan dediğinde, noksan da olur
 Sakın büyüklenme, elde neler var
 Bir ben varım deme, yoksan da olur
 Hatasız dost arayan dostdan da olur
 Peygamber bunun anlattı, dedi ki: kim kendini bilirse,
 Rabbini de bilir (Mesnevi, V. 2114).

Yukarıda ki dizeleri ile Mevlana insanı diğer insanları sen ben ayrımı yapmadan fiziksel ya da farklı özelliklerinden dolayı ötekileştirmeden saygı ile yaklaşarak bir ve beraber olmaya davet eder. Mevlana'nın düşüncesinin hala güncelliğini koruyor olmasının bir sebebi de, boyutları sınırları aşan bir insanlık sevgisi ortaya koymuş olmasıdır. Toplumda sevgi tek başına yeterli değildir. Sevginin beraberinde insanlar birbirine saygı da göstermelidir. Saygı ve sevginin birlikte var olduğu toplumlar uzun ömürlü olur ve hiçbir zaman kargaşa içine düşmez. Toplumda saygı ve sevgi ne zaman kaybolur ise o zaman o toplum çöker(Şener ve diğerleri:4).Mevlana saygının karşılıklı bir duygu olduğunu ortaya koyar. Saygı gösteren insanın saygı göreceğini belirtir. Saygıya değer olmak için saygı değerine sahip olmanın önemini vurgular. Bu gerçeği şu beyitlerinde özetler:

Kim ki hürmet eyleye hürmet bulur
 Kand isti'mâl eden lezzet bulur
 (mesnevi)

Herkes ne ekerse onu biçer, ettiğini bulur. İnsanlara saygılı besleyen haklı saygı, iyilik yapanın ise ücreti iyiliktir. Saygı ve iyilik şekerine maden olan dudak nasıl olur da o tattan nasiplenmez.

Varoluşun sırrını aşta gören ve varlık âlemindeki zerreden güneşe kadar her şeye, bu duygu ile nazar eden Yunus Emre, kâinatın insanın aşkıyla kaim olduğunu

düşünür ve bu meyanda insanın varlık âlemindeki eşsiz yerine vurgu yaparak onu aşk ile “kendini bilmeye” davet eder. Zira insanın kendini bilmeden, var ediliş gayesi olan Rabb’ini bilmesi mümkün değildir. Allah diğer bütün varlıklara, o varlıkların mahiyetine uygun bir sıfatı ile tecelli ederken, insana bütün sıfatları ile tecelli eder. Bu da insana diğer varlıklara nispetle tanınan olağanüstü bir ayrıcalıktır. Yunus’a göre - âlemin yaratılmasına sebep aşk olduğundan- insanın Rabb’ini bilmesi ancak aşk sayesinde olur. Aşk olmadan insanın nefisini değiştirip dönüştürmesi ve fitratındaki mükemmeliyeti sergilemesi mümkün değildir. Nefs, aşkın kimyasıyla dönüştürülmediği takdirde insan, süfli arzularının etkisinde kalarak varoluş gerçeğinden uzaklaşır. İnsan ancak aşk ile ilimden irfana, sözden öze, hamlıktan olgunluğa erer ve varoluşsal gerçeğini idrak edip yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak tasarrufta bulunabilir (Doğan, 2013: 839).

Yunus Emre insana atfedilen değer hasebiyle ona ayrı bir yaklaşım sergilemektedir. İnsanları birbirinden ayırmaz herkese eşit mesafede sevgi, saygı ve hoşgörü besler. Onun bu metodu görüşülenin ve tasavvuf anlayışının kitlelere hitap etmesini ve sınırları aşmasını sağlamıştır. Onun insanlara karşı olan koşulsuz saygı ve sevgisinin izlerini şu dizelerinde görmekteyiz:

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan
Halka müderris ise hakikate âsidir
(Yunus Emre)

İnsanlarla olan ilişkilerinde kendisine sevgi, saygı ve hoşgörüyü âdete altın kural edinmiştir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere çok değerli gördüğü insana karşı olan tutum ve davranışların insanı Allah aşkına ulaştıran yolda önemli bir basamak olduğu görüşündedir. İnsana sevgi beslemeyen ve onun haklarına, benliğine saygı duymayan birinin yaptığı ibadetlerin bile ibadetten sayılamayacağını belirtir bunu şu dizelerinde belirtir:

Bir kez gönül yıktınisa
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil
(Yunus Emre)

Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri olarak ifade edilebilecek olan ibadet sözlükte "boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma" anlamlarına gelir. İbadet dinî bir terim olarak insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, onun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli bir tutum ve gerçekleştirdiği davranışları kapsar. Fahreddin er-Razi ibadeti "saygının en ileri derecesi" diye tanımlar (Sinanoğlu M. Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, 1999, cilt19:283). Razi saygıyı Allah'a karşı beslenmesi gereken bir duygu olarak görür ve saygının en ileri boyutunun yaratana karşı olması gerektiğini savunur.

Türkistan'da yetişen büyük velilerden olan Hoca Ahmet Yesevi "Kâfir bile olsa, hiç kimsenin kalbini kırma. Çünkü kalbi kırmak Allah'u Teâlâ'yı kırmaktır. Gönlü kırık zavallı garip birini görsen, yarasına merhem koy, yoldaşı ve yardımcısı ol." (www.divanihikmet.net, Mayıs:2016) diyerek saygının her şeyin üstünde olduğunu ifade etmiştir. Tasavvufun en önemli hedefi Allah rızasını kazanmak iken insanların kalbini kırmanın bu yolda en büyük engellerden olduğunu onun Allah'ın kalbini kırmaya denk olduğunu söyleyerek açıklar.

Âşık Paşa ise eserinde, ailenin devamını sağlayacak olan eşlerin görevlerini saymış, anne babaların çocuklara karşı ve çocukların anne babalara karşı görevlerini zikretmiştir. Anneye babaya saygı ve hürmetten kaçınılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Âşık Paşa, aile kurumuna çok önem verir. Sağlam temeller üzerine kurulmamış ailelerin oluşturduğu toplumdan güçlü ve kadim bir devlete geçişin oldukça güç olduğunu belirtir (Şeker, s:1471). Cedдини, annesini ve babasını sevmeyen, onlara sahip çıkmayan bireylerden millete hiçbir yarar gelmez. Bu anlayıştan hareketle Âşık Paşa, insanlardan ataya, anaya saygı, eşe ve çocuklara ilgi beklemekte ve böylelikle toplumda, insan olmanın en tabii gereklerinden olan sorumluluk bilincini kişilerde uyandırmaya çalışmaktadır.

Buraya kadar İslam düşünürleri ve mutasavvıflarından elde edilen bilgiler ışığında saygı değerinin İslam kültüründe ve inanışında öncelikle Allah'a karşı beslenmesi gereken bir duygu olduğu gerçektir. Saygının en üst derecesi Allah'a karşı duyulan saygı olarak görülmüştür. Ancak bu saygının sevginin bir tezahürü olan saygı olması gerektiği vurgulanmıştır. Allah'a olan saygıdan dolayı insanların onun emir ve

yasaklarına boyun eğip itaat etmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer yönden Allah’a olan saygıdan dolayı diğer yaratılmış olan tüm varlıklara ve bunların içinde en şerefli olan insana saygı duymanın bir zaruret olduğu zikredilmiştir. Diğer dikkat çeken bir nokta ise insanlara saygı gösterilmesi istenirken hiçbir ayrıma gidilmemesidir. Dili dinin ırkı cinsiyeti yaşı ne olursa olsun her insana saygı göstermek esastır. Buradan hareketle İslam tasavvufunda saygı değerinin evrensel bir değer olarak var olduğunu ve yaşatıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.6.5. İslam eğitimcilerinin karakter eğitimi anlayışlarında saygı eğitimi

İslâm eğitim sisteminin en temel bileşenleri, inançlar ve İslâmî esaslar, bireysel hak ve sorumluluklar; şefkat, merhamet, fazilet, kardeşlik, hoşgörü, eşitlik, saygı, sevgi gibi yüksek ahlaki erdemler, maddi -manevi eğitim ve buna benzer diğer konular olarak sıralanabilir. Kısaca insanın bir bütün olarak eğitilmesi esastır. Karakter eğitimi yeni bir kavram değildir. İslam eğitimcileri yüz yıllardır insanın karakterinin eğitimle değişebildiği düşüncesinden hareketle karakter eğitimi kavramını kullanmıştır. Karakter eğitiminin amacı birleşmiş milletler eğitim bölümü tarafından, diğerlerine saygıyı, doğruluğu ve adaleti yaygın iyi karakterlerini ilgilendiren ve diğerlerine yardımda gönüllüğü savunan demokratik toplumun başarısı için esas olarak karakteri öğretmektir diye tanımlanır (The Challenge,2004’den aktaran Demir,2008:8). İslam eğitimcilerinde Karakter eğitiminden bahsedildiği zaman genel anlamda kastedilen, ferdin kabiliyet ve eğilimlerini tatmin edip geliştirirken kişinin karakterinde istenmeyen bencil duygularını, korku, endişe, hırs, haset, kibir, zorbalık gibi yönlerinin de gelişmesini önlemek ve olumlu motivasyonlarla başkalarına zarar verici özellikleri değil, faydalı olanları kazanmasını sağlamaktır. Bu açıdan karakter eğitimi kişilere, belli bir ahlak anlayışı ve ölçüsüne göre bir takım istendik özellikler edindirme ve mevcut iyi nitelikleri geliştirme hedefi güden eğitim olarak tanımlamak mümkündür. Karakter eğitimi, bireylerin ahlâkî değerlerin özünü kavramalarında, kişiliklerinin bilinçli ve çok yönlü olarak gelişmesi sürecinde kasıtlı olarak ve temkinli bir şekilde gayret göstermek olarak tarif edilir (Kanger, 2007:18-19). Aslında bu tanım Allah’ın insanlara öğretmek istediği gerçek gayedir. Bu yüzden güzel ahlakıyla örnek olsun diye “ Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin” (Kalem: 4) emriyle peygamber göndermiştir. İslam eğitimcileri genellikle karakter eğitimi bireyin kötü ahlaki erdemlerden arındırılıp onda iyi ahlaki erdemlerin

yerleştirilmesi ve bunun alışkanlıklar yoluyla kalıcı olmasını sağlamak şeklinde görmüşlerdir. Karakter eğitimin amacı insanı gerçek mutluluğa götürmektir.

İslam eğitimcileri denince akla gelmesi gereken ilk isim şüphesiz Hz. Muhammed'dir. Çünkü o İslam'ın ilk muallimidir. Bir hadisinde “Ben ancak muallim olarak gönderildim” diyerek kendini bir terbiyeci olarak tanıtmaktadır. Hz. Peygamber sadece dinin değil sonradan iktisab edilen bütün bilgi, tecrübe ve alışkanlıklarında yani insanın sahip olduğu şahsiyetin tamamının terbiye eseri olduğunu ifade etmiştir (Canan, 2000:43). Kurduğu suffa okulunda çoğunluğu dini konulardan oluşmak üzere İslam'da ilk eğitim faaliyetlerini o başlatmıştır. Etrafındaki insanlara belirli değerleri öğretmeye ve yaşatmaya çalışmıştır. Farklı düşüncelere her zaman saygı ile yaklaşmış ve onları ötekileştirmekten incitmekten kaçınmıştır. Görüşlerini beğenmese de insanları sözü bitene kadar dinlemiştir. Bu durum Kuran-I Kerim'de “Demek ki, sen onlara Allah'tan gelen bir rahmet ile yumuşak davrandın. Eğer sert, katı yürekli olsaydın, elbette etrafından dağılıp gitmişlerdi. O halde kusurlarını affet de, Onlar için Allah'tan bağışlama dile. Yönetim hakkında onların görüşlerini al. Sonra karar verdin mi Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Çünkü Allah, tevekkül edenleri sever.” (Al-i İmran,159) ayeti ile ifade edilmiştir. Her konuda olduğu gibi Saygı değerini de bizzat hayatına tatbik ederek en güzel örneği teşkil etmiştir. Gerek aile içinde gerek toplumda gerekse gayri Müslimlerle ilişkilerinde hep saygıyı temele almıştır.

İslam eğitimcileri, filozofları, tasavvufçuları karakter eğitimini bir ahlaki eğitim olarak, erdemlerin insanda tezahürü olarak görmüşlerdir. Güzel ahlak, erdemlerin gelişip doruğa ulaşmasıdır. Kötü ahlakta, huyların basitliğidir (Yıldız, 2007:129). Gazzâlî, çocuk eğitimi ile ilgili olarak çocuk, hayra alıştırılır; kendisine iyi şeyler öğretilirse dünya ve ahirette saadete erer, onun sevabına ebeveyni, bütün hocaları, eğitimcileri ortak olur; görüşünü benimsediğini görmekteyiz. Şayet kötülüğe alıştırılır, hayvanların ihmal edilip salıverildikleri gibi başıboş bırakılırsa azar ve helak olur. Günahı da velisi ile idaresini yapanın boynuna yüklenir (Yıldız,2007:155). Gazali karakterin oluşmasında herkesin pay sahibi olduğunu belirtir. Küçük yaşta saygı konusunda eğitilmeyen bir çocuğun durumundan ebeveynler ve eğitimciler hatta muhatap olan herkes sorumludur. Saygı değerini Gazzali bireylere kazandırmada rolü aile faktörüne bağlamaktadır. İtaat ve hürmet kavramını saygı manalarında kullanan Gazzâlî bir baba çocuğuna, öğretmeni tarafından dövüldüğünde bağırması, karşılık

vermemesi, arkadaşlarından şefaath dilememesini öğretmesi, sabır göstermesini tavsiye etmesi, bunun yiğitliğin belirtisi olduğunu öğretmesi gerekir der (Yıldız, 2007:164).

Eğitimdeki Duyuşsal amaçlar duyarlıktan başlayıp tutum ve dünya görüşü oluşturmaya kadar uzanan süreçteki değişimleri ifade eder. Bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme ile ilgili yeteneklerin geliştirilmesi eğitimin bilişsel amacını oluştururken, duygular, tercihler, seçimler, inançlar, değerler, ahlaki kurallar, tutumlar, istek ve arzular, güdüler, yönelimler ve duygulanışlar da eğitimin duuşsal amacını oluşturur. Zihnin geliştirilmesine önem veren İbn Halduna göre bireyin bilme ve düşünme isteğinin, yeteneğinin geliştirilmesi eğitimin bilişsel amacı, sosyal ve üstün istek ve duygularının geliştirilmesi de eğitimin duuşsal amacı ile ilgilidir. İbn Haldun'un duuşsal nitelikler konusunda daha çok İslâm temel kaynaklarına dayalı olarak oluşan pratik ahlâk ilmi kavramlarını kullandığı söylenebilir. Onun Müslüman biri için gerekli gördüğü ve diğer faziletleri de kapsayan temel özellik ve en genel kavram güzel ahlâktır. Ona göre güzel ahlâk ruhun kemale ermesine yardımcı olurken kötü ahlâk engel ve köstek olur, güzel ve yararlı işler devamlı tekrar edilirse kemâli gerçekleştiren hayır duygusu kökleşir, bedene hâkim olur ve böylece dünya mutluluğu da sağlanır. Kötü davranışlar ruhta yerleştikçe, bunların ruhtan çıkması kolaylaşır ve sonuçta büyük mutsuzluğa ulaşılır, güzel ahlâkın bireye kazandırılması ile onun mutlu olmasına da yardımcı olunur (Ev,2007:102-103-104). İbn Haldun insanın karakter gelişiminde duuşsal özelliklerinin geliştirilerek onun mutluluğa erişmesini amaçlamaktadır. Değerleri insanın duuşsal yönüne bağlayan Haldun değerlerin duuşsal özelliklerden olduğunu belirtir. Ancak burada değerlerin genel olarak tasnifini yapmaz.

Büyük felsefeci ve eğitimci Farabi karakter eğitimini ahlaki eğitimle aynı paralellikte görür. Ahlakın ve karakterin değişen bir meleke olduğunu savunur. Her ahlak mutlak olarak dikkate alınacak olursa, zorlukla da olsa onun değişebileceği anlaşılır. Değişmesi imkânsız olan hiçbir ahlak yoktur. Sözelimi çocuğun yeti halindeki ruh yapısı dikkate alınırsa bilfiil onda hiçbir ahlak ve psişik hiçbir nitelik bulunmaz. Yeti halinde bulunan çocuk ruhu bir şeyi ve onun zıddını kabule hazır demektir. İki zıttan birini benimserse, benimsediği zıddı bırakıp bunun zıddını benimsemesi de mümkündür. Bünye yıpranıp tıpkı melekelerin körelmesi gibi bir çeşit bozulma meydana gelinceye kadar bu değişiklik olabilir. Ahlak eğitiminin en temel

hedefi özgür irade, dengeli karakterdir. Ahlakın değişmeyeceğini benimsemek demek, doğal belirlenim içinde kalmak demektir. Yine, değişmezlik fikri tek bir yönde (ıfrat veya tefritte) çakılı kalmış karakter demektir. Esasen insanın ruhsal yapısı şekillenmiş bir halde değil istenilen şekli almaya elverişli olarak var olmuştur. Farabi Ahlak eğitimi ile erdemleri insanların hayatına sokmak suretiyle birlikte uyum içinde çalışan, kötülükleri ortadan kaldırıp iyilikleri kazanmak üzere işbirliği yapabilen ideal toplumu ve erdemli kenti meydana getirmeyi amaçlar. Kötü davranışları ortadan kaldırmak da ahlak eğitiminin amaçları arasındadır. Çünkü doğal ve iradi kötülükler silinmeden mutluluk elde edilemez (Çelikkol, 2010:140). Farabi erdemleri Kuramsal Erdemler, Düşünsel Erdemler, Sanatsal Erdemler ve Ahlaki erdemler olmak üzere dörde ayırır. Ahlaki erdemleri ise, iffet, cesaret, cömertlik, adalet gibi yiğitlik vb. erdemlerdir. Saygıyı bir erdem olarak Farabi'nin erdem sınıflamasında ahlaki erdemlere dâhil olduğu söylenebilir.

İslam eğitimcilerinden olan Farabi, İbn-i Sina, Gazali, İbn-i rüş, İbn-i Haldun, Mevlana, Yunus Emre vb. isimlerin görüşleri ve eserleri incelendiğinde karakter eğitimi ahlak eğitimin bir parçası olarak kabul edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Karakterin eğitilmesinde amacın insanda iyi erdemlerin yerleştirilip kötü erdemlerin insandan uzaklaştırılması esas alınmıştır. Karakterin değişebildiği eğitimin bu değişimi sağlaması gerektiği görüşü hâkimdir. İnsanın mutlu olmasının iyi karakter sahibi olmasına bağlandığı görülmektedir. İslam dinin amacının insana iyi erdemleri yerleştirmek olduğu vurgulanır. Erdemlere çeşitli sınıflamalar yapmalarına rağmen çoğunun sınıflamasında ahlaki erdemler bulunmaktadır. Saygı değerinin sınıflamalarda genellikle ahlaki erdemle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Saygı kavramını genellikle itaat ve hürmet gibi anlamlarda kullanmışlardır. Bunun yanında sevgi kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Doğrudan saygı kavramını ifade edenlerin sayısı azdır. Kısaca İslam eğitimcileri karakter eğitimi güzel ahlakın bir parçası olarak görürken saygı eğitimi de iyi karakter ve şahsiyet eğitiminin bir parçası olarak görürler.

2.7. Değerler Eğitimi

2.7.1. Değerlerin özellikleri

Değerlerin önemli özelliklerinde biri doğuştan değil sonradan yaşamın içinde şekillenmeleri ve kazanılmalarıdır. Kişi, her geçen gün kişiliğini, olaylara bakışını, davranışlarının yönünü belirleyecek, onun tanınmasında temel ölçütler olarak görev alacak değerleri yaşarken kazanır. Bu yüzden bireyin belirli değerlerin farkında olması, yeni değerler oluşturması, benimsemesi ve kişilik haline getirerek davranışları ile sergilemesi başlı başına bir eğitim meselesidir. Buna kısaca değerler eğitimi denilmektedir.

Belirli değerler çerçevesinde davranışlar sergileme, olgunlaşma ile de ilişkili olmakla birlikte daha büyük ölçüde öğrenme ile ilişkilidir. Olgunlaşmanın buradaki etkisi, bireyin öğrenebilme yeterliğine ulaşması ile sınırlıdır. Asıl önemli olan ise öğrenmedir (Güngör, 2000:24). İnsanoğlunun bugünkü medeniyet seviyelerini yakalamasını sağlayan öğrenmedir. Bireylerin toplum ve çevre ile uyumunu sağlayabilmelerinin yolu öğrenmedir. Bireyin hayat ile başa çıkması günümüz dünyasında kendisine yer edinebilmesi eğitim ve öğrenme neticesinde gerçekleşir.

Değerler hakkında bir yargıya varabilmek için değerlerin özelliklerinin bilinmesi şarttır. Değerlerin özelliklerini Yazıcı (2006) şöyle sıralamıştır:

1. Değerler inançlara benzer. Fakat tamamıyla nesnel, kişisel duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Uygulamaya döküldüğünde duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, kişinin hedefleri (eşitlik gibi) ve bu hedeflere ulaşmada etkili olan davranış şekilleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler.
3. Değerler, tekil fiil ve durumların üzerindedirler.
4. Değerler, tutumların, hareketlerin, insanların ve olayların tercih edilmesini veya değişimini yönlendiren ölçütler olarak işlev görürler.
5. Değerler sahip oldukları öneme göre kendi içinde sıralanabilirler. Bu sıralama hangi değer öncelikli olduğunu belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler.
6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.

7. Bağlı oldukları kültür değerleri etkiler. Bazen içinde yer aldıkları kültürden bile ayrılık gösterebilirler. İki farklı toplum ortak değere sahip olabileceği gibi, o değere verdikleri önem açısından farklılık gösterebilirler. Örneğin bir Eskimo toplumunda da, karı-kocaya sadakat ve misafirperverlik gibi kültürel değerler mevcuttur. Fakat onlar için misafirperverlik sadakatten daha önemli bir değerdir ve sadakatten önce gelir. Böyle bir olay diğer toplumlar için kabul edilemez bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir. Sahip olunan değerler kişinin toplum bünyesindeki yerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu değerler sayesinde birey, diğer insanlar ile etkili iletişime geçebilir ve sosyal konumunun belirlenmesi için uygun bir zemin hazırlayabilir

2.7.2. Değerlerin sınıflandırılması

Değer kavramının ele alınmasından bu yana tespit dilen değerlerin sınıflamasında birçok değişiklik yaşanmış, farklı sınıflamalar ortaya çıkmıştır. Değerler konusunda en iyi bilenen gruplamalardan biri, Spranger tarafından yapılmıştır. Spranger değerleri; kuramsal, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini değerler olarak gruplandırmıştır. Phi Delta Kappan hakemli dergi tarafından temel değerler çalışması yayınlanmış ve temel değerler olarak şunlar belirtilmiştir: Öğrenme, dürüstlük, işbirliği, başkalarına yardım etme, özgürlük, sorumluluk ve nezaket (Brynmildssen, 2002). Lickona ise (1991), yukarıda belirtilen bu değerleri biraz daha artırmıştır. Bunlar: Sorumluluk, saygı, tolerans/hoşgörü, sağduyu, kendini alışkanlık ve hareketlerini denetim altında tutma, yardımseverlik, merhamet, işbirliği, cesaret, dürüstlük, doğruluk ve demokratik değerler.

Allport, Vernon ve Lindzey (1960)'ın "Study of Values" adını verdikleri çalışmalarından sonra değerleri altı grupta toplamak gelenek olmuştur. İnsan hayatının belli başlı varlık alanlarına göre oluşturulan altılı sınıflama şöyledir; estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerler (Güngör, 1993:84).

Bu değerler üzerine çalışmalar yapan Güngör, ahlaki değerleri de ekleyerek bu tasnifi yedi değer grubu üzerinden şu şekilde örneklendirmiştir;

Estetik değerler: Hayatın ölçülü ve ahenkli olması, güzelliklerde dolu bir dünya

Ahlaki değerler: Yalanın olmadığı bir dünya, iç huzur

Teorik değerler: hakikatin tamamen bilinmesi, cehaletin yok edildiği bir dünya

İktisadi değerler: Ekonomik bağımsızlık, konforlu bir hayat

Dini değerler: Öbür dünyayı kazanma, günahlardan arınma

Siyasi değerler: Eşitliğin sağlanması, hürriyet için mücadele

Sosyal değerler: Gerçek dostluk, insanlara yardım (Güngör, 1993:85-86).

2.7.3. Değerler eğitimi etkinliklerinde dikkat edilmesi gerekli bazı esaslar

Değerler öğretilir ve öğrenilebilen olgulardır. Değerler sadece okunarak ya da dinlenerek öğrenilemez. Değerlerin kazanımı için yaşantıya, empatiye, modellemeye, problem çözmeye, buluşa dönük etkinlikler hazırlanmalıdır. Değerleri öğretmeye dönük etkinlikler değerlerin fark edilmesi, hafızada dikkat teşkil etmesi, sevdirmesi, tutum haline gelmesi ve öneminin anlaşılması hususunda önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda akademik olarak yapılan çalışmalar uygulamaya iyi dökülmelidir (Aydın, 2013:9).

Değer kazanımına yönelik etkinliklerde öğretmen daima “Olumlu davranışları, sözleri takdir et.” ilkesiyle hareket etmelidir. Etkinlik esnasında oluşabilecek olumsuz durumlar hoşgörüyü çözümlenmelidir. Aksi takdirde zorlama ve kuru bir öğreticilik ortaya çıkar. Bu da değer kazanımına hizmet etmez aksine vakit ve emek kaybına neden olur. Değerler eğitiminde öğretmen olumlu, kabul edici, öğrenci merkezli bir sınıf iklimi oluşturmaktadır. Öğrencilerin etkinlikleri eğlenerek yapması önemlidir (Aydın 2013:9).

Aşağıda değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar açıklanmıştır

- ✓ Değerin kavramsal tanımlaması çok iyi derecede yapılmalıdır. Değerin sınırları, ne kastedildiği, ne olup ne olmadığı iyice açıklanmalıdır. Daha sonra öğrencilerde gerçek değeri ayırt etme, gerçek değere samimiyetle sevgi ve bağlılık duyma hisleri de geliştirilmelidir.
- ✓ Değerler tanımlanırken, gerçek hayatta söz konusu değere sahip kişilerin davranışları somut bir şekilde örnek olarak sunulmalıdır. Bu değerlerin anlaşılmasına ve özümsemesine yardımcı olur.
- ✓ Değerler öğretiminde, kazancın ne olacağı, kişiye o değer neler katacağı net bir şekilde ortaya konmalıdır.
- ✓ Değerlerle ilgili tavsiyelerde bulunurken emir kipi içeren cümleler yerine bu konudaki örnek kişi, örnek olay ve öykülerden faydalanmak daha yararlı olacaktır.

- ✓ Değerlerimiz konusunda öğrencilerin söz söylemesi, fikir alışverişi yapması, beyin fırtınası yapması sağlanabilir. Değerler hakkında söz söyleyen fikir beyan eden öğrenciler değerleri daha kolay benimser ve sahiplenir.
- ✓ Pekiştirme amacıyla öğrencilerden değerlerle ilgili çalışma yapmasını istemek konuyu daha iyi kavratacaktır.
- ✓ Öğrencilere değerlerle ilgili etkinlik örnekleri yapılabilir. Örneğin öğrencilerin değerlerle ilgili afiş, şiir, hikâye yazmaları resim çalışması yapmaları, bulmaca hazırlamaları istenebilir.
- ✓ Öğrencilerin değerlerle yönelik medya taraması yaptırılabilir. Değerlerle ilgili gazete ve dergi haberleri bulmaları ve bunların sınıfça okunup tartışılması sağlanabilir.
- ✓ Ödül ve ceza hususunda duygularla değil, adaletle hareket edilmelidir (Aydın, 2013:10):

2.7.4. Değerler eğitiminde yaklaşımlar

Eğitim kurumları geçmişte olduğu gibi günümüzde de değer eğitimini amaç edinir. Çünkü toplumda huzur ve refahı, iyilik ve esenliği hâkim kılmak okulların amaç ve görevlerinden biridir. Genellikle eski öğretim programlarında genel hedefler içinde yer verilmiş olan değerler eğitimi, yeni öğretim programlarının bazılarında programın değerleri başlığı altında ifade edilmiş, bazılarında ise eski programlarda olduğu gibi programın genel hedefleri kısmında yer almıştır (Baysal, 2013:10).

Değerler eğitiminin sistemli bir program içerisinde yapılması gerekir. Bu sistemli programın yapılabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar mevcuttur. Değerler eğitimi teoriye dayalı değil uygulamaya yönelik olmalıdır anlayışının ortaya koyduğu en önemli husus “nasıl bir değerler eğitimi programı oluşturulmalıdır” sorusuna verilecek cevapta saklıdır. Diğer eğitim ve öğretim programlarında olduğu gibi değerler eğitimi programının uygulamasının sağlıklı sürdürülebilmesi için, belli yöntemlere ve tekniklere dayalı olması icap eder. Belirlenecek yöntem ve tekniklerde, öğrencilerin ilgileri, yetenekleri, gelişim ve zekâ düzeyleri, eğitim ve öğretim ortamının imkânları gözetilmelidir (Parlak, 2011: 62).

Değerler eğitiminde yaklaşım ve yöntem seçimi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Konunun uzmanları ve akademisyenler farklı çalışmalarda bunları ifade etmiştir. “Hangi değerler” sorusuna farklı cevaplar verilse de hemen hepsi de değerlerin

yetişmekte olan nesle aktarılması ve kazandırılması kanaatindedir. Nitekim değerler eğitiminin mazisi ele alındığında, değerlerin, eğitim öğretim programlarının bir parçası olması gerektiğine dair herkesin hemfikir olduğu görölmektedir. Bu fikir birliğinin yanında yöntem yani bunun nasıl yapılacağı söz konusu olduğunda, özellikle 20. yüzyılda çok fazla tartışma yaşanmıştır. Günümüzde bile bu karmaşık tartışma büyük oranda devam etmektedir (Aydın,2013:1).

Değerler eğitimi konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bazı kaynaklarda değer geręekleřtirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlak eğitimi dört ana gruba ayrılmıştır. Bunun yanında eleştirel düşünce, yaşam becerileri geliştirme, uyuruşturucu eğitimi gibi spesifik alanlara tahsis edilmiş değer eğitimi uygulamaları da zikredilmektedir (Kirschenbaum'dan Aktaran Akbaş,2004).

Konu ile ilgili yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde çok farklı sayıda değerler eğitimi yaklaşımı ve isimlendirmeleri vardır. Bu çalışmalarda bazı yaklaşımların tekrar tekrar ele alındığını görmekteyiz. Doğrudan değer öğretimini(telkin), değer analizi, değer açıklama(belirginleştirme, ahlaki muhakeme(ahlaki gelişim yaklaşımı, ikilem tartışması) yaklaşımları her araştırmada mevcuttur. Bu yaklaşımlara ilaveten karakter eğitimi yaklaşımı, sosyal davranış yaklaşımı, yansıtıcı yaklaşımlarda vardır (akmak,2013:31)

Yaklaşımların bir kısmı hangi tür erdemlerin önceleneceği üzerine odaklanmış ve bu yönüyle diğerlerinden ayrılmıştır. Örneğin; karakter eğitimi yaklaşımı öğrencinin sağlam bir karaktere sahip olmasına öncelik sağlayacak saygı ve sorumluluk değerlerini öncelerken, vatandaşlık eğitimi ise devletine ve milletine karşı görevlerini severek yerine getiren, toplumsal değerleri benimsemiş bir kişi olmasını öncelemektedir. Hangi değerlerin öğretileneği ile ilgili farklı hedeflere sahip olan bu yaklaşımlar hedeflerin nasıl öğretileneği konusunda birtakım farklılıklar ortaya koysalar da çok keskin ayrımlara sahip değildirler. Bu durum değerler eğitiminin çok yönlü yapısının bir tezahürüdür. Bu sebeple ki değerler eğitiminde tek bir yöntem veya metodun uygulanmak yerine farklı metot ve yöntemlerin bir arada harmanlanarak kullanımının daha verimli olacağı öngörülmektedir (Helstead ve Taylor, 2000'dan aktaran Kaymakcan, 2011:35).

Bu bölümde literatür taramasında elde edilen bilgiler ışığında herhangi bir sınıflandırmaya bağlı kalmaksızın şimdiye dek ortaya konulmuş değerler eğitimi yaklaşımları objektif bir çerçeveden aktarılmaya çalışılacaktır.

2.7.4.1. Doğrudan değer öğretimi (telkin yaklaşımı, değer aktarımı) yaklaşımı

İnsanlık tarihi boyunca, insanlara şekil kazandırmak için başvurulan yollardan birisi olan telkin yöntemi olmuştur (Velton ve Mallan'dan Aktaran, Akbaş, 2004: 96). Yetişmiş neslin yetişmekte olan nesli doğru olduğunu düşündüğü değerlere yönlendirmesi ya da öğüt vermesinin değer eğitimi yaklaşımı halidir. Bu yaklaşımın altında istenilen davranışların, insanlara istenilen miktarda söylenilmesi ve gösterilmesi yatmaktadır.

Telkin etme yaklaşımı 1970'de Blanchette ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın amaçları, öğrencilere belirli değerleri aşlamak veya bunların öğrenciler tarafından içselleştirilmelerini sağlamak, öğrencilerin sahip oldukları değerleri değiştirmektir. Böylece öğrenciler, belirli istenen değerleri yansıtabilirler. Bu yaklaşımda süreç içerisinde; rol model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, küçük görme, paylama, alternatifleri düzenleme, güdüleyici tamamlanmamış veya taraflı veriler sağlama, oyunlar ve benzetimler, rol oynama ve buluş yoluyla öğrenme kullanılmaktadır (İşcan, 2007:35).

Bu yaklaşımda, öncelikle toplumca tarafından kabul gören ve öğrenciye kazandırılacak değerler ile bu değerlerin nasıl kazandırılacağı saptanır. Çünkü toplumun uzun ve güç tecrübeleri sonucunda elde ettikleri değerler, toplumsal hayatın istikrarına olumlu katkılar sağlayan erdemlerdir. Bu sebeple, yetişkinler bireyler, doğru ve elzem olarak düşündükleri (adalet, doğruluk, özgürlük, saygı, eşitlik, yardımlaşmak vb.) temel değerleri yeni nesillere benimsetmeye çalışırlar (Ekşi ve Katılmış, 2011:15-16; Doğanay, 2011:236). Telkin yoluyla değerler eğitimi, öğrencilerin okuma metinleri ve diğer akademik uygulamalarla kendilerine iletilen birtakım değer ve erdemleri sınıf içinde almasıyla gerçekleşir. Bundan dolayı yaklaşımda ahlaki öğretilere yoğun bir şekilde yer veren ve öğrencileri özendirici ve taklide teşvik eden hikâyeler vb. değer kazandırma aşamalarında bir öğretim aracı olarak kullanılır. Süreçte çocuklara,

edinmeleri gereken değerler doğrudan söylenerek onların bu değerleri edinmeleri sağlanır. Telkin yoluyla karakter eğitimi davranışçı kuramın öğrenmeye yönelik ilkeleriyle paralellik gösterir (Ekşi ve Katılmış, 2011:16).

Değer telkini yaklaşımının özünde yatan nihai mantık birtakım değerlerin evrensel ve kesin olduğu düşüncesidir. Bu nedenle birey onları analiz etmez ya da açıklamaz bilakis kendini onlara uydurur (Suparka ve Johnson, 1975:7'dan aktaran Meydan,2012:117). Temelinde yatan bu düşünceye bağlı olarak bu yaklaşımda eğitim verilecek toplum ve kültüre göre değerler, eğitimciler ve eğitimi yönetenler tarafından önceden belirlenerek öğrenciye kazandırmak için çeşitli araç ve yöntemler kullanılır. Seçilen değerlerin geleneksel ya da modern değerler olması çoğu zaman eğitim yaklaşımını etkilemez. İnsan hakları, demokrasi, hoşgörü gibi değerler de benzer bir yaklaşım ile öğretilmek için seçilmiş olabilir (Meydan,2012:117).

Bu yaklaşım farkında olarak veya olmayarak en çok ve en eskiden beri uygulanan değer öğretim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımın etkili olabilmesi için davranış değiştirme yöntemi ile de uygulanabileceği belirtilmektedir. Davranış değiştirme edimsel koşullanmanın değer öğretimine uygulanmış şeklidir. Öğrenci kazandırılmak istenen değere uygun davranış sergilediğinde ödüllendirilmektedir (Türk, 2009:13).

Bu yöntem uygulanırken kısaca sırası ile şu basamaklara dikkat edilmelidir.

- ✓ Amaç belirlenmeli
- ✓ Ölçütün ne olduğu belirtilmeli,
- ✓ Davranışları pekiştirici yöntem kullanılmalı,
- ✓ Tartışmadan kaçınarak yöntem uygulanmalı,
- ✓ Değerlendirmesi yapılarak gerektiğinde tekrarlama yapılmalıdır

2.7.4.2. Değer açıklama (belirginleştirme/ aydınlatma) yaklaşımı

Telkin yönteminin etkinliğini kaybettiği düşüncesinden hareketle telkin yaklaşımına alternatif olarak ortaya atılmış ve 1960'ların sonu ile 1970'li yıllarda özellikle ABD'de etkili olmuştur. Bu yöntemde değerler öğrencilere tanımlama yapılır gibi açıklanır ve öğrencinin bilgisine sunulur (Ziebertz, 2007:455dan aktaran Ay, 2013,29). Öğretmenlerin öğrencilerin biçimlenmiş ve yükselen değerlerinin farkına

varmalarına yardım etmelerine yönelik bir yöntemdir. Yaklaşım, bireylerin hayatlarında neyin önemli olduğunu fark etmelerini sağlamaya dayanmaktadır. Raths, Harmin ve Simon tarafından John Dewey'in çalışmalarından etkilenecek oluşturulan bu yaklaşım, doğrudan öğretim yaklaşımının aksine bireyin neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkiniyle değil, seçenekleri ve muhtemel sonuçlarını inceledikten sonra kendisinin özgürce değer hakkında karar vermesi esasına dayanmaktadır (Gültekin, 2007:54).

Değerlerin subjektif yönünü eğitim alanına dâhil eden bu yaklaşım, yönlendirici ve emredici de değildir. Değer açıklamayı kullanan öğretmen değerleri empoze etmekle veya öğretmekle değil sadece açıklamakla ve rehber olmakla görevlidir. Başka bir deyişle öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarına yardımcı olmakla yükümlüdür. Böylece öğrenciler öznel değer yargıları oluşturulur (Bacanlı, 2006:37).

Bu yaklaşımda temelde üç adım vardır ve bunların içinde de farklı etkinliklerin olduğu aşamalar söz konusudur. Bunlar (Türk 2009:15):

I. Seçme

- ✓ Çocukların özgürce seçim yapmalarını özendirme,
- ✓ Seçme durumuyla karşılaşıldığında, alternatif seçenekler oluşturmaya yardımcı olma,
- ✓ Her bir alternatifin olası sonuçları üzerinde düşünülerek alternatifleri değerlendirmede çocuklara yardımcı olma,

II. Ödüllendirme

- ✓ Çocukları neyin ödüllendirilip korunduğu konusunda düşünmelerini özendirme,
- ✓ Seçeneklerini başkalarının onaylaması için fırsatlar sunma.

III. Davranma

- ✓ Çocukları seçimleriyle tutarlı yaşaması ve davranması için özendirme,
- ✓ Yaşamın daha sonraki anlarında bu davranışın tekrarlanması için çocuklara yardımcı olma.

Değer açıklama etkinlikleri uygulanırken şunların yapılmamasına dikkat edilmelidir (Öztürk, 2006:272).

- ✓ Öğrencilerin belirttiği değerler kesinlikle eleştirilmemeli,
- ✓ Öğrencilere yanıt vermeleri için baskı yapılmamalı,
- ✓ Tartışmalar uzun olmamalı,
- ✓ Grup için uygun sorular bireysel olarak sorulmamalı,
- ✓ Öğrencilerin sahip olduğu duyuşsal özelliklerin hepsi değer belirginleştirme için kullanılmamalı.

2.7.4.3. Değer analizi yaklaşımı

Öztürk (2006:272-274)'e göre, değer analizi yaklaşımın temel hedefi öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle alakalı problemler hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine katkı sağlamaktır. Başka bir ifadeyle, değer içeren sorunları, mümkün olduğunca objektif perspektiften, akıl yürütmeye dayalı olarak inceleyerek karara varmadır. Özetle yaklaşımın temeli, olay ve sonuçların değerlendirilerek bireylerin kendi kararlarını vermelerini sağlamaktır (Türk, 2009; 29).

Değer analizi yaklaşımında amaçlar: Öğrencilerin değerler ile ilgili konularda bilimsel araştırma ve mantıklı düşünmeyi kullanarak karar vermelerine yardım etmek, öğrencilerin kendi değerlerini kavramsallaştırma, çeşitli Şekillerde ilişkilendirmek için mantıksal analitik süreçleri kullanmalarına yardım etmek olarak belirlenmiştir (Suparka ve Johnson, 1975; Kupchenko ve Parsons, 1987'den aktaran Meydan2012:128).

Değer analizi yapılırken şu sekiz aşama göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar:

- ✓ Değer sorununu belirleme,
- ✓ Karşılaşılan değer sorununu açıklığa kavuşturma,
- ✓ Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama,
- ✓ Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme,
- ✓ Olası çözüm yollarını belirleme,
- ✓ Çözüm yollarının her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme,
- ✓ Seçenekler arasında birini seçme,
- ✓ Seçilen öneri doğrultusunda davranımda bulunmadır.

2.7.4.4. Ahlaki sorgulama (ahlaki muhakeme/ahlaki gelişim) yaklaşımı

Bireylerin ve toplumun ahlaki gelişim süreçlerinde onlara destek olmayı amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda “adil topluluk okulları” inşa eden Kohlberg de (Baysal, 2013:16) öğrencilerinin ahlaki akıl yürütme becerisi geliştirmeye çalışmıştır. Onun adil topluluk okulunun temelini adalet, eşitlik ve demokrasi değerleri oluşturmaktadır. Bu okulda kararların tutumu ahlaki tartışmalar ve katılımlı proje grupları ile alınmıştır. Ahlaki gelişim yaklaşımının temel dinamiği öğrencileri kendi seviyelerinin üzerinde ahlaki düşünme şablonlarına maruz bırakarak bilişsel bir dengesizlik üretmektir. Verilen durum, düşünme seviyesinin üzerinde, yüksek bir mantık ve daha kapsamlı bir düşünme gerektiren ve istek uyandıran, bilişsel açıdan sarsıcı bir etkiye sahip olmalıdır. Bu dengesizlik sonucunda insanlar diğerlerinin rollerini anlama yeteneğine sahip olur (Elias,1989:166’dan aktaran Ay, 2013:40).

Başka bir deyişle Kohlberg öğrencilere ahlaki ikilem içeren öyküler vererek öğrencilerin ahlaki yargılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımda öğretmenin payı, ahlaki ikilemlerin bulunduğu örnekler vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını yine kendilerinin çözmelerine katkı sağlamaktır. Öğretmen bunu yaparken her öğrenciyi ahlaki ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili söylediklerini duyma fırsatı verir. Bu yaklaşımda amaç öğrencilerin zihnine seçilmiş değerleri yerleştirmek değildir (Leming, 2008’dan aktaran Baysal 2013:16). Onun yerine kendi evrensel değerlerini oluşturması beklenmekte ve saf bir iyi istenmektedir.

Kohlberg ahlâkî gelişmeyi; “Geleneksel Öncesi” , “Geleneksel” ve “Geleneksel Ötesi” olarak üç düzeyde incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Her bir düzey, iki dönemi içerir (Naylor ve Diem,1987:370;Michaelis,1988:379’dan aktaran Yazıcı, 2006:513).

Geleneksel Öncesi Düzey (4 -10 yaş): Otoritenin gücü göz önüne alınarak oluşmuş değerlere ya da hareketlerin sonuçlarına (ödül, ceza, karşılıklı çıkarlar) dayalı ahlâkî yargıları içerir.

Dönem 1- Cezadan kaçınmak için soru sormaksızın otoriteye itaat etme veya ödül kazanma ön plandadır.

Dönem 2- Kişisel ihtiyaçları tatmin etmek için çaba sarf etme ve çıkara dayalı alışveriş söz konusudur.

Geleneksel Düzey (10 -18 yaş) : Bu düzeyde ahlâkî yargılar diğerlerine sadakat düşüncesi göz önüne alınarak temellendirilir.

Dönem 3- Başkalarına yardım etme ya da memnun etme çabaları alınan kararların oluşmasında önemlidir. Birey gösterilen uygun davranışlar için onay alma çabasındadır.

Dönem 4- Var olan sosyal düzen otorite ve kuralların devamı için çaba sarf eder. Aileye, ülkeye sadakat ve otoriteye saygı gözlemlenir.

Geleneksel Ötesi Düzey (18 ve sonrası yaşlar): Ahlâkî yargılara temel olan prensipler grupların otoritelerinin ötesine geçer. Evrensel değerlerle uyumlu değer yargıları benimsenir.

Dönem 5- Kararlarının temelinde yasal bakış açısını yansıtmak için çaba sarf etmek bulunur. Toplum tarafından benimsenmiş sorumluluklara ve haklara bağlı kalarak doğru davranışları sergiler.

Dönem 6- Eşitlik, adalet gibi ahlâkî prensiplere bağlı kalarak karar vermeye çaba gösterir. Evrensel ahlâkî ilkeler, davranışlara yön verir. Fakat çok az insan bu dönemin özelliklerini yaşar.

Ahlâkî yargı yeteneği gelişmiş kişiler aynı zamanda eleştirel rasyonel müzakere yeteneğine sahiptirler; kendi fikirlerine uymayan fikirleri hiç düşünmeden hemen karşı çıkıp reddetmek yerine onları dinleyebilir, eleştirerek değerlendirebilir ve gerektiğinde kendi ön düşüncelerini erteleyebilir, yenileyebilir ve değiştirebilirler (Çiftçi, 2003: 44; Yazıcı, 2006: 513).

2.7.4.5. Davranış öğrenme yaklaşımı

Jones ve Newmann tarafından geliştirilen eylem/davranış öğrenme yaklaşımının amacı; öğrencilere, değerlerine dayalı kişisel ve sosyal eylemleri için imkânlar sağlamak, onlara kendi kendilerini kişisel-sosyal olarak karşılıklı etkileşim içinde olan bir varlık olarak görmeleri konusunda cesaret vermektir. Burada kastedilen öğrencinin tamamen özerk olması değil, bir topluluğun ya da sosyal sistemin üyesi olmasıdır. Bu yaklaşımda ise, değerler eğitimi sürecinde, analiz ve aydınlatma/belirginleştirme yaklaşımındaki yöntemlere ek olarak okul ve topluluklar içinde eylem/davranış projeleri, organize edilmiş gruplar ve kişilerarası ilişkilerde beceri uygulaması kullanılır (Superka ve diğerleri, 1976 aktaran İşcan, 2007:46). Bu yaklaşımda davranış öğrenme

süreci, bireyin farklı seçenekleri değerlendirdiği ve seçenekler birini özgür iradesiyle seçtiği ve bu seçimlerini davranışa dönüştürdüğü bir çeşit kendini gerçekleştirme safhası olarak tanımlamaktadır (Aladağ, 2009:32).

Değer analizi ve değer açıklama yaklaşımı yöntemlerinin harmanlandığı davranış öğrenme yaklaşımında ilaveten, okuldaki ve toplumdaki kişisel veya grup hareketlerine birbirleri ile bağlantı kurma fırsatları sağlayan grup organizasyonlarının düzenlemesi ile kişilerarası ilişkiler ve kişilerarası davranış becerileri önemli yer tutmaktadır (Superka vd., 1976’ dan aktaran Aladağ,2009:31-32).

2.7.4.6. Karakter eğitimi yaklaşımı

Karakter binlerce yıldır toplumlarda önemsenen ve insanların taşıması gereken bir özellik olarak görülmüştür. Literatür tarandığında karakterin değerlerin organize edilmiş bütünü, insan iradesinin sabit ve istikrarlı bir hale gelmesi ve insanın alışkanlıklarının tümü şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Kerschenteiner, 1954’dan aktaran Baysal: 2013:17).

Akıl ve bilgiye dayalı bir ahlak görüşü geliştiren Sokrates; erdem ile bilginin bir olduğunu, tüm erdemlerin bilgiden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Sokrates “bilgi erdemdir” derken bu bilginin dıştan verilen bir yama değil, içten bir serpilme, iradeyi harekete geçiren bir kavrayış olduğunu belirterek bilgi ile ahlakın ayrılmazlığını vurgulamıştır (Kanad, 1948:136 aktaran Kaymakcan ve Meydan,2012:10). Günümüzde her ne kadar bilmenin mutlak olarak yapmak anlamına gelmediğini söyleyebilecek düşünsel birikime sahip olsak da bilmenin yapmada, alışkanlık edinmede ve karakter kazanımında ilk adım olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ahlaki değerler kavrama, uygulama, analiz ve sentez düzeyinde öğrenilmedikçe kişinin onları istenen durumlara uyarlayabilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle ahlaki karakterin teşekkülünde muhakeme kabiliyeti karakter eğitiminde de bu kabiliyetin geliştirilmesi önemlidir. (Kaymakcan ve Meydan, 2012:10)

Karakter ancak değerlerle inşa edilebilir. İnsanlar arasında öne çıkan, hayran olunan ve saygı duyulan insanın özellikleri hep aynıdır. İyi karakterin tanımı aynı zamanda hangi değerlerin öğretilmesi gerektiğinin de cevabıdır. Alçak gönüllü, dürüst, kibar, sadık, sabırlı, saygılı, sorumluluk sahibi ve içten kişiler diğer insanlar tarafından

karakterli insan olarak nitelendirilmektedir (Baysal, 2013:17). Başarılı bir karakter eğitimi için okullarda ve ailede karakter kültürü öne çıkarılmalıdır. RyanveBohlin (1999 aktaran Baysal, 2013:18) ise karakter eğitiminin tek bir ders değil okul yaşamının tümünde bulunmasını ve okulların sorumluluk, çok çalışma, onur ve dürüstlük için bir erdemler toplumu ve modeli haline getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bireyler karakterlerini sonradan edinir. Kalıtımın etkili olduğu gerçeği ile birlikte bireyler kişiliklerini etkileşim yolu ile kazanırlar. Bireylerin iyi değerler kazanabilmesi onlara yardımcı olacak eğitime bağlıdır. “Karakter eğitimi, öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri makul seçimler yapabilmelerine imkan tanıyan bilgi, beceri ve yeteneklerin geliştirilmesi demektir” (Ekşi, 2003:79’).

Lickona (1992), karakter eğitiminin verilmesi sorumluluğunun sadece okullarda değil bütün toplumda olduğunu belirtmiş ve toplumların sorumluluklarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

- ✓ Yalnızca erdemli insanlar özgür ve demokratik hükümete destek olabilirler.
- ✓ İyi karakter kendiliğinden biçimlenmez.
- ✓ Öğretim sürecine destek verilerek ve örnek öğrenme uygulamalarıyla uzun sürede gelişir.
- ✓ Çocukta geliştirilmiş iyi karakter ilk olarak ailenin sorumluluğundadır.
- ✓ Sonrasında toplumun, okulun, dinî müesseselerin ve gençlere hizmet veren diğer oluşumların sorumluluğunda şekillenir.
- ✓ Vatandaş yetiştirme ancak etkili akademik öğretim ve karakter geliştirmekle mümkün olabilir.
- ✓ Etkili karakter eğitimi ile istenmedik öğrenci davranışlarında azalma, akademik başarıda ise artma görülürken, gençler sorumluluklarını bilen vatandaşlar olur

Karakter eğitiminin amacı Birleşmiş Milletler eğitim bölümü tarafından, “diğerlerine saygıyı, doğruluğu ve adaleti yaygın iyi karakterlerini ilgilendiren ve diğerlerine yardımda gönüllüğü savunan demokratik toplumun başarısı için esas olarak karakteri öğretmektir” şeklinde dile getirilmiştir (The Challenge,2004’den aktaran Demir, 2008:8).

Karakter eğitiminde değer gerçekleştirme yaklaşımlarının tersine öğretmenler model olurlar, öğrencilerin ahlaki karakterlerini geliştirmeye çalışırlar, ahlaki konularda

kendi görüş ve düşüncelerini rahatça ve açıkça ifade ederler. Kısaca hayatta neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirtirler (Kirschenbaum, 1995 aktaran Baysal, 2013:20).

Karakter eğitime yöneltilen eleştirilerden biri çoğulcu toplumlarda uygulanmasının zor olduğudur. Hangi değerlerinin öğretileceği konusunda da oluşan problem okul ve veliler arasında ortak değerlerin tespiti ile aşılabılır. Fakat bu uzlaşının sağlanamaması da ihtimaldir. Karakter eğitiminin temel değerler olarak kabul ettiği dürüstlük, adalet, saygı ve sorumluluk evrensel değerler olarak değerlendirilebilir (Ekşi, 2003:91).

2.7.4.7. Vatandaşlık eğitimi yaklaşımı

Devletlerin ortaya çıkması insanların bir arada topluluk olarak yaşamaya başlaması, sosyal kurum ve organlar inşa ederek örgütlenmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Devlet kuran bu insanların birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerinin, iletişimlerinin düzenli ve uyumlu olabilmesi yazılı kurallara ve değerlere bağlıdır. Değerler toplumda oluşan gayri resmi ilişkilerde önemli bir rol oynarken, hukuk resmi ilişkileri düzenlemektedir. Vatandaşlık eğitimi ise bireyin içinde yaşadığı topluma, toplumun kurum ve kuruluşlarına uyumunu amaç edinir. Kirschenbaum vatandaşlık eğitimini devletin kanuni ve siyasi ilkelerinin verildiği bir eğitim olarak görmüş, bu eğitimin kamunun iyiliği, kişisel haklar, adalet, eşitlik, saygı, doğruluk, vatanseverlik vb. değerleri içerdiğini belirtmiştir. Vatandaşlık eğitimi, ülkenin siyasi ve kanuni sistemine uygun bilgi, tutum, inanç, değer ve davranışları içerir. Geleneksel düzeyde vatandaşlık eğitimi, okullarda okutulan sosyal bilgiler, tarih ve coğrafya ders kitapları müfredatında yer alır. Saygı ve sorumluluk demokratik bir toplum yaratmaya yardım eder. Kanunla yönetim, fırsat eşitliği, temsili hükümet, kontrol, denge, demokratik karar alma bunların hepsi demokratik yönetimin değerleridir. Demokrasi bireysel haklarımızın muhafazasının en iyi yolu olduğundan herkes, bizzat kendinin ve çoğunluğun selameti için sorumlu davranmak zorundadır. Vatandaşlık eğitimi, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında dayanışmanın önemini vurgular. Ulusal güvenliğin sağlanmasında dayanışma ruhundan hareket edilmektedir. Hukuk kuralları toplumsal yaşamı düzenleyici kurallar koyar ve bu kurallar ile bireyin hatalı davranışını yaptırımlar ile sınırlar. Devlet tarafından düzenlenmiş kurallar bütünü olan hukuk, devlet tarafından okullar vasıtasıyla öğrencilere aktarılır (Baysal, 2013:21).

2.8. Değerler Eğitimi Yaklaşımlarında Saygı Örneği

Bu bölümde değerler eğitimi yaklaşımlarından İDKAB derslerinde kullanılması daha uygun olan bir kaçının saygı değerine uyarlanması örnek olarak verilmiştir.

2.8.1. Doğrudan değer öğretimi(telkin yaklaşımı, değer aktarımı) yaklaşımı ve saygı

Bu yaklaşımda, öncelikle toplumca benimsenmiş ve öğrenciye kazandırılmalıdır. Öğrencilerin kendilerine okuma metinleri ile verilen birtakım değer ve erdemleri sınıf içinde almasıyla gerçekleşir. Bu yaklaşımda süreç içerisinde; model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, küçümseme, azarlama, alternatifleri düzenleme, tamamlanmamış veya taraflı veriler sağlama, oyunlar ve benzetimler, rol oynama ve buluş yoluyla öğrenme kullanılmaktadır (İşcan,2007:35).

Bu yöntem uygulanırken kısaca sırası ile şu basamaklara dikkat edilmelidir.

- ✓ Amaç belirlenmeli
- ✓ Ölçütün ne olduğu belirtilmeli,
- ✓ Davranışları pekiştirici yöntem kullanılmalı,
- ✓ Tartışmadan kaçınarak yöntem uygulanmalı,
- ✓ Değerlendirmesi yapılarak gerektiğinde tekrarlama yapılmalıdır

SINIF DÜZEYİ: 4. SINIF

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR

ÜNİTE: AİLE ve DİN

KAZANIM: 4. Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklar.

5. Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.

- ✓ Amaç: Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki büyük bir öneme sahip olduğunu kavramadır. Aile bireylerinin birbirine olan saygılarının aile olmada ve aile mutluluğunda temel faktörlerden biri olduğunu benimsemedir. Aşağıdaki şiir okunduktan sonra öğrencilere şu soru yöneltilir. Şiirde aile hangi özellikleriyle öne çıkarılmıştır?

Ailem

İnsan yuva kurmalı,
Birlikte yaşamalı.
Fedakâr olmak iyi
Armağan ver sevgiyi.
Hoşgörü işin sırrı,
Saygı çizer sınırı.
Annem, babam her şeyim
Kardeşimi severim.
Dedemden tarih dinle,
Geçmiş yaşar seninle.
Kedim “mır-mır” uyuyor,
Sanki huzur soluyor.
Ailem emanettir,
Bir ufacık cennettir.
(Ali Sacit TÜRKER)

- ✓ Öğrencilere şiirden aile olmanın esaslarını çıkarıp deftere yazmaları istenir
- ✓ Yeterli düzeyde yazanların defteri öğretmen tarafından imzalanır(pekiştirme),
- ✓ Tüm öğrenciler yazmayı bitirdiğinde öğretmen kendisi de aile olmanın esaslarını açıklar ve aile olanın esaslarından birinin de karşılıklı saygı olduğunu belirtir,
- ✓ Değerlendirme yapılarak gerekirse konu tekrar edilir.

2.8.2. Değer açıklama (belirginleştirme/aydınlatma) yaklaşımı ve saygı

Bu yaklaşım uygulanırken öne çıkması gereken konu öğretmenin rehber olma özelliğidir. Değerler empoze edilmeye değil açıklanmaya çalışılmalıdır. Öğrencilere seçim yapma imkânı sunulmalı ödüllendirmeler yapılmalı ve davranışın karakter haline gelmesi sağlanmalıdır. Bu yaklaşımla öğrencilerin birey olarak öz yeterliliği yükseltilmiş olmakla birlikte sorumluluk bilinci de kazandırılmış olmaktadır.

SINIF DÜZEYİ: 8. SINIF

ÖĞRENME ALANI: AHLAK

ÜNİTE: İSLAM DİNİNE GÖRE KÖTÜ ALIŞKANLIKLAR

KAZANIM: 6. Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.

Bu konu işlenirken beyin fırtınası yöntemini kullanabiliriz. Yaklaşımın temel aşmaları şöyle gerçekleştirilebilir.

I. Seçme

“Kul hakkı nedir?” sorusunun içeriğine neler girebileceği öğrencilere yöneltilir ve İslam’ın kul hakkı üzerinde niçin çok durmuş olabileceği konusunda tartışma ortamı oluşturulur. Öğrencilerden gelen doğru cevaplar ödüllendirilir ve tekrarlanarak ya da sözlü olarak pekiştirilir. Kul hakkına sebep olan pek çok davranış vardır. Bunlardan özellikle aşağıdakilerin ortaya konulması önemlidir.

- ✓ İnsan öldürmek
- ✓ Yalan söylemek ve hile yapmak
- ✓ Gıybet ve iftira etmek
- ✓ Hırsızlık yapmak
- ✓ Rüşvet alıp - vermek
- ✓ Haset etmek
- ✓ Bir kimsenin namus ve şerefine sataşmak
- ✓ Başkalarıyla dalga geçmek, lakap takmak, onları küçümsemek, sövmek veya kötü söz söylemek
- ✓ Kötü zanda bulunmak
- ✓ Bireylerin özel hayatlarını araştırmak
- ✓ Birisine sövmek veya kötü söz söylemek
- ✓ Birisine şiddet uygulamak ya da yaralamak
- ✓ Sırrı açıklamak
- ✓ Başkasının çocuğunu ücretsiz çalıştırmak
- ✓ Verdiği sözde durmayarak birisini bekletmek
- ✓ Borcuna sadık olmamak
- ✓ Birisine istemediği bir sözü sarf etmek, yani sözle rahatsızlık vermek
- ✓ Birisine istemediği davranışı yapmak, yani onu rahatsız etmek.

II. Ödüllendirme

Yazı tahtası iki bölüme ayrılarak bir tarafa kul hakkına giren davranışlar diğer tarafa ise kul hakkına girmeyen davranışlar listelenir. Bu davranışların sergilenmesi halinde olası sonuçlarının neler olabileceği öğrencilere soru olarak yöneltilir. Verilen cevaplar sınıfça değerlendirilerek öğrencilerin konu üzerine düşünmeleri sağlanır.

III. Davranma

Kul hakkı olduğu konusunda üzerinde uzlaşmaya varılan davranışlar sınıf panosuna asılır ve öğretmen dâhil herkesin bu davranışları kaçınması kararlaştırılır.

2.8.3. Ahlaki sorgulama (ahlaki muhakeme/ahlaki gelişim) yaklaşımı ve saygı

Kohlberg'in ahlaki gelişim yaklaşımı gelenek öncesi düzey, geleneksel düzey ve gelenek ötesi düzey olmak üzere üç temel aşamadan oluşur. Bununla birlikte her düzey iki alt aşamada gerçekleşir. Ortaokul öğrencileri ahlaki gelişim aşamaları açısından değerlendirildiğinde geleneksel düzeyde yer almaktadırlar. Ancak bu durum kesinlik arz etmemekle birlikte bireysel farklar ve sosyal etkenler ahlaki gelişim açısından farklar oluşturabilir. Saygı değerini öğrencilere kazandırma sürecinde hedef kitlenin ahlaki gelişim düzeylerini göz ardı etmemek gerekir.

SINIF DÜZEYİ: 5. SINIF

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR

ÜNİTE: VATANIMIZI ve MİLLETİMİZİ SEVİYORUZ

KAZANIM: 4. Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklâl Marşı'mıza saygı gösterir.

5. Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur.

Bu kazanımları sınıf içerisinde işlerken Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına uygun olarak ahlaki ikilem içeren örnek olay yöntemi kullanılabilir. Konu ile ilgili bir örnek verilebilir ya da bir hikâye anlatılabilir ve bu hikâyeden öğrencilerin çıkaracağı sonuçların sınıf ortamında tartışılması sağlanır.

Örnek olay: Bayram uzun yıllar yoğun çalışmaları sonucunda fizik dalında Yrd. Doç. Dr. olarak üniversitede işe başlamıştır. Önemli çalışmalara imza atmış olmanın haklı gururunu yaşamaktadır. Yine sıradan bir gün fakülteodaki odasına geldiğinde posta kutusunda bir zarf görür. Açar bakar ve hep erteleyip durduğu askere çağırılmaktadır. Zaten yaşında geçiyor diye düşünüp bu kez gitmeye karar verir. Bir kaç aylık askerlik hayatından sonra sınır hattında göreve başlar. Bulunduğu yer çok tehlikelidir. Bir gün

komutanı gelip çok gizli bir göreve gönderileceğini bu görevin vatan için çok önemli olduğunu ancak ölüm tehlikesinin çok yüksek olduğunu bu görevin birkaç kişiye daha teklif edildiğini belirtir ve kabul edip etmeyeceğini sorar. Karar vermesi için oniki saatinin bulunduğunu söyler. Bayram vatanını çok sever ve uğrunda ölmekten çekinmez. Ancak içinde bulunduğu akademik pozisyonu gereği vatanına bu alanda da çok büyük hizmetleri olacağını düşünür. Gece boyu kabul edip etmeme konusunda gelgit yaşamaktadır. Tüm geceyi bu düşünce ile geçirir.

Bu olay okunduktan sonra öğrencilere şu sorular yöneltilir:

Bayram teklife hangi cevabı vermelidir?

Bayram hangi cevabı verirse vatanına bayrağına milletine daha saygılı davranmış olur?

Sınıf ortamında bu sorulara öğrencilerden gelen cevaplar yüksek sesle ekleme yapılmadan öğretmen tarafından tekrar edilir. Vataana millete bayrağına gazilerimize saygı beslemenin bir vatandaşlık ve ahlaki erdem olduğunu öğrencilerin kendi oluşturdukları düşüncelerinden yola çıkarak içselleştirmeleri hedeflenir.

2.9. Yapılan Çalışmalar

Kant, felsefenin çeşitli alanlarında ortaya koyduğu birbiriyle bağlantılı görüşleriyle felsefe tarihinde önde gelen filozoflardan biridir. Kant'ın felsefesini oluşturan görüşler arasındaki bu bağlantılılık da, büyük ölçüde onun felsefesindeki temel kavramların birbiriyle bağlantılı, adeta zincirleme bir şekilde oluşturulmasına dayanır. Kant felsefesinde kavramlar arasındaki bu sıkı bağ ise, onun etik görüşünü oluşturan temel kavramlar olan iyiyi isteme, ödev, özgürlük, ahlâk yasası ve saygı kavramları arasında açık bir şekilde görülür. Kant'a göre ahlaklılık, istemenin herhangi bir duygu ya da eğilim tarafından belirlenmeyip, "ahlâk yasası" tarafından belirlenmesiyle; dolayısıyla kişi eylemlerinin "ahlâk yasasına duyulan saygıdan" dolayı gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Kant saygıyı ahlak yasasına karşı oluşan bir duygu olarak görür. Kant'ın ahlaklılığın bir koşulu olarak duyguların belirleyici olmamasını gördüğü halde, bir duygu olan saygıyı ahlaklılığın temeli yapması, ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilir. İşte bu çalışmada, Kant'ın etik görüşünde ortaya çıkan bu görünüşteki çelişkinin, aslında bir çelişki olmadığını; ayrıca da ahlâk yasasına saygının, kişinin

ahlaksal olarak eğitilmesinin ana koşulu olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Ogün ÜREK “Kant’ta Saygı Kavramı” (1997) adlı yüksek lisans çalışmasında ahlaki bir kavram olarak kant felsefesinde saygıyı ele alırken ilk bakışta çelişki gibi görünen tartışmaların çelişki olmadığını ve saygı kavramının kantın öğretisinde hangi manada kullanıldığına açıklık getirmiştir.

Kant’ta saygı kavramı bir kişinin kendini, insan olarak var etme öyküsüdür. Bu noktadan hareket ederek kant’ın ahlak kavramında saygı temasının nasıl yer aldığını Gülay ÖZDEMİR “Kant Ahlakında Saygı Kavramı” (2006) adlı yüksek lisans çalışmasında ortaya koymaya çalışmıştır. Saygı kavramına felsefi bir perspektiften yaklaşmış ve ahlak ile saygı arasındaki ilişki irdelenmiştir.

İbrahim Türk “Değerler Eğitiminde saygı” (2009) isimli Yüksek Lisans çalışmasında saygı değerini sosyal bilgiler dersi açısından ele almıştır. ve çalışmanın amacını şu cümlelerle açıklamıştır: Son yıllarda tüm dünyada değerler eğitimi konusunda artan bir ilginin varlığına tanık oluyoruz. Ülkemizde 2005 yılından itibaren yürürlüğe konan programların yeniliklerinde biri de sistematik olarak değerler eğitime yer vermesidir. Bu araştırmanın amacı temel değerlerden biri olan saygı değeri konusunda ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenlerin algı, tutum ve eğitimsel uygulama durumlarını incelemektir. Nicel-betimsel yöntem kullanılan bir çalışma yürüten TÜRK öğretmenlerimizin saygı ve saygı eğitimi konusundaki tutumları ve saygı yönelimleri tespit ederek mevcut durumu ortaya koymaya çalışmıştır.

Saygı değerine yönelik doğrudan bir çalışma olmasa da İDKAB dersinin öğretim programındaki değerleri inceleme konusu edinen “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak ve Değerler Eğitimi” isimli Yüksek Lisans Tezi (2011) Esma ARSLAN PARLAK’ın alana ait diğer bir çalışmasıdır. Bu çalışmayla, 2005 yılında hazırlanan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında yer alan ahlak ve değerler öğrenme alanının içeriği incelenmiştir. Ahlak ve değerler öğrenme alanıyla ilgili müfredatta yer alan etkinliklerin, kazanımların ve kullanılan öğretim yöntemlerinin öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişim özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. 2005 yılı programı ile birlikte değerler eğitime yer

verilmesi isabetli bulunmuş ve değerler eğitimi de katılarak yeniden hazırlanan programı betimleyici ve eleştirel yönden ele alınmıştır.

“Okul Öncesi Eğitim Programındaki 36-72 Aylık Çocuklara Farklılıklara Saygı Eğitimi Kazandırmanın Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi” (2011) isimli yüksek lisans çalışmasında Esra ÜNER farklılıklara saygı eğitimini öğretmen görüşleri doğrultusunda ortaya koymaya çalışmıştır. Ülkemizde farklılıklara saygı eğitimi konusu, okul öncesi eğitim programına 2006 yılında katılmış ve bu konuyla ilgili fazla bir araştırma yapılmamıştır. Bu araştırma örgün eğitimin ilk aşaması olan Okul Öncesi Eğitime yönelik hazırlanan Programdaki saygı değerinin boyutlarından olan farklılıklara saygı temasının, öğretmen görüşlerini de referans alarak etkililiğini tartışmıştır.

Yine sosyal bilgiler alanında yapılan “Sosyal bilgiler öğretiminde hak ve özgürlüklere saygı değeri kazanımında örnek olay incelemesi yönteminin etkisi” (2013) başlıklı çalışmada Meryem BOZTAŞ saygı değerinin alt başlıklarından olan hak ve özgürlüklere saygı değerinin kazanımında örnek olay incelemesi yönteminin etkisini araştırma konusu edinmiştir.

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yönelik değer eğitimi, değerler eğitimi, değer öğretimi başlıkları altında birçok çalışma yapılmış olup saygı değerinin öğretime yönelik detaylı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Değerler eğitiminin konusu olan adalet, hoşgörü (tolerans), merhamet, bilimsellik vb. değerlerin kapsamlı incelemesi yapılmışken saygı değeri derinlemesine bir incelemeye tabi tutulmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE SAYGI DEĞERİ

Türkiye’de ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı ilk olarak 1982 tarihinde yürürlüğe girdikten sonra bir çok kez değişime uğramıştır. 1986 yılına gelindiğinde dersin adı din kültürü ve ahlak bilgisi haline getirilmiş ve dersin öğretim programında yer alan temel ilkeler yeniden düzenlenmiştir. Aynı programda tekrar mahiyetinde olan bazı üniteler 13 Nisan 1992’de çıkarılmış ve yapılan değişiklikler Tebliğler Dergisinde yayınlanarak uygulanmaya konulmuştur. Program bu haliyle 2000 yılında yeni program hazırlanıncaya kadar uygulamada kalmıştır (Altaş, 2002). 2000 yılında hazırlanan program ise 2006 yılına kadar uygulamada kalmıştır. 2006 yılında değişen program 2010 yılında son halini almıştır. 2006 yılındaki değişiklik ile değerlerin programa yansımaları daha somut bir hal almış ve verilmesi istenen değerler dersin öğretim programında listelenmiştir (Çakmak, 2013: 62).

3.1. İlk Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Değerler Eğitimi ve Saygı Değeri (4, 5, 6, 7, 8)

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda ve özel okullarda okutulması gereken zorunlu derslerden birisidir. Dersin öğretim programı geliştirilirken her yönden kendini gerçekleştirmiş bir birey yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda değer öğretimi ciddi bir biçimde ele alınmış ve hedeflere ulaşılması açısından elzem görülmüştür. İDKAB programı incelendiğinde öğretimi sağlanacak değerlerin sıralandığı ve farklı yaklaşımların aktarıldığı görülmektedir. Zikredilen sıralamada saygı değerine öğretimi yapılacak değerler arasında doğrudan yer verildiği gibi, Türk bayrağına ve istiklal Marşı’na saygı, İbadet yerlerine saygı, Türk büyüklerine saygı şeklinde dolaylı olarak da yer verilmiştir.

3.1.1. Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarında değerler eğitimi ve saygı değeri

Programın giriş bölümünde Türk millî eğitiminin genel amacı üç maddede toplamıştır. Birinci amaçta millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimsemekten onları koruyup geliştirmekten; aileyi, vatani, milleti sevmekten ve daima yüceltmeye çalışmaktan; insan haklarına saygılı olmaktan, görev ve sorumlulukları bilmekten bahsedilmektedir (MEB, 2010:1). Yer verilen bu kavramlar değer öğretiminin lüzumunu ifade etmektedir. Dile getirilen bu amaç değer öğretiminin programda var olma gerekçesi olarak görülebilir. Değer tanımlanırken, bir ulusun ya da bireyin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel benliğini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olduğu ifade edilmiştir. Yukarıda zikredilen amaç ve değer tanımı karşılaştırıldığında ne kadar çok ortak paydanın olduğu açıkça görülmektedir.

Amaçlardan ikincisi çalışmamıza da konu olan saygı değerinin eğitimi açısından değerlendirilmelidir. Birçok değer temelinde saygı değeri yatmaktadır. İkinci amaçta belirtilen “insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan” ifadesindeki saygı, birlikte yaşama, toplum olma, hak ve hürriyetlere gösterilmesi gereken saygıyı ifade etmektedir. İnsan eğitimin temel ögesidir. En şerefli varlık olarak yaratılmış olan insan varlıklar arasında saygıyı en çok hak edendir. Öncelikle insanın insana saygısı eğitimin ana konularındandır. İnsana saygıyı öncelemeyen bir eğitim önemli bir dinamiğini yitirmiş sayılır.

Üçüncü amaç saygı değerinin eğitimi ile ilişkilendirilebilecek diğer bir ögedir. Bireyin davranışlarında kendisinden beklenen bir özellikte saygılı davranmasıdır. İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir. İnsan Kendisine toplum içinde yer edinen, toplumun bir parçası olarak anlam bulan bir varlıktır. Birlikte sağlıklı bir toplum oluşturabilmenin temel kuralı bir takım olgulara saygı duymaktan geçer. Hakka saygı, düşünceye saygı, dünya görüşüne saygı, farklı olana saygı vb. Birlikte yaşamak ancak saygılı davranma ile mümkün olabilmektedir.

3.1.2. Programın genel çerçevesinde değerler eğitimi ve saygı değeri

Dinin temel bilgi kaynaklarına dayanılarak yeniden yapılandırılan öğretim programı son şeklini alırken mezhepler üstü bir anlayışta kazanmış ve islamın kök değerlerine odaklanılmıştır.

Yukarı yer verilen “İslam’ın kök değerleri” kavramını açmak gerekirse, İslam dinin temel amacının insanı dünyada ve ahirette mutluluğa ulaştırmak olduğunu bunu da yaparken insanın onuruna yakışır bir biçimde yaşaması gerektiği esastır. Bunun yanında insanı ahlaki olarak kâmil insan yapmakta ana hedeflerdendir. İslam’ın kök değerlerini topluma hâkim kılmak ancak değerler eğitimi sistemi içinde gerçekleşebilir. Yine yukarıda ifade edilen “mezheplerüstü ve dinler açılımı” anlayışı saygı temelinde sağlanabilir. Farklı olana saygı merkeze alınmalıdır. Bu anlayışın gerçekleşebilmesi için saygı değerinin öğretilmesine ve öğrenciler tarafından içselleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Programın giriş bölümünde din öğretiminde öncelikle dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıda sıralanmıştır. Bu beş temel ilkedен ne anlamamız gerektiği ise kısa cümlelerle açıklanmıştır (MEB, 2010:3-5):

- ✓ **İnsana Saygı:** İnsanın onurunu değerini bilmektir. İnsanın kendini geliştirmesinin önemini fark etmektir.
- ✓ **Düşünceye Saygı:** Düşünebilmek, düşündüğünü söyleyebilmek, karşısındakini susturmadan dinleyebilmektir. Duyduklarına katılmasa da fikirler üzerine düşünebilmek ve fikirleri sorgulamaktır.
- ✓ **Hürriyete Saygı:** İnsanı ezen, kişiliği zedeleyen, onun bağımsız karar vermesini engelleyen her baskı insanın hürriyetine saygısızlıktır.
- ✓ **Ahlaki Olana Saygı:** Evrensel değerler diyebileceğimiz herkesin etrafında birleşebileceği değerlere sahip olmaktır.
- ✓ **Kültürel Mirasa Saygı:** Tarihi birikime bakabilmek, geçmişin günümüz açısından yerini, değerini, fonksiyonunu tahlil ve tespit edebilmek demektir.

Öğretim programının giriş kısmında belirtilen bu hususlar saygı değerinin İDKAB dersinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymuştur.

Din öğretiminin temellerinden olan evrensel temel irdelendiğinde değer öğretiminin gerekliliği ve özellikle saygı değerine niçin öğretilecek değerler arasında

yer verildiğini anlamak daha kolaylaşmaktadır. Özellikle giriş bölümünde değinilen farklı olana saygı anlayışı dinler açılımı ve mezhepler üstü ilkesini uygulayabilmek için lüzumludur.

Dünya üzerinde yaşayan bütün toplumlarda din ve eğitim, birbirleriyle etkileşimde olan iki alandır (Lauwerys ve Varış, 1979:25'dan Alıntılan Küçük,1981:241'den Aktaran, Köylü ve Altaş, 2012:70). Bu karşılıklı etkileşim, iki alanın birbirinden evrensel kültürü oluşturma ve geliştirme anlamında yararlanma imkânını da beraberinde getirmektedir. Günümüz eğitim sistemlerinin bilgi verme, değer aktarma, davranış kazandırma, mutlu bir hayat elde edebilmeyi öğretme vb. pek çok işlevi bulunmaktadır. Meseleye din eğitimi ve öğretimi açısından bakacak olursak, din eğitimi ve öğretimi, eğitimin sayılan bu işlevlerine katkı sağlayabilecek önemli verilere sahiptir. Kutsal kitaplar incelendiğinde örneklerin yerel, mesajların ise evrensel olduğu görülecektir (Bilgin, 2002:316'dan aktaran, Köylü ve Altaş, 2012:70). Evrensel olan mesajlar arasında, barış, iyilik, sevgi ve saygı gibi evrensel kültürün geliştirmeye çalıştığı önemli değerler bulunmaktadır. Din olgusu ve onun eğitimi ihmal edildiğinde bireyler ve toplumlar bu tür imkânlardan mahrum kalmış olur (Bilgin, 1980:53 alıntılan Selçuk,2000:209'dan aktaran, Köylü ve Altaş, 2012:70). Farklı dinlerin ve kültürlerin öğretimini benimseyen bir din eğitimi ve öğretimi, farklı dini ve kültürel unsurları içermesiyle bireylerin yaşanan dini ve kültürel gerçekliğin bütünüyle karşılaşmalarına yardımcı olacaktır (Selçuk,2000:209'dan aktaran, Köylü ve Altaş, 2012:70). Bu anlayışta mezheplerüstü ve dinler açılımı olacaktır.

Programın vizyonu incelendiğinde değerlere bazı maddeler de atıfta bulunulduğu görülür. Yine programın vizyonu bölümünde geçen bazı kavramlar incelendiğinde değerlerden özellikle saygı değeriyle yakından ilişkili olduğu görülür. “İnsan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, sosyal katılım becerileri gelişmiş, yaşam becerilerine sahip, çevresiyle uyumlu, başka dinlerden olanlara anlayışlı davranan...” bunlardan bazılarıdır (MEB, 2010:8).

Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar bölümünde sıralanan maddelerden sekizinci ve dokuzuncu maddeler değer öğretimi ve saygı değeri ile yakından ilgilidir.

Bu maddelerden sekizinci maddede her yönden saygı değerini öğrenmiş ve bunu davranışlarına yansıtmış bir bireyin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Dokuzuncu maddede ise toplumun temel dinamiklerinden biri olan milli birlik ve beraberlik, değerlerin kazanımına bağlanmıştır. Bağlanan bu değerlerden biri de saygı olarak sıralanmıştır.

Programın yapılandırılmasında dikkat edilen hususlara bakıldığında “değerlerin oluşması ve becerilerin geliştirilmesi, evrensel değerlerin benimsenmesi, ahlaki gelişim” değer öğretimi ve saygı değerini kapsamaktadır.

3.1.3. Programın temel yaklaşımında değerler eğitimi ve saygı değeri

İnsanı her yönüyle bir bütün olarak düşünen anlayışla aktif katılımcı üretken kendi değerler sistemini oluşturabilecek yeteneklere sahip bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

3.1.3.1. Eğitimsel yaklaşım

Yapılandırmacı yaklaşım son yıllarda eğitimcilerin gözde yaklaşımlarından biridir. Rehber durum da olan öğretmenin rol model olma vasfı söz konusudur. Bu konuya “Öğrenme-Öğretme Süreçlerinde Öğretmenin Rolü ve Saygı Değeri” bölümünde değinilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir konu öğrenme ve bilgi üretme sürecinde özne ve nesne konumunda olan öğrencinin aktif olma ve yaparak yaşayarak öğrenmesidir. Yaşantılar yoluyla gerçekleşen öğrenme için öğrenciye yaşama fırsatları oluşturulmalıdır. Programda ders içi yada ders dışı etkinlikler yoluyla değer edinimi hedeflenmektedir.

3.1.3.2. Din bilimsel yaklaşım

Burada amaç öğrencilerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerlerle ilgili doğru bilgilerle donatılmasıdır. Buna hizmet edecek değerler sürece dâhil edilmiştir. Bilimsel temellere dayanan bir din eğitiminin öncelendiği açıktır. Bunu yaparken de dinler açılımlı ve mezhepler üstü bin anlayış benimsenmiştir. Dinin asıl kaynakları olan kuran ve sünnete vurgu yapılmıştır. Farklı düşünce ve yorumlara saygı gösterip onları düşünce dünyamızın, dini anlayış ve varlığımızın bir parçası kabul etmek bu manada bizi daha da zengin kılacaktır.

3.2. Programın Yapısında Değerler Eğitimi ve Saygı Değeri

İDKAB öğretim programı genel amaçlar, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar bölümlerinden oluşmaktadır (MEB, 2010:12). Çalışmanın bu kısmında programın yapısında yer alan sayılan bölümler değer öğretimi ve saygı değeri açısından incelemeye tabi tutulacaktır.

3.2.1. Genel amaçlar

programda amaçlar bireysel açıdan toplumsal açıda ahlaki açıdan, kültürel açıdan ve evrensel açıdan olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır (MEB, 2010:12-13).

Bireysel açıdan;

Bu noktada dikkat edilmesi gereken insanları din anlayışının farklı olabileceğinin farkında olarak insan için vazgeçilmez değer olan dinin ve din anlayışlarının yargılanmasından kaçınılmalıdır. Ancak bu noktada yargılamanın başkalarına karşı olabileceği gibi kendimize karşı olan tutum ve yargılamaları da bertaraf edip din anlayışının öznel boyutuna vurgu yapılmamıştır. Başkalarına saygı gösterilmesi gerektiği gibi (bakınız:13, 14, 15. Maddeler) başkalarından saygı beklemekte en doğal haktır.

Toplumsal açıdan;

Toplumdaki dini ve ahlaki davranışları tanımak dini anlayış ve yaşayışları dinamikleri ile değerlendirmeye tabi tutmak için saygı perspektifinden bakabilmek icap eder. Aksi halde öz değerlerle yapılan değerlendirilmeler eksik ve yanlış sonuçlara yol açacaktır. Başka insanlara ve onların yaşadığı başka değerlere ancak bu şekilde bakabilirsek ayrışmalara engel olup hoşgörü ile yaklaşılabilir.

Ahlaki açıdan;

18. Ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmalarını (MEB, 2010: 13).

19. Öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirmelerini (MEB, 2010: 13).

20. İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini kavramalarını (MEB, 2010: 13).

Ahlaki değerleri bilmek ve bunlara saygı duymak, değerleri içselleştirebilmek, saygı değerine sahip olmak ve bunu hayatına tatbik etmek ahlaklı bir bireyin en erdemli yönleridir. Dinin amacı insanı ahlaklı bir varlık haline getirmektir. “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem: 4). Ahlakın ana değerlerinden birisi de saygıdır: Allah’a saygı, peygambere saygı, kul hakkına saygı, doğal yaşama saygı, insana saygı... Ahlaki acıdan saygıyı önemsiyoruz çünkü Türk Milli Eğitimi’nin amaçları ancak bu suretle gerçekleştirilebilir.

Kültürel açıdan;

21. maddeye bakıldığında din kültürden etkilendiği ölçüde kültürü de etkileyen bir öğedir. Dinin içinde var olan değerler kültüre katkı sağlamalıdır. Bunları okul çatısı altında planlanmış yaşantılar yoluyla gerçekleştirmek din eğitiminin amaçlarındandır.

24. maddede Türkler ve İslamiyet ilişkisi söz konusudur. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinde etkili olan birçok faktör vardır. Bunlardan birisi de Türklerin yaşantıları ve önceki inanışlarıyla İslamiyet arasındaki benzerliklerdir. Türklerin orta Asya’dan Anadolu’ya kadar taşıdıkları örf ve adetlerinde saygı ayrı bir yere sahiptir. Türklerde devlet büyüklerine, büyüklerine, kanaat önderlerine saygı önemli bir yer tutarken İslam dini de bunları tavsiye eder niteliktedir.

Evrensel açıdan;

Genel özellikleri ve evrensel boyuttaki değerleri ile bütün dinleri tanımak amaçlanmaktadır. Ötekileştirici bir dil yerine saygı çerçevesinde davranma ve hoşgörü esas alınmaktadır. Evrensel olarak geçerliliği olan değerlerin aslen İslam’da var olduğu varsayımı ile hareket edilerek bu değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesi hedeflenmektedir.

3.2.2. Öğrenme alanları

İDKAB öğretim programındaki öğrenme alanı sayısı altıdır. Her sınıf seviyesinde öğrenme alanlarından birer ünite yer almaktadır.

3.2.2.1. İnanç

Allah'a karşı derin bir saygı samimi müminlerin en önemli özelliklerindendir. Müminler Allah'ın bizzat zatına, dine, Allah kelamı Kuran'a, Hz. Muhammed'e ve gelmiş tüm peygamberlere, meleklerle, mukaddesata, manevi değerlere karşı içten ve derin bir saygı hissederler. Kur'an-ı kerim, peygamberlerin ve gerçek müminlerin saygılarından kaynaklanan korkuyla Allah'tan korktuklarını- bu korku bildiğimiz korkuya benzemez, haşyettir- kalplerinin Allah korkusuyla yumuşadığını, ayetlerine karşı derilerinin ürperdiğini bildirir. Bu duyguları içten yaşayan mümin, sağlam ve derin bir imana ve Allah'ın beğendiği güzel ahlaka sahiptir.

Saygı kavramının inanç bakımından ne derece önemli olduğu dini metinler tarafından da ortaya böyle konulmuştur. Saygı değerinin öğretimini, saygıya dayalı bir iman ve saygı temelli bir Allah sevgisinin oluşturulabilmesi açısından İnanç öğrenme alanının öğretim programına dâhili son derece isabetli bulunmuştur.

3.2.2.2. İbadet

İbadet kavramı terim manada kısaca Allah'ın emirlerini, isteklerini yerine getirme, ona yönelme ve saygı davranışlarında bulunma olarak tanımlanabilir (MEB, 2010:15). İbadetin özünde inanılan aşkın varlığa karşı içten duyulan samimi sevgi ve saygının gösterilmesi vardır. Tanrının isteklerine boyun eğme söz konusudur.

Öğrenme alanında yer alan üniteler ibadetlerin nasıl gerçekleştirileceğinin bilgisini, bu ibadetlerin kişisel ve sosyal faydalarını içermektedir (MEB, 2010:15). Gerek aynı dini inanışa sahip bireylerin ibadetlerini gerçekleştirmesinde gerek farklı dini inanışlara sahip bireylerin yaptığı ibadetlere saygı duymak esas olmalıdır. Aynı dini inanışa sahip bireylerin ibadetlere zorlanması samimiyet açısından ve toplumsal açıdan çok kötü sonuçlar doğurabilir. Diğer yandan farklı inanışlara sahip bireylerin ibadetlerini yakından tanımak onlarla bir arada huzur ve güven içinde yaşamak için önemlidir. Anayasamızın 24. Maddesinde din ve vicdan özgürlüğü güvence altına alınmıştır.

3.2.2.3. Hz. Muhammed

Hz Muhammed öğrenme alanında bahsi geçen “Hz muhmmmed’in erdemli davranışları, aile büyüklerine karşı davranışları, haksızlıklara karşı ve arkadaşları ile iyi geçinmesi, aile içindeki davranışları, insanlarla görüş alışverişinde bulunması” gibi konular saygı temelinde ele alınabilecek örneklerdir. Bu örneklerin temelinde saygı değerinin Hz. Muhammed’de ne derece önemli yere sahip olduğu yatmaktadır. Hz Muhammed öğrenme alanı saygı değerinin öğretimi açısından bol örnekler içeren örnek olay incelemelerinin yapılabileceği bir alandır.

3.2.2.4. Kur’an ve yorumu

İslam dini bünyesinde var olan yorum biçimleri düşünceye saygının bir ürünüdür. Aynı zamanda Kuran’ın insanı düşünmeye sevk edişidir. Öğrencilerin farklı olan düşüncelere saygı ile yaklaşıp onlardan faydalanabilmeyi öğrenmeleri açısından Kur’an ve Yorumu öğrenme alanı şüphesiz önemli katkılar sağlayacaktır.

3.2.2.5. Ahlak

Ahlak öğrenme alanı İDKAB öğretim programı içerisinde değerler eğitimine en çok dikkatin çekilebileceği noktalardan birisidir. Ahlaki olarak yaşanan değerler de değerler eğitiminin bir parçasıdır. Hatta toplumu ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. Kaynağının ne olduğuna bakılmaksızın ahlaki değerler önemsenmelidir. Bu bağlamda dinin tavsiye ettiği ve bireyden başlamak üzere toplumda tahsis etmeye çalıştığı ahlaki değerler de değer öğretiminin bir parçası olmalıdır.

3.2.2.6. Din ve kültür

Bura da kültürün değerlerin hem ortaya çıkışında hem de değerleri nesiller arası aktarmadaki rolü ortaya çıkmaktadır. Farklı inançlara saygı, programın giriş bölümünde belirtilen düşünceye ve insana saygı açısından değerlendirilmelidir. Öte yandan Türk milletinin İslam’ı kabul ediş süreci ve Türkler arasında İslam’ın yayılmasında etkili olan şahsiyetler konusu yine saygı değeri ile yakından ilişkilidir. Zira Türk toplumunun karakteristik özelliklerinden biriside büyüklere saygıdır. Kanaat önderleri ve manevi önder konumunda ki bu şahsiyetlere saygı esastır.

3.2.3. Kazanımlar

Kazanımlar, öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencilerin kazanması hedeflenen bilgi, beceri, değer ve tutumlardır. Bu nedenle öğrenciler kazanımları ne derece fazla edinirse o kadar o alanda kendisini geliştirmiş olacaktır. Kazanımlar oluşturulurken değerler de dikkate alınmıştır (MEB,2010: 18). Kazanımların saygı değeri açısından değerlendirilmesi daha sonra yapılacaktır.

3.2.4. Etkinlikler

Etkinlikler bölümü incelendiğinde temel alınan ilkeler dâhilinde öğretmene bir hareket alanı bırakıldığı göze çarpıyor. Öğretmene kendini geliştirme şansı tanınmış ve çevresel faktörleri de dikkate alarak bir etkinlik süreci tasarlaması hedeflenmiştir. Amaç öğrencilerin gerektiğinde farklı yollar kullanarak etkin katılımlı ve temel beceri ve değerleri kavrayıcı etkinliklerle karşılaştırılmasıdır. Gerek eğitimsel açıdan gerek değer eğitimi açısından etkinlikler konusundaki tavsiye olma özelliği gösteren bu çerçeve olumlu görülmüştür.

3.2.5. Açıklamalar

İDKAB dersi özellikle insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini ile ilişkilendirilmesi saygı değeri ile ilgilidir. İnsan hakları ve vatandaşlık dersinin temel kavramlarından olan “Hak” din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 8. Sınıf 6. Ünite İslam dinine göre kötü alışkanlıklar ünitesinin altıncı ile yakından ilişkilidir. Açıklamalar kısmında laikliğin göz ardı edilmeyeceğinden bahsedilmiştir. Bu İDKAB öğretimi aşamasında takınılacak üslup belirtilmiştir. Bu üslubun açıkça ifade edilmese de saygıyı temel alan bir eğitim öğretim süreci hedeflendiği açıktır. Açıklamalar kısmında öğretmenin öğrencilere vereceği değerlerde listelenmiştir. Bu değerler eğitiminin İDKAB dersi Öğretim programının bir parçası haline geldiğini göstermektedir.

3.2.6. Öğrenme-öğretme süreçlerinde öğretmenin rolü ve saygı değeri

programdaki bu başlık incelendiğinde programın eğitimsel yaklaşımı açısından öğretmenin rolü ortaya konulmuştur. Gözlemlenen genel özellik öğrencinin kendi bilgi ve duygu dünyasını, değer yargılarını oluşturmasıdır. Sınıf ortamında öğrencinin

öncelikle özne sonuç açısından nesne konumunda olduğunu söylemek yanlış olamayacaktır. Öğrencilerin ihtiyacı kadar öğrenmesi esas alınmalıdır. En çok ihtiyaç hissedilen öge ders içerisinde öğretmenin en çok üzerinde duracağı öge olmalıdır. Ders içi etkinlikler uygulanırken ders öğretmenin, saygı değerinin kazanımına yönelik özellikle dikkat etmesi gereken hususlar arasında öğrencilerin fikirlerini önemseme, Öğretmen-öğrenci ilişkilerinin demokratik olmasına özen gösterme önemli yer tutmaktadır. din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenin dersin işlenişinde saygı değerini kazandırmak amacıyla kullanabileceği bazı etkili yöntem ve teknikler örnek olay analizi, sonuç çıkarma, örnek verme, beyin fırtınası, drama olarak sıralanabilir.

Öğretmenin saygı alanlarına yönelik duyarlılıkları saygı öğretimi safhasında önemlidir. Öğretmen, öğrencilerine nelere saygı göstermesi gerektiğini kavratmalı, bunlara karşı pozitif duygularla fikir geliştirmelerine yardımcı olmalıdır. Öğretmenlerin, öğrencilerinin saygı değerine sahip olmaları açısından, saygı duyulması gereken alanları ne kadar önemli gördükleri, saygı değerinin öğretimi açısından önemli bir noktadır (Türk, 2009: 44-45).

3.3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değerinin Yer Aldığı Üniteler ve Kazanımları

Bu bölümde İDKAB dersi öğretim programındaki kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar tablosunda yer verilen kazanım ve açıklamalar kısmı dikkate alınarak saygı değerinin hangi kazanımlarda var olduğu tespit edilecektir. Bu tespit yapılırken saygı değerinin doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı yer aldığı tartışılacaktır. Aynı zamanda bu tespit ilkesel bazda yapılacaktır. Öğretim programı incelendiğinde saygı değerinin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Toplam on dört ünite de saygı değeri öncelikli verilecek değerler arasında geçmektedir. Saygının içinde kavram olarak geçtiği kazanımlar doğrudan ilişkili kabul edilecektir. Bunun yanında öncelikli verilecek değerler arasında saygının yer almasına rağmen kazanımda saygının doğrudan olmadığı ünitelerde saygı değerinin hangi kazanımla ilişkisi olabileceği saygının kavram içeriği göz önünde bulundurularak karar verilecektir. Saygı değerinin ez az geçtiği öğrenme alanı inanç öğrenme alanı iken, en çok geçtiği ise din ve kültür öğrenme alanı olmuştur. Saygı değeri en çok dördüncü Sınıf düzeyinde kendine yer bulurken en az yedinci sınıf düzeyinde yer bulmuştur. Aşağıdaki tabloda saygı değerinin öncelikli verilecek değerler

arasında yer aldığı üniteler öğrenme alanları ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 3.1.

Saygı Değerinin Öncelikli Verilecek Değerler Arasında Yer Aldığı Üniteler Öğrenme Alanları

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER				
	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
İnanç	Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?				
İbadet		İbadet Konusunda Bilgilenelim	Namaz İbadeti		Zekât, Hac ve Kurban İbadeti
Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	Hz. Muhammed ve Aile Hayatı			
Kur'an ve Yorumu	Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım			İslam Düşüncesinde Yorumlar	
Ahlak			İslam'ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar		İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar
Din ve Kültür	Aile ve Din	Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz	İslamiyet ve Türkler		Dinler ve Evrensel Öğütleri

3.3.1. Dördüncü sınıf din ve ahlak hakkında neler biliyorum? Ünitesi

Tablo 3.2.

Dördüncü Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum? Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: İNANÇ SINIF: 4

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
DİN ve AHLAK HAKKINDA NELER BİLİYORUM?	1. Dinî ifadelerin günlük konuşmalarımızda nerede ve nasıl kullanıldığını fark eder.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk ve dürüstlük, sevgi, saygı, hoşgörü.
	2. Selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark eder.	Yok	Yok	Yok	
	3. Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet'in anlamlarını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	4. Din hakkında bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu fark eder	Yok	Yok	Yok	

Tablo 3.2. (Devamı)

5. Din ve ahlak kavramlarını tanımlar.	Yok	Yok	Yok
6. Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder.	Var	Dolaylı	Yok
7. Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur.	Var	Dolaylı	Yok
8. Sübhâneke duasını ezbere okur ve anlamını söyler	Yok	Yok	Yok

Programda saygı değerinin geçtiği ünitelerden ilki “Dördüncü sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?” ünitesidir. Ünitenin açıklamalar kısmına baktığımızda Öncelikli verilecek değerler; doğruluk ve dürüstlük, sevgi, saygı ve hoşgörü olarak belirtilmiştir. Kazanımlar incelendiği zaman saygı değerine doğrudan vurgu yapan bir kazanıma rastlanılmamıştır. Ancak genel çerçevede değerlendirildiğinde altıncı kazanım olan “Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder.” ve yedinci kazanım olan “Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur” da dolaylı olarak saygı kazanımı ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. Zira güzel davranışlardan ve ahlaklı davranış kavramları saygı değerini de kapsamaktadır. Etkinlik örneklerinde ise saygı değerine ilişkin bir örneğe yer verilmemiştir.

3.3.2. Dördüncü sınıf Hz. Muhammed'i tanıyalım ünitesi

Tablo 3.3.

Dördüncü Sınıf Hz. Muhammed'i Tanıyalım Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED(S.A.V.) SINIF: 4

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
HZ. MUHAMMED'İ TANİYALIM	1. Hz. Muhammed'in doğduğu çevrenin dinî, sosyal ve ekonomik özelliklerini örnekler vererek açıklar.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; sevgi ve saygı, doğruluk ve dürüstlük, adalet, sözünde durmaktır.
	2. Hz. Muhammed'in aile büyüklerini tanır.	Yok	Yok	Yok	
	3. Hz. Muhammed'in doğumu, çocukluk ve gençlik yıllarını özetler.	Var	Dolaylı	Yok	
	4. Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarından örnekler verir.	Var	Dolaylı	Var	
	5. Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirir.	Var	Dolaylı	Var	
	6. Kevser suresini ezbere okur ve anlamını söyler.	Yok	Yok	Yok	

İDKAB programında saygı değerinin geçtiği ünitelerden 4. sınıf düzeyindeki diğer bir ünitemiz “Hz. Muhammed'i tanıyalım” ünitesidir. Öncelikle verilecek değerler öncelikli verilecek değerler arasında saygı da yer almaktadır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci kazanımlar saygı değeri ile dolaylı olarak ilişkilidir. Etkinlikler bölümündeki araştırıyoruz etkinliği dolaylı olarak saygı değerine değinmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'in erdemli davranışlarından biriside saygı değerine sahip olması ve bunu hayatında uygulamasıdır. Yine etkinlikler bölümünde ki “Hz Muhammed ve biz”

etkinliği dördüncü kazanımla ilişkilendirilmesine rağmen daha çok beşinci kazanımla alakalı gözükmemektedir. Burada ilişkilendirmede bir hata yapıldığı düşünülmektedir. Bu üniteye verilen kazanımlar ile kazandırılacak değerlere bakıldığında öğretmen kılavuz kitaplarında direkt olarak ilişkilendirmek yerine, bütün kazanımlara sanki kopyala yapıştır yapılmış hissi uyanmaktadır. Değerlerin hepsi bütün kazanımlarda verilmiştir. Ancak öğretim programı incelendiğinde böyle olmadığı açıktır.

3.3.3. Dördüncü sınıf Kur'an-ı Kerim'i tanıyalım ünitesi

Tablo 3.4.

Dördüncü sınıf Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: KUR'AN ve YORUMU		SINIF: 4			
ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
KUR'AN-I KERİM'İ TANİYALIM	1. Kur'an'ın, Allah tarafından insanlara gönderilen son ve evrensel bir kitap olduğunu açıklar.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; saygı, hoşgörü, bilimselliktir.
	2. Kur'an'ın Hz. Muhammed'e indiriliş sürecini özetler.	Yok	Yok	Yok	
	3. Kur'an'ın kitap hâline getirilmesi ve çoğaltılması ile ilgili süreci açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	4. Kur'an'ın iç düzenine ilişkin ayet, sure ve cüzün anlamlarını kavrayarak Kur'an'dan bunlara ilişkin örnekler gösterir.	Yok	Yok	Yok	
	5. Hz. Lokman'ın öğütlerinden çıkarımlarda bulunur	Yok	Yok	Yok	

Dördüncü sınıf dördüncü ünite olan “Kur'an-ı Kerim'i tanıyalım ”ünitesinde öncelikli verilecek değerler sıralanırken saygı değerine yer verilmiş olmasına rağmen saygıya atıfta bulunan bir kazanıma rastlanmamıştır. Diğer yandan etkinlik örneklerinde de saygı değerine yönelik bir etkinlik gözlenmemiştir. Belki beşinci kazanım olan “Hz. Lokman'ın öğütlerinden çıkarımlarda bulunur.” Saygı değeriyle ilintili görülse de

içerikler incelendiğinde durumun böyle olmadığı görülmüştür. Bu üniteye doğrudan saygı değeri bulunmadığı gibi dolaylı olarak saygı değerinin varlığından çokta söz edilemez. Hz. Lokmanın öğütlerinde saygı değerinin bulunduğu düşünülebilir ancak kısasa incelendiğinde saygı değerinin kıssada geçmediği saygı değerinin genel çerçevede kıssada varlığından söz etmenin çok zorlama bir yorum olacağını belirtmek gerekir.

3.3.4. Dördüncü sınıf aile ve din ünitesi

Tablo 3.5.

Dördüncü Sınıf Aile ve Din Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR SINIF: 4

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
AİLE ve DİN	1. Ailenin birey ve toplum için önemini açıklar.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler;
	2. Anne ve babaların, çocuklarının iyiliğini istediğinin farkında olur.	Yok	Yok	Yok	sevgi,
	3. Kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olur.	Yok	Yok	Yok	saygı, güven, aile birliğine önem verme,
	4. Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklar.	Var	Doğrudan	Var	dayanışma, şefkat, paylaşma, özveri, hoşgörü, anlayış, sorumluluk, duyarlılıktır
	5. Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.	Var	Dolaylı	Var	
	6. Aile bireylerinin birbirlerini anlamalarının önemini açıklar.	Var	Dolaylı	Var	
	7. Sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözer.	Var	Dolaylı	Var	
	8. Kadınlara ve çocuklara yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark eder.	Var	Dolaylı	Yok	
	9. İslam dininin aile hayatına ilişkin prensiplerini açıklar.	Var	Dolaylı	Yok	

Dördüncü sınıf altıncı ünite olan “aile ve din” saygı değerinin, toplumsal yapının temeli olan ailede yerleşmesini sağlayacak önemli kazanımların ve etkinlik örneklerinin bulunduğu bir ünite. Saygı değeri ünite içerisindeki kazanımlardan dördüncü kazanımla doğrudan ilişkilidir. Bunun yanında 5,6,7,8 ve 9.’u kazanımlarla dolaylı olarak ilişkilidir. Öğretim programında 4.5.6.7’nci kazanımlarla ilişkili etkinlik

örnekleri yer almış, 8, 9’uncu kazanımlara yönelik etkinlik örnekleri yer almamıştır. Bir diğer dikkat çekici nokta ise sıralanan değerlerin çokluğudur. Aile ve din ünitesi toplumsal hayat ile ilişkili olduğundan bu ünite çok fazla sayıda değere yer verilmiştir. Bu bize değerlerin daha çok sosyal boyutlu olgular olduğunu göstermektedir.

3.3.5. Beşinci sınıf ibadet konusunda bilgilenelim ünitesi

Tablo 3.6.

Beşinci Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: İBADET SINIF: 5					
ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
İBADET KONUSUNDA BİLGİLENELİM	1. İbadetin anlamını yorumlar	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür
	2. İbadetle ilgili kavramları açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	3. Niçin ibadet edildiğini gerekçelendirir.	Var	Dolaylı	Var	
	4. Başlıca ibadetlerin hangileri olduğunu belirtir.	Yok	Yok	Yok	
	5. Camiyi genel özellikleri ile tanıır.	Yok	Yok	Yok	
	6. Dua etmenin anlamını örneklerle yorumlar.	Yok	Yok	Yok	
	7. Niçin ve nasıl dua edilmesi gerektiğini açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	8. Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in sözlerinden dua örnekleri verir.	Yok	Yok	Yok	
	9. Kültürümüzden dua örnekleri verir.	Yok	Yok	Yok	
	10. Her güzel iş ve davranışın (salih amel) dinimizdeki önemini örneklerle açıklar.	Var	Dolaylı	Yok	
	11. İbadetlerin davranışlar üzerindeki etkisini fark eder.	Var	Dolaylı	Var	
	12. Rabbeni dualarını ezbere okur ve anlamını söyler.	Yok	Yok	Yok	

Beşinci sınıf ikinci ünite “İbadet Konusunda Bilgilenelim” ünitesi saygı değerini dolaylı olarak konu edinen bir başka ünedir. Bu ünite de geçen üç kazanımda dolaylı olarak saygı değeri yer alırken sadece üçüncü ve on birinci kazanımlarla ilgili etkinlik

örneği sunulmuştur. İbadet; Allah’a kulluk etmek, saygı göstermek, buyruklarını yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmaktır. İbadet yapmakla, Allah’a olan sevgi, saygı, inanç ve bağlılığımızı ortaya koymuş oluruz(Akgül ve diğerleri, 2012:28). Beşinci sınıf ders kitabında verilen bu cümleler üçüncü kazanımın saygı değerini içerdiğinin göstergesidir. Onuncu kazanım “Her güzel iş ve davranışın (Salih Amel) dinimizdeki önemini örneklerle açıklar.” Olarak belirtilmiştir. Bu kazanımda geçen Salih Amel kavramı saygı değerini de kapsayacak nitelikte geniş bir kavramdır. Yine on birinci kazanımda ibadetlerin davranışlar üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. İbadetin gerekçelerinden biriside Allah’a olan saygıdır. Dikey boyutta Allah’a duyulan bu saygı yatay boyutta insana karşıda sergilenecektir. Kısaca ibadetin insan davranışları üzerindeki etkilerdekinden birisi de kendinden başkasına saygı duymayı öğretmesidir.

3.3.6. Beşinci sınıf Hz. Muhammed ve aile hayatı ünitesi

Tablo 3.7.

Beşinci Sınıf Hz. Muhammed ve Aile Hayatı Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED(S.A.V.) SINIF: 5

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
HZ. MUHAMMED ve AİLE HAYATI	1. Hz. Muhammed’in Hz. Hatice ile evlilik sürecini özetler.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler:
	2. Hz. Muhammed’in çocuklara verdiği değeri örneklerle açıklar.	Yok	Yok	Yok	sevgi, saygı, adalet, dayanışma, paylaşma, cömertlik, tutumluluk ve güvenirliliktir
	3. Hz. Muhammed’in ailesi içindeki davranışlarına örnekler verir.	Var	Dolaylı	Var	
	4. Hz. Muhammed’in aile fertlerinin güzel davranışlarına örnekler verir.	Var	Dolaylı	Var	
	5. Salavat dualarını ezbere okur ve anlamını söyler.	Yok	Yok	Yok	

Beşinci sınıf Hz. Muhammed ve aile hayatı ünitesinde daha çok Hz. Muhammed’in ve ailesinin davranışları üzerine odaklanılmıştır. Üçüncü kazanım olan “Hz. Muhammed’in ailesi içindeki davranışlarına örnekler verir.” saygı değeri ile ilgili

olan bir kazanımdır. Hz. Muhammed'in aile içindeki davranışları saygı ve sevgiye dayalıdır. Çocukların ilk eğitim yerleri aile ortamıdır. Aile ortamının huzuru için herkesin sorumluluğunu yerine getirmesi gerekir. Sevgi, saygı, dayanışma ve fedakârlık gibi güzel davranışlar aile ortamında öğrenilir. Sevgili Peygamberimiz de baba ve eş olarak ailesinin mutluluğu için çaba sarf etmiştir. Söz ve hareketleriyle hem aile bireylerine hem de diğer Müslümanlara örnek olmuştur (Akgül ve diğerleri, 2012:58). Dördüncü kazanıma konu olan Hz. Muhammedin ailesinin örnek davranışları sıralanırken saygı değerine değinilmese bile bu değer Hz. Muhammedin ailesinin örnek davranışlarından biri olduğu açıktır bu nedenle dördüncü kazanımla ilgili dersler işlenirken saygı değerinin ele alınması gerekmektedir. Bu öğretim programının değil ders kitabının bir eksikliği olarak görülmelidir.

3.3.7. Beşinci sınıf vatanımızı ve milletimizi seviyoruz ünitesi

Tablo 3.8.

Beşinci Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR SINIF: 5

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
VATANIMIZI ve MİLLETİMİZİ SEVİYORUZ	1. Vatan ve millet kavramlarını tanımlayarak bu vatanda yaşayan herkesin bir millet olduğunun bilincinde olur.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık, sorumluluk, dostluk ve kardeşlik, saygı ve sevgi, bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı, fedakârlık ve minnettir.
	2. Vatan ve millet sevgisinin önemini açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	3. Vatan ve milletine karşı kendisine düşen görevi yerine getirir.	Yok	Yok	Yok	
	4. Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklâl Marşı'mıza saygı gösterir.	Var	Doğrudan	Var	
	5. Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur.	Var	Doğrudan	Var	
	6. Askerlik yapmanın neden vatan borcu olduğunu açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	7. Atatürk'ün askerliğin kutsallığını ortaya koyan sözlerinden örnekler verir.	Yok	Yok	Yok	
	8. Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış!" sözünün ne anlama geldiğini açıklar.	Yok	Yok	Yok	

Din ve kültür öğrenme alanının beşinci sınıf altıncı ünitesi olan “ Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz” saygı değerini doğrudan konu edinen bir ünedir. Dördüncü ve beşinci kazanımlarda saygı değerine doğrudan bir atıfta bulunulmuştur. Bu kazanımlar milli ve manevi değerlere saygı göstermeyi temel almıştır. Etkinlikler bölümünde yer alan “O Hâlde Ne Yapmalı?”, “Onlar Ölmedi” ,” Onları Dinliyoruz” ve “Atatürk Diyor ki” etkinlikleri saygı değeri ile ilgili kazanımlara yöneliktir. Bu ünite de saygı değeri

doğrudan ele alınmakla yetinilmemiş saygı değerinin Türk büyüklerine saygı, bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı gibi farklı boyutlarına da yer verilmiştir.

3.3.8. Altıncı sınıf namaz ibadeti ünitesi

Tablo 3.9.

Altıncı Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: İBADET SINIF: 6

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
NAMAZ İBADETI	1. Namaz ibadetinin anlamını ve namazın niçin kılınması gerektiğini açıklar	Var	Dolaylı	Var	Öncelikle verilecek değerler; güven, estetik, dayanışma ve yardımlaşma, bağlılık, sorumluluk, temizlik, sevgi, saygı, kardeşlik ve hoşgördür
	2. Namazın hazırlık şartlarından olan abdestin, boy abdesti (gusül)nin ve teyemmümün hangi durumlarda ve nasıl yapıldığını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	3. Namaza hazırlık şartlarını belirtir.	Yok	Yok	Yok	
	4. Namazın kılınışı şartlarını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	5. Ezan ve kametin namazla ilişkisinin farkında olur.	Yok	Yok	Yok	
	6. Namazın kılınışını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	7. Namazı bozan durumları örneklendirir.	Yok	Yok	Yok	
	8. Vakit, cuma, bayram cenaze ve teravih namazlarının ne zaman ve nasıl kılındığını bilir.	Yok	Yok	Yok	
	9. Namazın bireysel ve toplumsal katkılarının farkında olur.	Var	Dolaylı	Var	
	10. Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.	Var	Dolaylı	Var	
	11. Kunut dualarını ezbere okur ve anlamını söyler.	Yok	Yok	Yok	

İbadet öğrenme alanının 6 sınıf düzeyindeki ünitesi olan namaz ibadeti ünitesinde üç adet kazanım saygı değerini dolaylı olarak içermektedir. Bu kazanımlar şöyle sıralamak mümkündür:

1. Namaz ibadetinin anlamını ve namazın niçin kılınması gerektiğini açıklar

9. Namazın bireysel ve toplumsal katkılarının farkında olur.

10. Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.

Bu ünite ve kazanımlar incelendiğinde üniteye saygı değerine öncelikle beşinci sınıf “İbadet Konusunda Bilgilenelim” ünitesindeki üçüncü Kazanım olan “Niçin ibadet edildiğini gerekçelendirir.” Kazanımının biraz daha öze indirgenerek namaz ibadetine uyarlandığını görmekteyiz. Üniteye öğrencilerin gözlemlerinden yararlanılmaya çalışılacak, namazın davranış şekillendirmedeki gücü dikkate alınacaktır.

3.3.9. Altıncı sınıf İslam’ın sakınılmasını istediği bazı davranışlar ünitesi

Tablo 3.10.

Altıncı Sınıf İslam’ın Sakınılmasını İstediği Bazı Davranışlar Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: AHLAK SINIF: 6					
ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
İSLAM’IN SAKINIILMASINI İSTEDİĞİ BAZI	1. İslamiyet’in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışları belirterek ayet ve hadislerden örnekler verir.	Var	Dolaylı	Var	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk ve dürüstlük, mütevazı olmak, saygı ve duyarlılıktır
	2. İslamiyet’in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.	Var	Dolaylı	Yok	

Tablo 3.10 (Devamı)

	3. Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.	Var	Dolaylı	Yok	
	4. İslamiyet’in sakınmamızı istediği davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.	Var	Dolaylı	Yok	

5. Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur.	Var	Dolaylı	Var
6. Felâk suresini ezbere okur ve anlamını söyler.	Yok	Yok	Yok

Saygı değerinin bu ünitedeki varlığı genel çerçevede olmakla birlikte özellikle birinci kazanım saygı değeri ile ilişkilendirilebilir. Saygı değerinin doğrudan bağlantılı olduğu bir kazanım bulunmamaktadır. “Hangi Kötü Davranışlardan Sakınmamız İsteniyor?” etkinliği birinci kazanımla ilgili olarak ayetlerden saygının Allah tarafından istenilen bir davranış olduğu ve saygısızlıktan kaçınılması gerektiğinin emredildiği vurgulanabilir. Diğer ünite etkinlik örnekleri de uygulanırken saygı değerine uyarlanabilir niteliği büyük oranda taşımaktadır.

3.3.10. Altıncı sınıf İslamiyet ve Türkler ünitesi

Tablo 3.11.

Altıncı Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR SINIF: 6					
ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
İSLAMİYET ve TÜRKLER	1. Türklerin Müslüman olma sürecini özetler.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler;
	2. Türkler arasında İslam'ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanıır.	Var	Dolaylı	Yok	bilimsellik, hoşgörü, Türk büyüklerine saygı, tarihsel mirasa duyarlılık, barışseverlik, dostluk ve kardeşliktir.
	3. Türklerin İslam medeniyetine ve bilime hizmetlerine örnekler verir.	Yok	Yok	Yok	
	4. Türklerdeki peygamber ve ehl-i beyt sevgisine örnekler verir	Var	Dolaylı	Var	

İslamiyet ve Türkler ünitesinde ki ikinci kazanımı Türk büyüklerine saygı ile dolaylı bağlantılıdır. Türk büyüklerini tanımak onlara saygı duymanın ilk şartıdır ve her Türk evladının asli görevidir. Aynı zamanda tarihi olana saygı ilkesi ile de ilişkilidir. Etkinlik bölümünde Türk büyüklerini tanımakla ilgili etkinlikler verilmiş ancak Türk büyüklerine saygıdan bahseden bir örneğe yer verilmemiştir.

Dördüncü kazanım saygı değeri ile ilişkili diğer bir kazanımdır. Türklerdeki peygamber ve ehl-i beyt sevgisi onlara duyulan büyük bir saygıyı da beraberinde getirmiştir.

Bu ünite tarihi olana ve Türk büyüklerine saygı açısından önemli bir ünedir. Ünitenin öğretim programındaki varlığı çok isabetli bir durumdur. Ancak ünite kazanımlarının ve etkinlik örneklerinin saygı değerini kapsamı bakımından yetersiz kalmıştır. Kazanım sayısı artırılmalı ve Türk büyüklerine saygıyı önceleyen kazanımlar eklenmelidir. Bu kazanımlara yönelik etkinlik örnekleri de düzenlenmelidir.

3.3.11. Yedinci sınıf İslam düşüncesinde yorumlar ünitesi

Tablo 3.12.

Yedinci Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: KUR'AN ve YORUMU SINIF: 7

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
İSLAM DÜŞÜNCESİNDE YORUMLAR	1. Din ve din anlayışı arasındaki farklılığı ayırt eder.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güvendir.
	2. Din anlayışındaki yorum farklılıklarını fark eder.	Yok	Yok	Yok	
	3. İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini sınıflandırır.	Var	Dolaylı	Yok	
	4. İslam düşüncesindeki tasavvufi yorum biçimlerini tanır.	Var	Dolaylı	Yok	
	5. Alevi-Bektaşî geleneğindeki temel kavramları açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	6. Din anlayışındaki farklılıkların niçin birer zenginlik olduğunu açıklar.	Var	Dolaylı	Yok	
	7. Din anlayışındaki yorumların vukufla olabileceğinin farkında olur.	Yok	Yok	Yok	
	8. Dinde zorlama olmadığını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.	Var	Dolaylı	Var	

Öğretim programı incelendiğinde yedinci sınıf düzeyinde, öncelikle verilecek değerler arasında saygı değerinin yer aldığı bir ünite mevcuttur: İslam düşüncesinde yorumlar. Yedinci sınıf İslam düşüncesinde yorumlar ünitesi saygı değerine yer verilmesi gereken bir ünite dir. Zira bu ünite de farklı olan düşünceler, inanışlar, sosyal yapılar ve anlayışlar hâkimdir. Dini yorum biçimlerini(mezhepler) konu edinen bu ünite de saygı değerini merkeze almadan işlemek çok zor hatta imkânsızdır. Öğrencilerin kendisi gibi olmayana saygı ile yaklaşması, dini konularda farklı düşünenleri hoşgörü ile karşılaması gerekir. Ünite nin son kazanımı olan 8. Kazınım dolaylı olarak saygı değerini içeren bir kazanım olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Bunun yanında üç, dört ve altıncı kazanımlarda saygı değeri ile dolaylı olarak ilişkilidir.

Bu ünite toplumsal ve düşünsel yapımız açısında önemli dinamikleri barındıran, her aşamasında çok büyük hassasiyet gerektiren bir ünite dir. Ders kaynaklarının hazırlanışında olsun dersin işlenişinde olsun büyük titizlik gösterilmesi gerekir. Hali hazırda var olan öğretim programı incelendiğinde mezheplerüstü anlayış benimsenmiş ve hiçbir mezhebe ya da dini anlayışa eleştiri getirilmemiş olması, mezheplerin hepsine eşit mesafede durulmuş olması programın bir artısı olarak göze çarpmaktadır. Ancak bu anlayışın ders işleme süreçlerine doğru bir şekilde aktarılması önemlidir.

3.3.12. Sekizinci sınıf zekât, hac ve kurban ibadeti ünitesi

Tablo 3.13.

Sekizinci Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: İBADET SINIF: 8

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
ZEKÂT, HAC ve KURBAN İBADETI	1. Paylaşma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için önemini yorumlar.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; yardımlaşma ve dayanışma, dostluk ve kardeşlik, sevgi ve saygı, çalışkanlık, sorumluluk, cömertlik ve paylaşmadır.
	2. İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi yorumlar.	Yok	Yok	Yok	
	3. Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât ve sadakanın kimler tarafından, kimlere, nelerden, nasıl verileceğini açıklar.	Var	Dolaylı	Var	
	4. Zekât ve sadakanın birey ve topluma katkılarını yorumlar.	Yok	Yok	Yok	
	5. Başkalarına yardım ettiğinde yaşadığı duyguları arkadaşları ile paylaşır.	Yok	Yok	Yok	
	6. Ülkemizdeki sosyal yardımlaşma kurumlarını tanıır.	Yok	Yok	Yok	
	7. Hac ve umre ile ilgili mekân ve kavramların anlamlarını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	8. Hac ibadetinin nasıl ve niçin yapıldığını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	9. Haccın birey ve toplum üzerindeki etkilerini açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	10. Hac ve umrenin Müslümanlar arası iletişim ve etkileşime nasıl katkı sağladığının farkında olur.	Yok	Yok	Yok	
	11. Kurban ibadetinin anlamını, sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından önemini açıklar.	Yok	Yok	Yok	

Sekizinci sınıf zekât, hac ve kurban ibadeti ünitesinde saygı değeri dolaylı olarak yer almış kazanımlarla doğrudan ilişki kurulmamıştır. Saygı değerinin yer aldığı en önemli kazanım olarak üçüncü kazanım öne çıkmaktadır. Bu kazanımda doğrudan saygı değerini önceleyen değil daha çok ara disiplin konusu olan hak ve özgürlüklere saygı açısından ele alınabilir. Burada daha çok kişinin ibadetini yapmada özgür olması, her hangi bir zorlamaya tabi olmaması gerektiği ve ibadetin vicdani yönü ortaya çıkarılmıştır. Zaten ilişkilendirilen etkinlikte bunu ortaya koymaktadır. Aşağıda üçüncü kazanıma dair programda yer alan kazanım verilmiştir. Zekâtı Nasıl Vermeliyiz? Etkinliğinde kişinin kararlarına saygı duyulması önceliklidir. Ve ibadetlerde gönüllülük esastır.

3.3.13. Sekizinci sınıf İslam dinine göre kötü alışkanlıklar ünitesi

Tablo 3.14.

Sekizinci Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: AHLAK SINIF: 8

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
İSLAM DİNİNE GÖRE KÖTÜ ALIŞKANLIKLAR	1. İslam dininin yasakladığı kötü alışkanlıkları ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.	Yok	Yok	Yok	Öncelikle verilecek değerler; sorumluluk, bağımsızlık, sağlıklı olmaya önem verme ve haklara saygıdır.
	2. Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal zararlarını örneklerle açıklar.	Var	Dolaylı	Yok	
	3. Sigaranın birey ve toplum sağlığı açısından zararlarına örnekler verir.	Yok	Yok	Var	
	4. Kötü alışkanlık ve davranışların nasıl başladığını açıklar.	Yok	Yok	Yok	
	5. Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur.	Yok	Yok	Yok	
	6. Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.	Var	Dolaylı	Var	

Sekizinci sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar Ünitesi incelendiğinde saygı değerinin “haklara saygı” olarak ele alındığını görmekteyiz. Saygı, haklara saygı açısından birçok kazanım ve etkinlikle ilişkilendirilebilir. Birinci, ikinci ve altıncı kazanımlarla saygı değeri dolaylı olarak ilişkilidir. Altıncı kazanıma yönelik olarak “Çok Önemli Bir Değer: Kul Hakkı” etkinliği verilmiştir. Bu etkinlik öncelikli verilecek değerlerden haklara saygı ile bağlantılıdır. Yine drama etkinliği de altıncı kazanıma yönelik yer almıştır.

3.3.14. Sekizinci sınıf dinler ve evrensel öğütleri ünitesi

Tablo 3.15.

Sekizinci Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri Ünitesi

ÖĞRENME ALANI: DİN ve KÜLTÜR SINIF: 8

ÜNİTE	KAZANIMLAR	Kazanımda saygı değeri var mı?	Kazanımla saygı değeri ilişkisi doğrudan mı dolaylı mı?	Etkinlik örneklerinde saygı değeri ile ilgili etkinlik örneği var mı?	Açıklamalar bölümünde öncelikli verilecek değerler
DİNLER ve EVRENSEL ÖĞÜTLERİ	1. Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını yorumlar.	Var	Dolaylı	Var	Öncelikle verilecek değerler;
	2. Dinin evrensel bir olgu olduğunun farkına varır.	Yok	Yok	Yok	doğruluk, temizlik,
	3. Günümüzde yaşayan dinleri temel özellikleriyle tanıır.	Yok	Yok	Yok	yardımsızlık, sevgi, saygı,
	4. İslam'ın dinler arasındaki yerini açıklar.	Yok	Yok	Yok	doğal çevreye duyarlılık, güzel söz ve davranışlarda bulunmak ve hoşgörü
	5. Dinlerin ve İslam'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder.	Var	Dolaylı	Var	
	6. Farklı din ve inançlara hoşgörü olur.	Var	Dolaylı	Yok	
	7. İstismarcı misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur.	Yok	Yok	Yok	

Sekizinci sınıf dinler ve evrensel öğütleri ünitesi saygı değerinin öncelikli verilecek değerler arasında sıralandığı ünitelerin sonuncusudur. Bu ünite İDKAB öğretim programında evrensel değerlerin herhangi bir kazanıma konu olduğu tek ünite olarak göze çarpmaktadır. Birinci kazanım da “Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını yorumlar” ifadesi ile bu gerçeğe işaret etmektedir. Evrensel bir değer olarak saygı bütün toplumlarda kendine yer edinmiştir. Saygı her toplumda kendine özgü bir yönüyle değer görmüştür.

Saygı değeri bu üniteye birinci, beşinci ve altıncı kazanımlarla dolaylı olarak ilişkilidir. Bir ve beşinci kazanıma yönelik saygı değerini de kapsayan etkinlik örneklerinin bulunduğu söylenebilir. Ancak altıncı kazanıma yönelik saygı değerini de konu edinecek bir etkinlikten söz etmek mümkün değildir. Beşinci kazanımda dinlerin

ve İslam'ın evrensel öğütlerine vurgu yapılmıştır. Bu öğütlerden birisi de büyüklere saygı göstermektir. İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'de “biz insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. İşte bunun için önce bana, sonra da ana babana saygılı ol diye tavsiyede bulunmuşuzdur (Lokman:14).” buyurularak bu gerçek ortaya konulmuştur. Yine aynı gerçek Tevrat'ta “Ak saçlı insanların önünde ayağa kalkacak, yaşlılara saygı göstereceksin (Kitab-ı Mukaddes Levililer, Bölüm 19: 32).” denilerek ortaya konulmuştur.

Altıncı kazanım “Farklı din ve inançlara hoşgörü olur. “olarak verilmiştir. Toplumlar günümüzde çok çeşitli etnik kökene, inanca ve geleneklere sahiptir. Küçük bir arkadaş gurubunda dahi birbirinden çok farklı özelliklere sahip bireyler bulunmaktadır. Gerek dar çerçevede gerek toplumun tüm kesiminde insanların bu farklılıkları saygı ile karşılanmalıdır.

3.4. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değerinin Doğrudan Yer Aldığı Kazanımlar

Öğretim programında üç kazanımın içerisinde saygı kavram ve değer olarak doğrudan yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kazanımlar sıralanmıştır.

Tablo 3.16.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değerinin Doğrudan Yer Aldığı Kazanımlar

Kazanım	Öğrenme alanı	Sınıf düzeyi	Ünite
Ailedeki sevgi saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklar	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
Ulusal marş saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza saygı gösterir	Din ve kültür	5 sınıf	Vatanımızı ve milletimizi seviyoruz
Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur	Din ve kültür	5 sınıf	Vatanımızı ve milletimizi seviyoruz

Tablo incelendiğinde öğretim programında saygı değerinin doğrudan yer aldığı kazanımlar din ve kültür öğrenme alanında toplanmıştır. Saygı değerine programın sadece dört ve beşinci sınıf düzeyinde doğrudan yer verilmiştir. Programın geliştirilmesinde temel dayanak noktası olan kültürel mirasa saygı ilkesinin saygı değerinin programa yerleştirilmesinde dikkate alındığı görülmektedir. Tablodaki kazanımlarda duyarlılık, vefa, minnet, farkındalık, şuurlu olma, sorumluluk gibi kavramlar üzerine dikkat çekilmek istenmiştir. Buradan hareketle birlik ve beraberliğin temelinde saygı değerinin de var olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Kişinin kendisi için fedakârlık yapan şahsiyetleri unutmaması gerekir.

3.5. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değerinin Dolaylı Olarak Yer Aldığı Kazanımlar

Tablo 3.17.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değerinin Dolaylı Olarak Yer Aldığı Kazanımlar

Kazanım	Öğrenme alanı	Sınıf düzeyi	Ünite
Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder.	İnanç	4 sınıf	Din ve ahlak hakkında neler biliyorum?
Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur.	İnanç	4 sınıf	Din ve ahlak hakkında neler biliyorum?
Hz. Muhammed'in aile büyüklerini tanır.	Hz. Muhammed	4 sınıf	Hz. Muhammed'i tanıyalım
Hz. Muhammed'in doğumu, çocukluk ve gençlik yıllarını özetler.	Hz. Muhammed	4 sınıf	Hz. Muhammed'i tanıyalım
Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarından örnekler verir.	Hz. Muhammed	4 sınıf	Hz. Muhammed'i tanıyalım
Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
Aile bireylerinin birbirlerini anlamalarının önemini açıklar.	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
Sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözer.	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
Kadınlara ve çocuklara yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark eder.	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
İslam dininin aile hayatına ilişkin prensiplerini açıklar.	Din ve kültür	4 sınıf	Aile ve din
Niçin ibadet edildiğini gerekçelendirir.	İbadet	5 sınıf	İbadet konusunda bilgilenelim
Her güzel iş ve davranışın (salih amel) dinimizdeki önemini örneklerle açıklar.	İbadet	5 sınıf	İbadet konusunda bilgilenelim
İbadetlerin davranışlar üzerindeki etkisini fark eder.	İbadet	5 sınıf	İbadet konusunda bilgilenelim

Tablo 3.17. (Devamı)

Hız. Muhammed'in ailesi içindeki davranışlarına örnekler verir.	Hız Muhammed	5 sınıf	Hız. Muhammed ve aile hayatı
Hız. Muhammed'in aile fertlerinin güzel davranışlarına örnekler verir.	Hız Muhammed	5 sınıf	Hız. Muhammed ve aile hayatı
Namaz ibadetinin anlamını ve namazın niçin kılınması gerektiğini açıklar	İbadet	6 sınıf	Namaz ibadeti
Namazın bireysel ve toplumsal katkılarının farkında olur.	İbadet	6 sınıf	Namaz ibadeti
Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.	İbadet	6 sınıf	Namaz ibadeti
İslamiyet'in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışları belirterek ayet ve hadisler	Ahlak	6 sınıf	İslam'ın sakınılmasını istediği bazı
İslamiyet'in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.	Ahlak	6 sınıf	İslam'ın sakınılmasını istediği bazı
Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.	Ahlak	6 sınıf	İslam'ın sakınılmasını istediği bazı
İslamiyet'in sakınmamızı istediği davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.	Ahlak	6 sınıf	İslam'ın sakınılmasını istediği bazı
Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur.	Ahlak	6 sınıf	İslam'ın sakınılmasını istediği bazı
Türklerdeki peygamber ve ehl-i beyt sevgisine örnekler verir	Din ve kültür	6 sınıf	İslamiyet ve Türkler
Türklerdeki peygamber ve ehl-i beyt sevgisine örnekler verir	Din ve kültür	6 sınıf	İslamiyet ve Türkler
İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini sınıflandırır.	Kur'an yorumu	ve 7 sınıf	İslam düşüncesinde yorumlar
İslam düşüncesindeki tasavvufi yorum biçimlerini tanıır.	Kur'an yorumu	ve 7 sınıf	İslam düşüncesinde yorumlar
Din anlayışındaki farklılıkların niçin birer zenginlik olduğunu açıklar	Kur'an yorumu	ve 7 sınıf	İslam düşüncesinde yorumlar
Dinde zorlama olmadığını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.	Kur'an yorumu	ve 7 sınıf	İslam düşüncesinde yorumlar
Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât ve sadakanın kimler tarafından, kimlere, nelerden, nasıl verileceğini açıklar.	İbadet	8 sınıf	Zekât, hac ve kurban ibadeti
Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.	Ahlak	8 sınıf	İslam dinine göre kötü alışkanlıklar
Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını yorumlar.	Din ve kültür	8 sınıf	Dinler ve evrensel öğütleri
Dinlerin ve İslam'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder.	Din ve kültür	8 sınıf	Dinler ve evrensel öğütleri
Farklı din ve inançlara hoşgörü olur.	Din ve kültür	8 sınıf	Dinler ve evrensel öğütleri

İDKAB dersi öğretim programında saygı değerinin öncelikli verilecek değerler arasında geçtiği toplam on dört üniteden sadece iki ünite de saygı değeri kazanım içerisinde kavram olarak doğrudan yer almıştır. Geri kalan on iki ünite de ise hangi kazanımlarla saygı değerinin ilişkisi olduğu ortaya konulmamıştır. Bu noktada program incelendiğinde saygı değerinin farklı değerler verilirken bağlantılı biçimde ele alınması gerektiği sonucuna ulaşıyor. Dolaylı kazanımlar tablosu incelendiği zaman saygı değerin çok geniş bir anlam çerçevesi olduğu görülmektedir. Saygı insanların fikirlerine, tarihine, kültürüne, haklarına, hürriyetlerine ve yaşamlarına karşı bir tutum belirleme işlevi kazanmaktadır. Evrensel bir takım değerlere sahip mutlak iyi birey yetiştirmek hedeflenmektedir.

Programın geneline bakıldığında saygının insan karakterinde önemli bir yer edinmesi hedeflendiği açıktır. Bu saygı anlayışı bireyin toplumla iyi ilişkiler kurabilmesi için ihtiyaçtır. Programın genelinde yetiştirilmek istenen insan tipi ile programda saygı değerine yüklenen anlam ya da saygıyı ele alış tarzı uygun bulunmuştur. Ancak saygının program içindeki örüntüsüne bakıldığı zaman sadece din ve kültür öğrenme alanıyla doğrudan ilişki kurulduğu görülmektedir. Diğer öğrenme alanlarıyla dolaylı ilişki kurulmuş olması saygı değerinde istenilen düzeyde gerçekleşme sağlamayabilir. Hali hazırda saygı değerinin öncelikli verilecek değerler arasında yer aldığı ünite sayısı ile doğrudan yer aldığı ünite sayısı veya kazanım sayısı arasında bir orantısızlık göze çarpmaktadır. O halde programa doğrudan ilişkili kazanımlar eklemek isabetli bir karar olacaktır. Örneğin sekizinci sınıf ahlak öğrenme alanındaki İslam dinine göre kötü alışkanlıklar ünitesine saygı ile ilgili doğrudan bir kazanım konulabilir. Altıncı kazanım saygı kavramı ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Sadece kul hakkı diyerek İslam'a indirgemek yerine insan hakları çerçevesinde değerlendirilerek evrensel bir nitelik kazandırılabilir. Bu çerçevede kazanımı “Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle insan haklarına saygı duyar.” şeklinde yeniden yazılabilir. Yahut insan haklarına saygılı olma ile ilgili başka bir kazanım ilave edilebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin geçmişten günümüze en belirgin amacı bireyi hayata hazırlamak olmuştur. Bireye aktarılan bilgi ve becerilerin ona daha iyi yaşama olanağı sunması gerekir. Tarih boyunca dünya üzerinde egemenlik kurmuş toplumlar incelendiğinde bir takım değerlere sahip olduklarını ve kurdukları bu egemenliklerde yaşamış oldukları değerlerin önemli paya sahip olduğu görülen bir gerçektir.

Değerler birey ve toplumun hayati gerçekleridir. Bireysel ya da toplumsal gerekçelerin hangisinden hareket ederseniz edin sonuç olarak değerlerin bireylere kazandırılması kaçınılmaz olgudur. Arzulanan derecede kendini gerçekleştirmiş bireylere ancak değerlerin azami ölçüde kazandırılması ile ulaşılabilir.

Kendini ifade edebilen, kendi haklarını bilen, başkalarının haklarına saygılı, anlayış sahibi, çevreye ve insanlara duyarlı bireyler yetiştirmek eğitim- öğretimin nihai amacıdır. Bu amacın gerçekleşmesi eğitim- öğretim sürecine değer öğretimini de dâhil ederek mümkün olacaktır. Değerlerden yoksun bir eğitim eksik kalmış sayılır. Çünkü eğitimin amaçlarından birisi de toplumsal değerleri benimsemiş toplumsal kültürü taşıyan bireyler yetiştirmektir.

Toplumları etkileyen ve birbirlerinden farklı kılan faktörlerden toplumların eğitim öğretim faaliyetleri de nasibini almıştır. Her toplum kendi özellikleri doğrultusunda yeni nesilleri eğitmeye çalışmaktadır. Nesillerine karakteristik özellikleri aktarmanın çabası içindedirler. Değerlerin öğretimi de bu tutumdan etkilenmekte ve değer eğitiminde yaklaşım farkları ortaya çıkmaktadır. Her gün yeni bir anlayış ile karşılaşmaktayız. Değerler eğitiminde yaklaşım benimsenirken hangi yaklaşım en doğru olduğundan ziyade hangi yaklaşımın en uygun olduğu sorgulanmalıdır. Öğretilecek değerlerden tutun toplumun genel yapısı, yaşayış özellikleri, eğitim anlayışı, kültürü bu tercihlerde etkili olmalıdır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise dünyada meydana gelen sosyal değişimlerdir. Artık programda yer alması gereken değerlerin bir kısmının evrensel olma zorunluluğu vardır. Her gün yeni insanlar tanımakta ve olgularla karşılaşmaktayız. Bu yeni durumlara uyum sağlayabilme bizim değer anlayışımızla yakından ilişkilidir. Değerler eğitimi yaklaşımları konusunda yeni çalışmalara çok fazla ihtiyaç vardır. Hali hazırda genel kabul görmüş yaklaşımlar ihtiyaca cevap verememektedir.

Değerlerin bireylere kazandırılmasında önemli bir faktör de yaşamlarının ciddi kısmını ayırdıkları eğitim faaliyetleridir. Bu aşamada karşılara çıkan derslerden biriside ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersidir. Değerler eğitimi ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programında son yıllarda yapılan değişikliklerle birlikte kendine yer bulmuştur. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen bir takım değerler sıralanmıştır. Değerler, programın açıklamalar kısmında öncelikli verilecek değerler olarak sıralanmıştır. Genel olarak değerler sıralanmış ancak kazanımlarla birebir ilişkisi kurulmamıştır. Bu durum hangi değerın hangi kazanımla işekoşulacağı konusunda kafaları karıştırmaktadır. Programı ele alan her öğretmenin kazanımlarla değerleri doğru olarak ilişkilendirmesi mümkün değildir.

Çalışmamıza konu olan saygı değeri, programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler sıralanırken doğrudan “saygı” olarak yer aldığı gibi, saygının farklı boyutları olan “Türk Bayrağına ve İstiklâl Marşı’na saygı, İbadet yerlerine saygı, Türk büyüklerine saygı” şeklinde de yer almıştır.

Değerlerden birisi olan ve birçok değerle bağlantılı olan saygı değeri İDKAB dersi öğretim programındaki durumu incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

- ✓ Türk Milletinin Milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, insan haklarına saygılı vatandaşların yetiştirilmesi Türk Milli Eğitiminin amaçlarındandır. Bu tanımlamayı en iyi karşılayan ders İDKAB dersidir.
- ✓ Değerlerin ahlaki bir yönü mevcuttur. Bir ahlak dini olan İslam’ın evrensel değerlerini öğrencilerin görmesi değerlerin ve saygı değeriın öğretimi açısından büyük önem taşımaktadır.
- ✓ İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi değerlerin ve saygı değeriın öğrencilere kazandırılması için bol örnek ve yaşantısal öge içeren bir derstir.

- ✓ Saygı değeri İDKAB öğretim programında ciddi boyutlarda kendisine yer bulan bir değerdir.
- ✓ Programın dayandığı mezhepler üstü, dinler açılımı gibi anlayışlar saygı değeri temele alınmadan gerçekleştirilemeyecektir.
- ✓ Giriş bölümünden başlamak üzere ünite içeriklerine kadar saygı değerine birçok bölümde atıfta bulunulmuştur.
- ✓ Öğretim programının giriş bölümünde din öğretiminde öncelikle dikkat edilmesi gereken hususlar sıralanırken tamamen saygının farklı boyutları listelenmiştir.
- ✓ İDKAB dersi öğretim programında saygı değerinin öncelikli verilecek değerler arasında yer aldığı toplam on dört ünite mevcuttur.
- ✓ Saygı değeri en çok dördüncü sınıf düzeyinde yer almaktadır.
- ✓ Saygı değerinin en az yer aldığı sınıf düzeyi ise yedinci sınıftır.
- ✓ Saygı değerine en çok din ve kültür öğrenme alanında yer verilmiştir.
- ✓ Saygı değerinin en az yer aldığı öğrenme alanı inançtır.
- ✓ Öğretim programında saygının doğrudan ilişkili olduğu üç kazanım vardır.
- ✓ Öğretim programında saygının dolaylı olarak ilişkili olduğu otuz dört kazanım tespit edilmiştir.
- ✓ Saygı değerinin öğretimi açısından öğretmenlerin bu değere sahip olması ve öğretim sürecinde davranışlarına yansıtması önemlidir.
- ✓ Din bir vicdan ve inanç işi olarak görüldüğünden kişisel tutumlara ve değerlere saygı duyulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Öneriler

1. Bazı ünitelerde saygı değerinin öncelikli verilecek değerler arasında yer almasına rağmen ünite kazanımları ile ilişkili olmadığı görülmüştür. Dördüncü sınıf dördüncü ünite gibi. Hâlihazırdaki programda öğretmenler değer ile kazanım ilişkisini kuramayacaktır. İDKAB dersi öğretim programı

değerler eğitimi açısından tekrardan incelemeye tabi tutulmalı ve kazanımlar ile değerler birebir ilişkilendirilmelidir.

2. İDKAB dersi öğretim programındaki etkinlik örnekleri gerçek hayata uygun düşecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Yapılacak olan bu çalışma öğrencilerin değerleri daha çok içselleştirmesini sağlayacaktır.
3. İDKAB dersi öğretim programında saygı değerinin on dört üniteye öncelikli verilecek değerler arasında geçmesine rağmen sadece üç kazanımda saygı değeri doğrudan yer almıştır. Saygı değerine yönelik doğrudan yer verilen kazanım sayısı artırılmalıdır.
4. Sadece din ve kültür öğrenme alanında doğrudan saygı değeri ile ilgili kazanım mevcuttur. Diğer öğrenme alanlarına yönelik kazanımlar eklenmelidir.
5. İDKAB dersi öğretim programında saygı değerine yüklenen anlamlar ile Kuran-ı Kerim, Hadisler ve İslam eğitim geleneğindeki yüklenen anlam büyük ölçüde uyuşmasına rağmen eksiklikler tespit edilmiştir. Değerlerin özellikle de saygı değerinin yeniden yorumlanması ve programa uyarlanması gerekmektedir.
6. Öğretim programında değerlerin ahlak ile olan bağlantısı daha net bir biçimde ortaya konulmalıdır. Güzel ahlakın insan karakterinin bir parçası olduğu gerçeğinden hareketle, değerler eğitiminin karakter eğitimi ve şahsiyet eğitimi ile birlikte öğretim programa yerleştirilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Akçaoğlu, H. (2010). *Aristoteles ve İbn Miskeveyh'de Ahlâk Felsefesi (Mukayeseli Bir Araştırma)*, Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi

- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Altaş, N. (2002). *Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler Ve Yeni Yöntem Arayışları*. Dini Araştırmalar Dergisi. 4 (12). 145-168.
- Altaş, N. (2003). *Küreselleşmenin, Dini Anlama Biçimlerine Ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi*. Dini Araştırmalar Dergisi, cilt 6,215-240
- Altaş, N. ve Köylü, M. (Ed), (2012). *Din Eğitimi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Aslan, M. (2011). *İlköğretimde Karakter Eğitimi ve Öğrencilere Kazandırılması Gereken Değerler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi
- Aslan, Ö. (2005). *Kuran ve Hoşgörü*. Ankara: İlâhiyât
- Ay, M.F. (2013) *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Hoşgörü Değerinin Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Aydın M. Z. (2013). *Değerlerin Eğitimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi*, Antalya Milli Eğitim Müdürlüğü ve Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Antalya Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 28-29 Mayıs, Antalya
- Aydın, M. Z. (2005). *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
- Aydın, M. Z. (2008). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Bacanlı, H. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. (10. Baskı), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi
- Berberoğlu, Ş. (2011), *Ömer Nasuhi Bilmen ve Tasavvufî Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi

- Boztaş, M. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri Kazanımında Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Brynildssen, S. (2002). *Character education through children's literature*. Bloomington In.: Eric Clearinghouse on Reading English and Communication, Family Learning Association.
- Canan, İ. (2000). *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Milsan Basın Sanayi
- Çakmak, A.(2013), *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Adalet Değerinin Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Çelikkol, S.(2010). *Farabi’de Ahlak ve Ahlak Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi
- Çomaklı, K. (2015). *Mevlana’nın Mesnevi Adlı Eserinde Yer Alan Hikâyelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Demir, B. (2008). *Adalet ve Saygı İçerikli Karakter Eğitimi Programının 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi
- Doğan, A. (2013). *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume*, Ankara, S. 829-839
- Doğanay, A. (2011). “*Değerler Eğitimi*”, *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, ss.225-256.
- Ebu Davud Sünen (2012). *Süneni Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, Necati Yeniel / Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil Yayınları
- Ekşi, H. (2003). *Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. Değerler Eğitimi Dergisi*. 1 (1), 79-96
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*, Ankara, Nobel Yayınları

- Ekşi H.(Editör) (2013). *Perese Değerler Eğitimi Öğretmen Kitabı 9* ,S.116, 3. baskı , İstanbul: Edam Yayınları
- Gafarov, A. (2009). *Nasîruddin Et-Tûsî'nin Ahlâk Felsefesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi
- Gültekin F. (2007). *Tarih I Dersinde İşe Koşulabilecek Değer Öğretiminin Yeni Yaklaşımlarının Öğrencilerin “Hoşgörü” Değeri Anlayışlarının Gelişimine Etkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Harris, I. M. (2002). *Conceptual Underpinnings Of Peace Education*. In G. Salomon & B. Nevo (Eds.), *Peace Education: The Concept, Principles, And Practices Around The World* (Pp. 15-25). Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Harris, I. M., & Morrison, M. L. (2003). *Peace Education* (2nd Ed.). Jefferson, Nc: Mcfarland
- Hökelekli, H, (2011), *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- <http://www.akrostissirler.com/ailede-sevgi-saygi-ve-yardimlasma-ile-ilgili-siir.html#ixzz3qna4dpw3>, Mayıs:2016
- <http://www.divanihikmet.net/hocaahmetyesevi.html>, Mayıs:2016
- <http://www.turkcebilgi.com/sayg%C4%B1>, Mayıs:2016
- <http://turkocaklari.org.tr/sayfa/6265/giresun-subesinde--sik-pasa-ve-edeb-kisiligi-konusuldu.html>
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Kanger, F. (2007). *H. Muhammed Ahlâkını Referans Alan Bir Karakter Eğitimi Modeli*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

- Kanger, F. (2012). *Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*, İstanbul: Kampanya Kitapları (Erkam Matbaası)
- Kaymakcan R. ve Meydan, H. (2011). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. Cilt 9, s.29-55,
- Kaymakcan R. ve Meydan H. (2012) *II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu, Ahlaki Karakter ve Eğitimi*, Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi 16-18 Kasım, İstanbul
- Komisyon, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi*, (6. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Loomans D. Loomans J.(2005), *Çocuklara Öz Saygı ve Değerleri Öğretmenin 100 Yolu*, 1. Baskı, İzmir: Ege-Meta Yayınları
- MEB (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- Müslim (1978). *Sahih. Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. Ahmet Davudoğlu.(Şârih). İstanbul: Sönmez Yayınları.
- Hanbel, A. B. (2014). *El-Müsned*. Ocak Yayıncılık, İstanbul
- Oruç, C. (2009). *İmam-I Gazâli'nin Eğitim Anlayışı*, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Özdemir. G. (2006). *Kant Ahlakında Saygı Kavramı*, Ankara: Yayınevi.
- Öztürk C. ve Otluoğlu R. (2005). *Sosyal Öğretiminde Edebi Ürünler*, 1. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık,
- Öztürk, C.ve Diğerleri (2006), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özer, N. (1994). *Okul Öncesi Dönemde Ahlak Gelişimi ve Eğitim. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

- Parlak, E. A. (2011), *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak ve Değerler Eğitimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Perese (2005). *Yapılandırıcı Yaklaşımla Hazırlanmış 69 Etkinlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Pighin G. (2005). *Çocuklara Değer Aktarımı*, 1 Baskı, İzmir: İlyayayinevi,
- Samur, A. Ö., (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi
- Sancaklı, S. (2003). *Hz Peygamber ve İnsan Hakları, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III*, Sayı: 2, S.23.
- Selçuk, M. (1997) *Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri, Din eğitimi araştırmaları dergisi*, sayı:2, s.145-154
- Şeker, F. Aslı, *Âşık Paşa'nın Garibnâmesi'nde Kutadgu Bilig İle Yunus Emre, Ahî Evren ve Hac-ı Bektaşî Velî İzleri*, (<http://www.ayk.gov.tr>)
- Şener, A., Tosun, N., Sertçelik E.Ö., (2016). *T.C. Kadıköy Kaymakamlığı Ahmet Sani Gezici Lisesi Müdürlüğü, Değerler Eğitimi Projesi*, İstanbul
- Tirmizi, Sünen (2007). *Süneni-i Tirmizi Tercemesi*, Çeviren, Abdullah Parlıyan: Konya Kitapçılık
- Türk, İ. (2009). *Değerler Eğitiminde Saygı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Ulutaş, İ. (2007). *Okul Çocuklarında Psikososyal Gelişim, Çocuk ve Ergen Gelişimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Üner, E. (2011). *Okul Öncesi Eğitim Programındaki 36-72 Aylık Çocuklara Farklılıklara Saygı Eğitimi Kazandırmanın Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi
- Ünal T.F. ve Diğerleri. (2015) *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara: Doku Yayıncılık.

- Ürek, O. (1997). *Kant'ta Saygı Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Yazıcı, K. (2006). *Değerler Eğitime Genel Bir Bakış*, Türklük Bilimi Araştırmaları, *Tübar*, Bahar sayısı
- Yazır, E.H. (2013). *Yüce Kuran-I Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meali*, İstanbul: Burhan Yayınları
- Yeşil, R. Aydın, D. (2007). *Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama*” TSA / Yıl: 11
- Yıldız, A. (2007). *İmam Gazzâlî'ye Göre Nefis ve Nefis Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi
- Yuvacı, Z. (2013). *Okulöncesi Değerler Eğitimi Uygulayan Okullardan Seçilen Değerlerin ve Etkinliklerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Kenan MADEN

Doğum Yeri ve Tarihi: Erfelek 1990

Medeni Hali: Evli

İletişim Bilgileri: 05423927307(GSM)

EĞİTİM

2008-2012 Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü

2004-2008 Sinop Anadolu İmam-Hatip Lisesi

2001-2004 Sinop Bektaşğa Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

1996-2001 Salı Köyü Birleştirilmiş İlköğretim Okulu

İŞ DENEYİMİ

2013-2017 Yozgat sorgun Agahefendi Ortaokulu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

2012-2013 Yozgat Akdağmadeni 75.Yıl Cumhuriyet Ortaokulu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni